

**BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAYCAN
EKONOMİSİNİN GELİŞİMİ VE
ULUSLARARASI TİCARETE ENTEGRASYONU:**

TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Mehpara MALIKOVA

Yüksek Lisans Tezi

Çalışma İktisadı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ertuğrul Recep ERBAY

2021

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAYCAN EKONOMİSİNİN GELİŞİMİ VE
ULUSLARARASI TİCARETE ENTEGRASYONU: TÜRKİYE İLİŞKİLERİ**

Mehpara MALİKOVA

ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI
DANIŞMAN: PROF. DR. ERTUĞRUL RECEP ERBAY

TEKİRDAĞ-2021

Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

12 /07 / 2021

Mehpara MALİKOVA

ÖZET

Kurum, Enstitü, : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ABD : Çalışma İktisadi Anabilim Dalı
Tez Başlığı : Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Ekonomisinin Gelişimi ve
Uluslararası Ticarete Entegrasyonu: Türkiye İlişkileri
Tez Yazarı : Mehpara MALİKOVA
Tez Danışmanı : Prof. Dr. E. Recep ERBAY
Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi, 2021
Sayfa Sayısı :

Azerbaycan'ın bağımsızlık yıllarının başarısı, Cumhuriyetimizin bağımsız bir politika izlemesi, herhangi bir devlet veya uluslararası kuruluşun bağımsız olarak ulusal çıkarları gözetmesidir. Azerbaycan ekonomisinin iktisadi ve sosyal tabanı, 1996 yılından itibaren sürdürülebilir kalkınma ve yüksek büyüme oranları ile genişlemektedir. Ülkemizde petrol ve petrol dışı sektörlerin büyümesi, ekonominin gayri safi yurtiçi hasılasının, bütçesinin ve döviz rezervlerinin yıldan yıla istikrarlı büyümesini göstermektedir. Bu dönemde girişimciliğin gelişimi, enerji güvenliği, yeni altyapı da gelişmiştir.

Son dönemlerde Türkiye'nin dış politikasında ciddi değişiklikler yapılmış ve Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde niteliksel olarak yeni bir aşama başlamıştır. Bugün Türkiye, Azerbaycan'ın en güvenilir siyasi müttefiki ve eşit ekonomik ortağıdır. Azerbaycan-Türkiye ilişkileri sadece iki kardeş halkın çıkarlarına hizmet etmekle kalmıyor, aynı zamanda dünyada ve bölgede barış ve huzurun tesis edilmesine de katkıda bulunuyor.

Anahtar Kelimeler: Petrol sektörü, Petrol dışı sektör, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Türkiye ilişkileri

ABSTRACT

Institution, Institute : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences,
Department : Department of Labor Economics
Thesis Title : The Development of the Economy of Azerbaijan After
Independence and International Trade Integration: Turkey
Relations
Thesis Author : Mehpara MALIKOVA
Thesis Adviser : Prof. E. Recep ERBAY
Type of Thesis, Year : MS Thesis, 2021
Total Number of :
Pages

The success of the years of independence of Azerbaijan is that our Republic follows an independent policy, looks after national interests independently of any state or international organization. The economic and social base of the Azerbaijani economy has been expanding since 1996 with sustainable development and high growth rates. The growth of the oil and non-oil sectors in our country indicates the steady growth of the economy's gross domestic product, budget and foreign exchange reserves from year to year. In this period, the development of entrepreneurship, energy security, and new infrastructure also developed.

Recently, serious changes have been made in Turkey's foreign policy and a qualitatively new phase has begun in Azerbaijan-Turkey relations. Today, Turkey is Azerbaijan's most reliable political ally and equal economic partner. Azerbaijan-Turkey relations not only serve the interests of the two brotherly peoples, but also contribute to the establishment of peace and tranquility in the world and in the region.

Keywords: Oil industry, Non-oil industry, Gross domestic product, Turkey relations

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM BEYANI	i
TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
1. Azerbaycan Hakkında Genel Bilgiler	3
1.1. Ülke Tarihi	4
1.2. Demografik Yapı.....	7
1.3. Coğrafi Yapı ve Doğal Kaynaklar.....	11
1.4. Enerji Kaynakları ve Yapısı.....	18
1.5. Genel Ekonomik Durum.....	21
1.6. Turizm Potansiyeli.....	22
2. Azerbaycan Ekonomisi ve Gelişimi	27
2.1. Bağımsızlık Sonrası Gelişmeler.....	28
2.2. Genel Ekonomik Yapı ve Göstergeler.....	30
3. Genel Dış Ticaret Yapısı.....	35
3.1. Asya Ülkeleri ile Ticaret.....	35
3.2. Avrupa Ülkeleri ile Ticaret.....	46
3.3. Amerika ve Diğer Ülkeler ile Ticaret.....	49
3.4. Azerbaycan Ekonomisi ve Uluslararası Finans Entegrasyonu.....	52
4. Azerbaycan Ekonomisinin Dış Ticaret Yapısı.....	56
4.1. Genel İthalat ve Ülkelere Göre Dağılım.....	64
4.2. Genel İhracat ve Ülkelere Göre Dağılım.....	65
5. Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkileri ve Ticari Durum.....	68

5.1. İkili Ekonomik İlişkilerin Diğer Ülke Gruplarına Etkileri.....	85
5.2. Türkiye ve Azerbaycan İkili İlişkileri ve Ekonomik Etkileri.....	88
5.3. İki Ülke Arası Dış Ticaret.....	92

SONUÇ	95
--------------------	-----------

KAYNAKÇA	98
-----------------------	-----------

TABLULAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1:	30
Tablo 2.2:	31
Tablo 2.3:	31
Tablo 2.4:	32
Tablo 2.5:	33
Tablo 2.6:	45
Tablo 2.7:	46
Tablo 4.1:	66
Tablo 4.2:	67

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.1:	34
Şekil 3.2:	44
Şekil 3.3:	48
Şekil 3.4:	51
Şekil 4.1:	64
Şekil 4.2:	65
Şekil 5.1:	94

Giriş

Modern zamanlarda küreselleşme öyle bir gelişme aşamasına ulaşmıştır ki, dünyada hiçbir ülke yavaş yavaş gelişemez. Bugün hiçbir ülke, dünya ekonomisiyle yakın ilişkiler kurmadan ekonomisini geliştirmek gücüne sahip değil. Azerbaycan'ın bağımsızlığının ilk yıllarında Türkiye ve diğer ülkelerle ekonomik ilişkiler kurması ve bugünkü kalkınmasını krediler ve yatırımlarla sağlaması bu sonuca varmamızı sağlıyor. Özellikle, uluslararası işbölümünün derinleşmesi, bunun sonucunda modern uluslararası uzmanlaşma ve ülkelerin çeşitli üretim ve değişim alanlarında işbirliği yapması ekonomik ilişkilerin uluslararasılaşmasına, ulusal ekonomilerin korunmasına yol açar. Bütün bunlar, ülkeler arasındaki karşılıklı ekonomik ilişkilerin gelişmesi ve güçlenmesi sayesinde mümkündür. Bu nedenle, Azerbaycan'ın dış ekonomik ilişkilerinin ana yönlerinden biri, yabancı ülkelerle ikili ve eşit ekonomik işbirliğinin kurulması ve geliştirilmesidir.

Dünya ekonomisinde küreselleşme süreçlerinin derinleşmesi, ülkelerin uluslararası ekonomik uzmanlaşmaya aktif katılımını zorunlu kılmıştır. Dünya ekonomik sisteminin modern gelişimi, uluslararası ticaretin daha da genişlemesine ve gelişmesine, liberalleşmesine ve ticari ve ekonomik ilişkilerin dinamik gelişimine yol açmıştır.

Ülkenin küresel ekonomik alandaki konumu, daha çok dış ticaretin gelişme düzeyine ve özelliklerine bağlıdır. Dış ticaret, ülke ekonomisinin önemli bir unsuru olarak incelenir. Bu açıdan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış ticaretinin gelişme düzeyi ve uluslararası ticaretteki konumunun araştırılması büyük önem taşımaktadır.

Yirminci yüzyılın sonunda bağımsızlığını kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti, uluslararası hukukun ve uluslararası ekonomik ilişkiler sisteminin bir üyesi olmayı ve yabancı ülkelerle karşılıklı yarar sağlayan ekonomik ilişkilerin kurulmasını ve gelişimini amaçlandı.

Azerbaycan'ın uluslararası ekonomik sisteme güvenilir bir ortak olarak entegrasyonu, dış ekonomik stratejisinin optimal parametrelerini, bu stratejinin ülkenin sosyal, politik ve ulusal kalkınma programları ile ilgili olarak doğruluğunu belirlemektir. Bu nedenle, özelliklerin incelenmesi Cumhuriyetin dış ticaretinin, bu alandaki sorunların giderilmesi, kalkınma eğilimlerinin doğru değerlendirilmesi, cumhuriyetin dış ekonomik stratejisinin daha optimal bir şekilde uygulanmasına yol açabilir.

Azerbaycan'da dış ticaret ilişkilerinin tarihinin çok uzun – Büyük İpek Yolu tarihi devrine kadar uzandığını belirtmek gerekir. Fakat cumhuriyetin dış ticaret ilişkilerini bilimsel bir temelde düzenleme sistemi ancak 1990'larda şekillenmeye başladı. Böylece, dünya tecrübesine

ve standartlarına tekabül eden bu sistemin normatif-hukuki temelleri, maddi ve teknik temellerinin oluşturulduğu, dış ticaret politikasının temel işlev ve işlevi olduğu söylenebilir. Bu dönemde öncelikle iç pazarın yabancı ambalajların yıkıcı etkilerinden korunmasını, ihracata yönelik sanayilerin geliştirilmesini, teşvik edilmesini, ithalat ve ihracat sanayilerinin oluşturulmasını ve ülkede etkin ticaret politikasının uygulanmasını içeren tespit edilmiştir.

Böylece dış ticaretin yatırım yapısında olumlu değişiklikler görüldü ve petrol dışı ürünlerin ihracatı arttı. 2012 yılından başlayarak vergilerin düşürülmesi, petrol dışı sektörün tüm kaynaklardan yapılan yatırımlardaki payında önemli bir artışa yol açtı.

Ülke ekonomisi de dahil olmak üzere ülke ekonomisinin gelişmesinde yeni bir dönem başladığı zamandan bu alanda elde edilen sonuçlar petrol sektörünün artık daha çok öne çıktığını göstermiştir. Bu sektörde gözlemlenen dinamizm, ekonominin çeşitlendirilmesi ile bağlantılı olarak izlenen politikanın doğruluğunu göstermiştir. Dış ticaret alanındaki reformlar, stratejik ithalat-ihracat operasyonları için elverişli bir ortamın yaratılması ve bunlara ilişkin kuralların serbestleştirilmesinden oluşmaktadır.

Dış ticaret alanındaki reformlar üç ana yönde gerçekleştirilmiştir:

1. etkin bir yönetim sisteminin kurulması;
2. yasal çerçevenin iyileştirilmesi ve dünya standartlarına uyum sağlanması;
3. ithalat ve ihracat yapısının iyileştirilmesi.

Cumhuriyetin ihracat potansiyelinin artırılması, yapısının iyileştirilmesi, ürünlerin rekabet gücünün artırılması, ithalatta verimliliğin artırılması, yeni teknolojilerin ve yeniliklerin cumhuriyette tanıtılması ülke ekonomisinin sürdürülebilir ve sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunacaktır. Bu petrol ile gelişme, ihracatın yapısını yakınlaştıracak ve nihai ürünlerin toplam ihracat hacmi içindeki payını artıracaktır.

Küreselleşme eğilimi ve uluslararası arenada entegrasyon son yıllarda dış ticaretin önemini artırmıştır. Ülkelerin dış ticaret ilişkilerinin hacmi ve doğası, dünyadaki ekonomik konumları, kalkınmaları, refahları ve ekonomik birimlerin yararlarının maksimize edilmesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Azerbaycan ise uluslararası toplumla dış ticaret ilişkilerinin genişletilmesini ve güçlendirilmesini her zaman en önemli hedef olarak görmüştür. Bunun için Azerbaycan'ın dış ticaret ilişkilerini çeşitlendirmesi, özellikle petrol dışı sanayi mallarının ihracatını artırması gerekmektedir. Bu da ancak bu alanda rekabetçi ürünler üreterek sağlanabilir.

Kardeş Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan'ın dış ekonomik ilişkiler kurma alanında potansiyel ortaklarından biridir. İki ülke arasındaki ilişkilerin incelenmesi sırasında, modern zamanlarda Türkiye ile Azerbaycan arasındaki işbirliğinin ekonominin birçok alanında geliştiği ortaya çıktı. Ancak son zamanlarda Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ekonomik işbirliği, özellikle dış ticaret ve yatırım alanlarında gelişmektedir. Yani Türkiye ile ticari ilişkilerin analizi, bu ülkenin Azerbaycan'ın dış ticaret cirosunda özel bir ağırlığı olduğunu göstermektedir.

Şu anda, cumhuriyetimizin önünde dünya, dünya ekonomisine entegre olmaya, dünya pazarına girmeye ve gelecek vaat eden bir ticari varlık ve katılımcı olmaya, modern uluslararası ekonomik ilişkiler sisteminin yeteneklerini genişletmeye vb. görevler durmaktadır. Bu görevler dünya ekonomik ilişkiler sisteminin küreselleşmesi bağlamında çok önemli olmakla her şeyden önce ekonomik ilişkilerin uygun şekilde kurulması, yönetilmesi ve düzenlenmesi ile doğrudan ilgilidir. Cumhuriyetimizin dünya toplum sistemindeki ekonomik prestijini artırmak, dış ekonomik faaliyeti ulusal ve dış çıkarlarla ilişkilendirmek, ülkenin ihracat-ithalat potansiyelini doğru kullanmak da bu temeldedir.

Tezin 2. bölümünde Azerbaycan hakkında genel bilgiler verilmiş, 3. bölümde ülke ekonomisinin genel durumu ve gelişmesinden, Asya, Avrupa, Amerika ve diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerden bahs edilmektedir. 4. Bölümde Azerbaycan'da dış ticaretin mevcut durumunun incelenmesi, özellikle ithalat ve ihracat olmak üzere dış ticaret hacmini artırmanın yolları, son bölümde ise Türkiye Cumhuriyeti ile olan ikili ekonomik ilişkiler ve dış ticaret hakkında genel bilgiler yer almaktadır.

Azerbaycan Hakkında Genel Bilgiler

Azerbaycan Cumhuriyeti, Kafkasya'nın güney doğusunda ve İran platosunun kuzey batısında, Avrupa ve Asya kıtalarının temas bölgesinde yer alan eski bir ülkedir. Azerbaycan, Karadeniz'den Hazar Denizi'ne 800 km uzanan Kafkasya'nın güneydoğu kesiminde yer almaktadır. Avrupa ve Asya'nın kavşağında bulunan Azerbaycan, büyük bir transit potansiyele sahiptir ve iyi gelişmiş karayolu altyapısı bu potansiyeli daha da artırmaktadır. Bölgenin lojistik merkezi olan Azerbaycan, dünya ile ekonomik ve kültürel ilişkilerde önemli bir rol oynamaktadır.

1.1. Ülke Tarihi

Azerbaycan toprakları eski çağlardan beri 410.000 kilometrekarelik bir alanı kaplamıştır ve kuzeydoğudaki Derbent dahil güney sınırı, Urmiye Gölü'nün güney ve güneydoğu kısımlarına kadar uzanmaktadır. Eski çağlardan beri Azerbaycan toprakları Moğollar, Tatarlar, Makedonlar ve Araplar tarafından işgal edildi. Tarih boyunca halkın serveti, güçlü işgal güçlerinin baskıcı planlarına maruz kalmıştır.

Tarihin çalkantılı yıllarında Azerbaycan topraklarında ulusal kurtuluş hareketleri yükselmiş, devlet olma ilkeleri ortaya çıkmış, devletler kurulmuş ve bu devletler Ortadoğu tarihinde büyük rol oynamışlardır. Ana mesleği tarım ve hayvancılık olan yerel halkların adını taşıyan Manna eyaleti, MS IX-VII yüzyıllarda var olmuştur. MÖ VII.Yüzyılın sonu (672) MÖ 4. yüzyılın sonunda - başlangıç MÖ 3. yüzyıldan itibaren Arnavutluk ve Girdman devletleri ortaya çıktı. Güneyde Manna, Media, Atropatena, başkenti Gabala'da ve kuzeyde Barda'da Girdman ile Arnavutluk bulunuyordu.

1501-1524'te iktidarda olan Şah İsmail, mevcut devletleri birleştirerek resmi diliyle tek bir Azerbaycan devletini kurdu. Sonraki yıllarda, birleşmiş Azerbaycan yeniden vilayetlere ve hanlıklara bölündü.

1804-1813, 1826-1828 topraklardaki Rus-İran olayları 12 Ekim 1813 Gülustan barış anlaşmaları ve 10 Şubat 1828 Türkmençay barış anlaşmaları Azerbaycan'ın birliğini zorla bozarak onu Kuzey ve Güney Azerbaycan'a bölerek kaderini belirledi. Güneyde 30 milyon Azerbaycanlıların yaşadığı kısım İran İmparatorluğuna bağlı olarak 280.000 kilometre kareye varan bir alanı kapsıyordu. Gülustan anlaşmasının aksine, Araz Nehri Türkmençay anlaşmasıyla sınırlanmıştır ve Nahçıvan ve Erivan hanlıkları da Rusya'ya katılmıştır.

Azerbaycan'ın kuzey kesiminin Rusya'ya ilhak edilmesinin siyasi sonuçlarından biri, büyüyen özgürlük, bağımsızlık ve egemenlik fikirlerinin aynı zamanda Türk ve İslam dünyasında ilk kez Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulmasıydı. 28 Mayıs 1918'de 4 partiyi temsilen 44 Azerbaycan milletvekili Milli Konsey'de birleşerek 6 noktadan oluşan meşhur "Bağımsızlık Bildirgesi" ile konuşarak yeni devletin - Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin yarandığını ilan ettiler. 28 Mayıs 1918'de, Kafkasya Valiliği sarayında Milli Konsey Başkan Yardımcısı Hasanbey Agayev'in başkanlık ettiği çok önemli bir günde, Milli Konsey Azerbaycan'ın bağımsızlık ilanına ilişkin bir karar aldı.

O dönemde Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin alanı 114.000 kilometre kareydi. 29 Mayıs 1918'de İngiltere ve Rusya'nın etkisi altında Azerbaycan'daki Erivan toprakları başkent ve devlet kurması için Ermenistan'a verildi ve sonuçta Ermeni Taşnaklarının 1918'de Bakü'yü işgal ettiği bilinmektedir. Bunu önlemek için Gence'de o zamanki Azerbaycan hükümetinin isteği üzerine Türk ordusu 22-23 Haziran 1918'de Gence'ye girdi ve Türklerin kardeşinin önderliğindeki Türkler Savunma Bakanı Nurupaşa, 15 Eylül'de Kafkas-Türk-İslam Ordusunu oluşturmak için Kafkas İslam Ordusu ile güçlerini birleştirdi ve Bakü'yü Taşnaklardan yavaş yavaş kurtardı.

Azerbaycan bayrağının üç renkli mavi, kırmızı ve yeşil olması fikri Ziya Goyalp ve Alibey Huseynzadeh tarafından ortaya atılmış ve 9 Kasım 1928'de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti hükümetinin kararıyla onaylanmıştır. Ülkenin bağımsızlığı Tiflis'te ilan edildi, ilk başkent olarak Gence seçildi ve daha sonra hükümet onu başkent yaparak Gence'ye taşındı. Birçok ülke Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'ni tanımasına rağmen Rusya bağımsızlığını tanımadı ve 23 ay sonra 11. Ordu'nun devreye girmesiyle Azerbaycan bağımsızlığını yitirerek 28 Nisan 1920'de Rusya'ya yeniden katıldı.

Azerbaycan 28 Nisan 1920'de Rusya'ya katıldı. Rusya ise bundan memnun kalmadı ve Goycha ilçesi, Erivan Hanlığı'nın eski Azerbaycan topraklarının bulunduğu yerde Ermenistan adında sözde bir devlet kurması; sonucunda Azerbaycan toprakları 97.000 km²'ye düşürüldü ve böylece Nahçıvan toprakları Azerbaycan'dan ayrılarak bir yerleşim bölgesi haline getirildi. 7 Temmuz 1923'te Rusya'nın ısrarı ile sözde Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi kuruldu. Özerklik ilkelerine uygun olarak 9 Şubat 1924'te Nahçıvan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Rusya, yukarıda belirtilenlerin yanı sıra Aralık 1920'de Ermenistan ile dostane işbirliği kurarak bir sözleşme imzaladı. Böylece Azerbaycan toprakları 28.000 kilometrekare daha azalarak 86.6 bin kilometrekareye düşürüldü.

Ağustos 1991'de Moskova'daki başarısız darbe, 8 Aralık'ta SSCB'nin dünya siyasi haritasından silinmesine yol açtı. SSCB'nin çöküşünün bir sonucu olarak, Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti, 18 Ekim 1991'de Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Devlet Bağımsızlığına İlişkin Anayasa Yasasını kabul etti. 29 Aralık 1991'de Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ülke çapında bir referandum yapıldı. Böylece Azerbaycan Cumhuriyeti 18 Ekim 1991'den beri bağımsız bir devlet olarak faaliyet göstermektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilk kez tanıyan Türkiye, Romanya, Pakistan, İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve diğer ülkeler oldular.

Ülke tarihinde son dönemde gerçekleşen en önemli gelişme ise Ermeniler tarafından işgal olunan topraklarımızın Azerbaycan Ordusu tarafından işgalden kurtarılması oldu. Ermenistan tarafından işgal edilen Azerbaycan topraklarının düşman esaretinden kurtarılmasının ilk temeli, halkımızın Milli Önderi Haydar Aliyev tarafından atılmıştır. Nitekim Milli Önder Haydar Aliyev, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin lideri olarak katıldığı tüm uluslararası etkinliklerde yaptığı konuşmalarda, Dağlık Karabağ'ın halkımıza ait olduğunu belirterek, savaş yoluyla zafer elde etme seçeneğinden de bahsetmiştir.

Bütün bunlarla birlikte, Azerbaycan halkının Dağlık Karabağ ve çevresinde tam ve kesin bir zafer elde etme tarihi görevi, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Başkomutan İlham Aliyev tarafından yerine getirilmiştir. Bu amaçla, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, her şeyden önce, Azerbaycan Cumhuriyeti'ni ekonomik olarak gelişmiş bir ülke düzeyine getirme görevini başarıyla yerine getirmiştir. İlham Aliyev, ülkemizin 18 yıllık liderliği boyunca Azerbaycan Cumhuriyeti'nde çok çeşitli ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesini sağlamıştır. Davos Ekonomik Forumu ve birçok etkili uluslararası finans kuruluşu, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ekonomik performans açısından bölgede ve dünyada en yüksek puana sahip ülkelerden biri haline geldiğini defalarca dile getirdi

Böylece, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 44 gün süren Zaferi ile:

- Kayıp antik topraklarını işgalcilerden temizlendi.
- Toprak bütünlüğü sağlandı.
- Kahraman ordumuz askeri hünerlerini ve kabiliyetlerini dünyaya gösterdi.
- Ülkede büyük birlik sağlandı.
- Dağlık Karabağ konusunda BM kararlarının uygulanması sağlandı.
- Dünya sahte Ermeni uydurmalarından ve Ermeni faşizminden kurtuldu.
- Ermenistan Cumhuriyeti'ne ve özellikle Ermeni halkına rüyalarından uyanması ve bölge ülkeleriyle karşılıklı güven temelinde yeni bir hayat kurması için fırsat sunuldu.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in emriyle kurulan 8 Kasım Zafer Bayramı, Azerbaycan'ın asırlık tarihinde altın harflerle yazılmış parlak bir olaydır. Bu, Başkomutan İlham Aliyev'in, halkımızın ve cesur Ordumuzun büyük bir tarihi zaferidir. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in kardeş Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile birlikte muzaffer bir ülke olarak düzenlediği Zafer Geçit Töreni, kahramanlık

yıllarımızın eşsiz bir tarihi olayı olmakla "Bir Millet - İki Devlet" stratejisinin gerçek bir kutlaması olduğunu açıkca söyleyebiliriz.

1.2. Demografik Yapı

Azerbaycan Cumhuriyeti, neredeyse iki yüz yıldır Rus ve Sovyet imparatorluklarının bir kolonisi olduğu için kendi demografik politikasına sahip değildi. Azerbaycan'da izlenen demografik politika, imparatorluğun çıkarları doğrultusunda düzenlendi ve uygulandı. Ülkemiz diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da ağır darbe aldı.

Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında ilk nüfus sayımı 1897'de yapılmıştır. Daha doğrusu, 1897'de Rus İmparatorluğu hükümeti tarafından yapılan ilk Tüm Rusya nüfus sayımı Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarını kapsıyordu. Böylece 19. yüzyılın başlarında Kuzey Azerbaycan toprakları, yani bugünkü Azerbaycan Cumhuriyeti, Rusya tarafından işgal edilmiş ve onun idari bölgesel birimleri haline gelmiştir. Yani Azerbaycan tarihinde nüfus hakkında ilk tam demografik kaynak 1897 nüfus sayımı malzemelerden oluşmaktadır.

Kuzey Azerbaycan topraklarının Gajar devleti ile Rusya arasında imzalanan Türkmençay Antlaşması'na dayanarak 1828'de Rus İmparatorluğunun tam kontrolüne girmesi ile Rusya'nın 1801'den 1828'e kadar Azerbaycan'a karşı yürüttüğü saldırı savaşları, hiç şüphesiz, Azerbaycan'ın yerel halkına büyük kayıplar vermiştir. Öte yandan, anlaşmanın imzalanmasından bu yana, Kuzey Azerbaycan topraklarında etnik ve dinsel bağlılığa dayalı geniş çaplı nüfus hareketleri yaşanmıştır.

Bütün bunların Azerbaycan'da nüfusun dinamikleri üzerinde güçlü bir etkisi oldu. Ne yazık ki, o yılların nüfusu hakkında resmi istatistiklerin bulunmaması nedeniyle, nüfusun dinamiklerinin tam bir resmini vermek imkansızdır. Sovyet tarihi kaynaklarına göre, Azerbaycan'ın nüfusu ile ilgili ilk resmi istatistiki veriler 1863 yılına kadar uzanıyor. Nitekim 1 Ocak 1863 için verilen bilgiye göre Azerbaycan'ın nüfusu 1.190.000 idi. 1886 resmi istatistiklerine göre Azerbaycan'ın nüfusu 1.600.000'dir. Nihayet 11 yıl sonra, 9 Şubat'ta yapılan nüfus sayımına göre (o zamanki takvime göre 28 Ocak) Azerbaycan'da 1.806.700 kişi yaşıyordu. Bu rakamlardan yola çıkarak 1863-1897'yi kapsayan dönemde Azerbaycan nüfusunun dinamikleri üzerine yaptığımız araştırmamız, 1863-1886'da Azerbaycan nüfusunun daha yüksek bir oranda arttığını göstermektedir. Böylece bu 23 yıl boyunca ortalama yıllık

nüfus artışı% 1.52 oldu. Ancak 1886-1897'de, sonraki 11 yılı kapsayan ortalama yıllık büyüme oranı% 1,12 oldu.

Azerbaycan'da 28 Nisan 1920'de Sovyet iktidarının ilanından sonraki ilk yıllarda Azerbaycan büyük çaplı nüfus kayıplarına uğradı. Dolayısıyla Gence, Karabağ, Şeki ve diğer bölgelerde işgalci ordunun yağmalamasına ve şiddetine dayanamayan ve Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'ni yeniden kurmak isteyen halk arasında Sovyet hükümetine karşı kitlesel ayaklanmalar yaşandı. Sonuç olarak, on binlerce insan öldürüldü ve birçoğu zulümden kaçmak için Türkiye'ye ve kısmen de Avrupa ülkelerine göç etti.

1922-1941 dönemlerinde, SSCB'nin kurulduğu ve Azerbaycan'ın resmen müttefik cumhuriyetlerden biri olduğu 1922'den Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda SSCB'ye karşı savaş başlattığı 1941'e kadar olan 19 yıllık bir dönemi kapsıyor. Bu dönem Azerbaycan'da Sovyet ideolojisinin çekirdeğini oluşturan özel bir dönemdi.

Diktatörlük yoluyla mülkün tasfiyesi ilkelerine dayanan radikal siyasi, ekonomik ve sosyal reformlar dönemi olarak nitelendirilir. Dolayısıyla bu dönemde Azerbaycan'da köklü sosyo-ekonomik değişimler yaşanmıştır. Nüfus eğitim ve sağlık hizmetleriyle ilgileniyor. Petrol endüstrisi ve ilgili alanlar hızla gelişti. Bu kadar demografik gelişme de dahil olmak üzere nüfusun refahı üzerinde olumlu bir etkiye sahipti. Aslında bu reformlar, SSCB'yi ekonomik ve askeri açıdan hegemonik bir devlete dönüştürmeyi amaçlıyordu.

Azerbaycan, sadece eski Sovyet cumhuriyetlerine kıyasla değil, aynı zamanda Avrupa ülkelerine kıyasla en büyük görece kaybı yaşadı. Polonya, savaş sırasında en çok zayıf veren Avrupa ülkesiydi. Savaşın ilk kurbanı ve kurtarılacak olan son Polonya, neredeyse altı yıl işgal altında kaldı. Savaşın başında Almanya ile SSCB arasında bölünen Polonya'da halk sadece faşizme değil, Stalin'in baskılarına da kurban oldu. Ancak Polonyalı uzmanlar, savaş sırasında Polonyalıların sayısının % 16,5 oranında azaldığını tespit ettiler. Başka bir deyişle, altı Polonyalıdan biri savaş kurbanıydı. Görünüşe göre bu rakam Azerbaycan'dakinden daha oldukça düşük. Böylece savaş sırasında Azerbaycan nüfusunun dörtte birini kaybetti.

Stalin'in baskılarının son akorlarının yaşandığı 1946'dan 1954'e kadar süren bu dönemde, yine en çok acı çeken Azerbaycan halkı oldu. Tüm bu olayların arka planına karşı, Azerbaycan'ın bu dönemdeki nüfusu, özellikle 1950-1955 yıllarında oldukça yüksek bir oranda arttı. Bu büyümede Rusya'dan Azerbaycan'a devam eden göç de rol oynadı. Genel olarak, bu dönemde nüfus% 20'den fazla arttı. 1950-1955'te büyüme % 14.6 ve ortalama yıllık büyüme 83.7 bin kişi veya % 2.8 oldu.

1955-1970 dönemi, Azerbaycan'ın demografik tarihinin en başarılı dönemidir. Bu dönemde Azerbaycan'da demografik sıçramaya yol açan ana faktörler, SSCB ekonomisinde, özellikle siyasi hayatta büyük ölçekli olumlu değişiklikler oldu. Bu nedenle, bu dönem yüksek ekonomik ve teknolojik gelişmenin tüm alanlarında ve kamusal yaşamda büyük ilerleme ile işaretlendi. SSCB hükümetinin iç politikasında yapılan radikal reformların bir sonucu olarak, nüfus baskıcı otoritelerin baskı ve korkusundan kurtuldu. Milyonlarca sürgün ve mahkumun ana vatanlarına ve evlerine dönmelerine izin verildi (Kırım Tatarları, Akhiska Türkleri ve Almanlar hariç). Nüfusun sosyal ve ekonomik faaliyetini kısıtlayan birçok kısıtlama kaldırıldı.

Kendi özelliklerinde zengin olmasıyla ayırt ettiğimiz 1988-1999 dönemi, her şeyden önce Azerbaycan'ın 1991'deki bağımsızlığı ve dünya siyasi haritasındaki yeri gibi görkemli tarihi olayların yaşandığı bir dönem olarak önemlidir. Aynı zamanda, bu döneme askeri saldırganlık ve siyasi kargaşa, sosyo-ekonomik krizler ve kanlı trajediler damgasını vurdu. Elbette, tüm bunlar Azerbaycan'da yaşam standartlarında keskin bir düşüşe ve bir dizi başka soruna yol açtı. Bu da, bu dönemde demografik süreçlerde dinamik değişikliklere sebep oldu.

Beş yıldan fazla süren Karabağ savaşı, Azerbaycan topraklarının işgali, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve sosyalistten piyasa ekonomisine geçişle bağlantılı olarak eski ekonomik ve ticari ilişkilerin bozulması ve bir dizi diğerleri faktörler hipertrofik enflasyona ve ekonomik çöküşe yol açtı. Sonuç olarak, yüz binlerce insan işini kaybetti ve yaşam standartları düştü. Bütün bunlar Azerbaycan nüfusunun Rusya başta olmak üzere diğer ülkelere kitlesel göçüne yol açtı ve Azerbaycan'ın nüfusu hızla azalmaya başladı. Bununla birlikte, 1999 yılında Azerbaycan'da yapılan nüfus sayımına göre, Azerbaycan vatandaşları, yaşadıkları ülke ne olursa olsun, Azerbaycan'ın daimi ikametgahı olarak kaydedildiği için bu düşüşün boyutunu belirlemek mümkün olmadı.

SSCB'nin çöküşü ve sosyalist bir sistemden serbest piyasa ekonomisine geçişle bağlantılı olarak eski ekonomik ve ticari bağların bozulması, Azerbaycan'ın devlet deneyimi olmadan bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkması Panik enflasyonda keskin bir artışına neden olarak ekonominin çöküşünü getirdi. Sonuç olarak, işletmeler iflas etti ve yüz binlerce kişi işini kaybetti. Buna göre, nüfusun refah seviyesi hızla düşüyordu. 1997 yılına kadar süren bu gerileme neticesinde yüzbinlerce Azerbaycan vatandaşı para kazanmak için başta Rusya olmak üzere diğer ülkelere gitmek zorunda kaldılar.

Karabağ savaşı sırasında birçok insan Azerbaycan'ı mülteci olarak terk etti. Başlangıçta geçici olarak ülkeyi terk etme niyetinde olan birçok göçmen, yeni ikamet yerlerine adapte

olduktan sonra geri dönmekle kalmadı, aynı zamanda ailelerini de yanlarına aldı ve hatta diğer akraba ve tanıdıklarını göç etmeye teşvik etti.

Böylece o dönemde göç akışı çok arttı ve Azerbaycan'ın nüfusu azalmaya başladı. Ancak, göç eden nüfusun büyük çoğunluğu 1999 nüfus sayımında Azerbaycan'ın daimi ikametgahı olarak kaydedildiğinden, bu düşüş istatistiklere yansımada ve 1989-1999'da nüfus sadece azalmakla kalmadı, aynı zamanda 932,2 bin kişi veya 13,3 arttı. %. Azerbaycanlılar göçmen yaşamalarına ragmen birçoğu zaten yaşadıkları ülkelerin vatandaşı oldu. Resmi olmayan verilere göre 2002 yılı sonunda nüfus sayımında Rusya'da ikamet eden Azerbaycanlıların sayısının 2.160.000 olduğu belirtilmelidir. Rusya Devlet İstatistik Komitesi'nin 2002 nüfus sayımına ilişkin resmi verilerine göre Azerbaycanlıların sayısı 621.000'dir. Ancak, bu nüfus sayımında ilk defa, herkese uyruğunu dilediği gibi ifade etme özgürlüğünün verildiği dikkate alınmalıdır. Bu, Rusya'daki birçok ulusal azınlığın kendilerini Rus olarak, yani içinde yaşadıkları ülkenin itibari ulusunun temsilcileri olarak sunmalarına yol açtı.

2000'li yıllarda Azerbaycan nüfusunun ulusal kompozisyonunda özgül ağırlık biraz arttı. Her şeyi hesaba katarak Azerbaycan nüfusunun ulusal bileşiminde dönem yerli etnik köken azınlıkların payının artırılması veya sabitlenmesi ile karakterize edilebilir. Daha doğrusu, 1828-1991 163 yıllık Rus-Sovyet iktidarı boyunca, Azerbaycan'ın siyasi gücünün iradesine bakılmaksızın, emperyal liderliğin iradesi doğrultusunda etno-demografik süreçler ters yönde gelişti. Bununla birlikte, 1991'den sonraki kısa dönemde, nüfusun ulusal bileşimindeki değişiklikler daha yoğun hale geldi. Bu nedenle, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin mevcut siyasi sınırları içinde, nüfusun mevcut ulusal kompozisyonu, Rus işgalinin zamanında olan ulusal kompozisyona çok benzemektedir.

Son yıllarda, nüfusun Azerbaycan'ın ekonomik hayatına adaptasyon süreci olumlu yönde istikrar kazanmakta ve bu da göç süreçlerinin yoğunluğunda önemli bir azalmaya yol açmaktadır. Öte yandan dünyanın tüm bölgelerinde olduğu gibi Azerbaycan'da da doğal nüfus artışındaki kademeli düşüş nedeniyle etnik köken bileşimle ilgili süreçlerde demografik faktörün rolü de azalmaktadır.

Ayrıca Azerbaycan bağımsız bir devlet haline geldiğinden beri, ülkenin liderliği ulusal azınlıkların ulusal ve kültürel gelişimine özel önem veriyor. Bugün Azerbaycan'da onlarca ulusal azınlık kültürü merkezi ve diğer ulusal organlar serbestçe faaliyet göstermektedir. Sovyet döneminin aksine, ülkenin başlıca ulusal azınlıklarının dillerinde radyo yayınları düzenlendi ve

her dilde gazete, dergi ve kitapların yayınlanması için koşullar oluşturuldu. Kısacası, ülkenin ulusal azınlıklarının kültürlerini, dillerini ve diğer özelliklerini korumaları ve geliştirmeleri için tüm engeller kaldırılmış ve tüm yasal ve pratik koşullar sağlanmıştır.

1.3. Coğrafi Yapı ve Doğal Kaynaklar

Genç ve bağımsız bir devlet olarak Azerbaycan'ın dünya ekonomisindeki yeri gün geçtikçe güçleniyor ve rolü büyüyor. Azerbaycan resmi olarak Azerbaycan Cumhuriyeti olarak adlandırılır ve Güney Kafkasya bölgesinde, Asya ile Avrupa'nın bulunduğu Hazar Denizi havzasında bulunan bir devlettir. Ülke kuzeyden Rusya'dır (sınırın toplam uzunluğu 390 km) ve Gürcistan (sınırın toplam uzunluğu 480 km) batıda Ermenistan (toplam sınır uzunluğu 1007 km) ve Türkiye (sınırın toplam uzunluğu 15 km) ve güneyde İran (sınırın toplam uzunluğu 765 km). Azerbaycan'ın Hazar Denizi üzerinden Rusya ve İran dahil olmak üzere Kazakistan ve Türkmenistan ile sınırı vardır. Azerbaycan'ın bir yerleşim bölgesi olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti kuzeydoğuda Ermenistan, batıda İran ve kuzeybatıda Türkiye ile sınırlanmıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti 5 doğal bölgeye, 19 fiziki-coğrafi bölgeye, 10 ekonomik ve coğrafi bölgelere ayrılmış, 66 idari bölge, 78 şehir, 262 yerleşim, 4255 kırsal yerleşim ve 1 Özerk Cumhuriyet'e sahiptir.

Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarını oluşturan kayalar farklı jeolojik dönemlerin türevleridir. Nahçıvan'da Kambriyen öncesi kayalar bulunmasına rağmen, Tovuz bölgesinde Paleozoyik çökeller yaygındır. Mezozoik çökeltilere gelince, bunlar Büyük ve Küçük Kafkasya'nın yüksek ve alçak dağlık alanlar için tipiktir. En eski kayalar 450 milyon yaşında. En gençleri Hazar Denizi kıyılarında görülür. Cumhuriyet topraklarında dağıtılan kayalar magmatik, metamorfik ve tortul kökenlidir.

Cumhuriyetin rahatlaması Büyük Kafkasya, Küçük Kafkasya, Talış dağlık bölgelerinin yanı sıra Kur-Araz ovaları, Lenkeran ve Arazboyu ovaları ile daha da karmaşık hale geliyor. Rölyef yüzeyinin eğimi kuzeybatıdan güneydoğuya, deniz seviyesinin 27 m altında 4466 m yüksekliğe doğru çıkıyor. Rölyefin yükseklik genliği 4500 m'ye kadar ulaşabilen orta yüksekliği 657 m'dir. Rölyefin % 18'i deniz seviyesinin altında. Bu, yüzeye yakın yeraltı suyunun varlığını ve toprakların tuzlanmasını gösterir.

Tinov-Ross'tan (3385 m) Absheron Yarımadası'na kadar 1.500 km uzanan Büyük Kafkasya Side Range, Ana Ayırıcı'dan oluşur. Ülkenin en yüksek zirvesi Bazarduzu'nda 4466 metreye ulaşıyor. Govdagh ve Nialdag sıradağları ile birlikte Gusar eğimli ovası, Shollar, Samur Shabran ovaları, Gobustan, Ganikh-Ayrichay havzası, Acinohur-Jeyranchol gibi alçak dağlık alanlar rölyefin karmaşıklığına neden oluyor.

Küçük Kafkasya, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında bir dizi sıradağ ve yayladan oluşur. Murovdağ, Şahdağ, Doğu Goyça, Karabağ, Zangazur, Daralayaz, Soyugdağ, Demirlidağ, Gelingaya, İlandağ, Dahna dağlık alanları, Karabağ volkanik platosu ve Bichanak geçidi bu kısımdaki arazinin karmaşıklığı için koşullar yaratmaktadır.

Cumhuriyetin orta kesiminde, Büyük ve Küçük Kafkas Dağları arasında, topraklarının% 40'ı deniz seviyesinin altında, batıdan doğuya 200 km, kuzeyden güneye 150 km uzanan Kur-Araz, Güney Kafkasya'nın en büyük ovasıdır. Gence-Gazak, Naftalan, Karabağ, Mil, Mugan, Şirvan, Garayazı, Güneydoğu Şirvan, Salyan ovalarını oluşturdu.

Araz Nehri boyunca uzunluk ve yüksekliği 600-1200 m arasında değişen Arazboyu ovası, Şarur, Ordubad, Sadarak, Boyukduz, Nahçıvan, Vayji, Gülustan, Geyan, İnja iç ovalarından oluşmuştur. Abşeron Yarımadası'ndan kuzey yönünde Hazar Denizi kıyısı boyunca eğimli Gusar ovasında yer alan Samur-Şabran ovasının bir kısmının kabartması deniz seviyesinin altında yer almaktadır.

Rölyefin karmaşıklığı, petrol ve gaz rezervlerinin varlığını gösteren 250'den fazla çamur volkanından kaynaklanıyor. Dünyanın 26 ülkesinde en az 900 çamur volkanının, 140'ı Hazar Denizi'nin Azerbaycan bölümünde, 67'si Şamahı-Gobustan'da, 12'si Abşeron Takımadaları'nda ve 30'u Bakü Takımadaları'nda bulunuyor. Ayrıca, Hazar kıyı bölgesindeki Kurboyu ve Kur-Gabirri nehirleri boyunca araziye karmaşıklaştırdılar.

Ülkedeki arazi fonu, 8,7 milyon hektarlık yaklaşık 90 tür ile karakterizedir. Bunların% 55,1'i tarıma uygundur. Ülkede 4,500 daha fazla bitki türü vardır. 1213,7 bin hektar veya alanın% 12'si ormandır. Ormanlık alan 989,5 bin hektardır. Ormanlar Büyük Kafkasya'da - % 48,5, Küçük Kafkasya'da - % 34,5, Talış Dağları'nda - % 14,5 ve Kurboy bölgesinde- % 2,5'tir. Ülkede 15.000'den fazla hayvan türü var. Latin kökenli ve yenilenmiş bir anlamı olan rekreasyon, turistlere ve tatilcilere yönelik çeşitli hizmetlerin yanı sıra insanların fiziksel ve zihinsel gücünü yeniden kazandıran rekreasyon alanlarını da kapsıyor. Ülkedeki rekreasyon kaynakları 25 ilçede daha iyi gelişmiştir.

Doğal kaynakların anlamı, doğanın insan yaşamının ve üretici güçlerin gelişmesi için kullandığı ve gelecekte kullanılabilen doğal bileşenlerin toplamı olarak kabul edilmektedir.

Genel olarak, doğal kaynaklar tükenmiş ve tüketilmemiş türler olarak ikiye ayrılır. Suyun, rüzgârın, güneşin, atmosferik havanın ve yer kabuğunun tükenmez enerjisi tükenenlere atfedilebilirken, mineraller ve ormanlar tükenmeye atfedilebilir. Tükenmiş olanlar, kendileri yenilenebilir olan ve rezervleri olmayan gruplara ayrılır. Maden kaynakları tükenmiş ve restore edilemeyen, yenilenebilir doğal kaynaklara ise ormanları dahil etmek mümkündür.

Abşeron'da, Guba-Haçmaz, Gence-Gazakh bölgesi, Yukarı Karabağ, Mil-Mugan, Hazar Denizi 3-13 milyar. Garadağ, Gürgan, Zira, Abşeron, Bahar, Dan Ulduzu, Umid, Şah Deniz ve diğerlerinde belirlenen petrol rezervleriyle birlikte petrol rezervi. 2,7 trilyon mevduat. 1 milyon metreküpten fazla gaz rezervi, 1887'de Almanlar tarafından keşfedilen Naftalan petrolü, dünyadaki tek tedavi edici petrol, Azeri-Çıralı-Güneşli petrol sahaları, Kelbecer-Laçın bölgesinde 6 cıva yatağı, Balakan-Zagatala bakır pirit, Zod, Canyatağ, Gülyatağ, Veynali, Gizilbulağ altın yatakları, 276 milyon ton rezervli Daşkasan demir cevheri yatağı, 130 milyon ton. 1,3 milyon rezervli Zeylik alunit, Nahçıvan, İsmayilli, Guba, Şamahı, Gobustan'da 450 milyon tuz yatağı, Magavuz, Gabala kömür rezervleri, Gazak'taki bentonit kili, 300'den fazla maden suyu; 5 adet iyot-bromlu su havzasının keşfi bilinmektedir.

Demir cevheri hala endüstri ve ekonomik kalkınmanın temel dayanaklarından biri olarak kabul edilmektedir. Şu anda, Azerbaycan topraklarında endüstriyel açıdan önemli 3 demir cevheri rezervinin onayı ile güvenilir bir maden kaynağı üssü kurulmuştur. Üçü de Daşkasan cevher bölgesinde bulunmaktadır ve Daşkasan, Güney Daşkasan ve Demir kobalt-manyetit yatakları ile temsil edilmektedir.

Daşkasan grubu (Daşkasan, Güney Daşkasan, Demir) yataklarının uzun yıllardır cumhuriyetin maden kaynakları üssünde özel bir yer tuttuğunu belirtmek gerekir. Azerbaycan Cevher Arıtma Tesisi son yıllara kadar bu sahalar bazında faaliyet göstermiş ve ürünleri (demir konsantresi) Gürcistan Rustavi Metalurji Fabrikası'nın ihtiyacını tam olarak karşılamıştır. Dashkasan cevher arıtma tesisinin önümüzdeki yıllarda restore edilmesi halinde 70-80 yıl boyunca güvenilir rezervler sağlanacaktır.

1960-1964 yıllarında yapılan jeolojik arama çalışmaları sonucunda Kelbecer yöresinde Göydara grubu kromit cevherinin tezahürleri ve Laçın yöresi topraklarında İpek grubuna ait kromit cevherinin tezahürleri ortaya çıkarılmıştır. Büyük ve Küçük Kafkasya'nın Azerbaycan kesiminin metalojenik vilayetlerinde, bakır, kurşun, çinko, kobalt, cıva, antimon cevherleri gibi

demir dışı metallerin birikintileri ve tezahürleri yaygındır ve çoğunlukla Balakan-Zagatala, Gadabay ve Ordubad'da cevher bölgeleri yoğunlaşmıştır.

Ülkenin bakır rezervleri ağırlıklı olarak Balakan-Zagatala, Gadabay, Karabağ ve Ordubad cevher bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Balakan-Zagatala cevheri bölgesinde, ana bakır rezervleri bakır-pirit, pirit-polimetalik tip yataklarda ve Küçük Kafkasya ve Nahçıvan kıvrım zonunun cevher bölgelerinde, özellikle bakır-porfir, molibden-bakır-porfir ve altın-bakır-pirit tipi yataklar ve tezahürleri bulunmaktadır.

Ülke, toplam cevher rezervlerinin% 4,7'sini oluşturan kanıtlanmış bir bakır-porfir yatağına (Garadağ bakır-porfir yatağı) sahiptir. Balakan-Zagatala cevheri bölgesinde, bakır sanayi rezervleri üç pirit-polimetalik yataklarda onaylandı - dev Filizchay, orta ölçekli Kasdağ ve Katex yatakları ve maden yatakları devlet dengesine kaydedildi. C2 kategorisine göre tahmin edilen Sagator bakır-çinko, Mazımçay bakır-pirit ve Aşağı Karabçay pirit-polimetalik yatakları rezervleri saha dengesine kaydedilerek tahmin edilen rezervler hesaplanmıştır.

Küçük Kafkasya'daki bakır sanayi rezervleri, Karabağ cevheri bölgesindeki Gizilbulağ altın-bakır-pirit yatağında ve Küçük miktarlarda Vejnali altın yatağında, Karabağ bakır-porfir yatağında doğrulandı.

Karabağ cevheri bölgesindeki Demirli bakır-porfir yatakları, Gedebev cevher bölgesindeki Gedebev bakır-pirit yataklarının rezervleri tahmin edilmiş ve tahmin rezervleri hesaplanmıştır. Nahçıvan kırışıklık zonundaki Göyağ, Diahçay, Misdagh-Şalala bakır-porfir, Agyurd altını, Nasirvaz-Ağdara polimetalik yataklarında ise bakır rezervleri değerlendirilerek tarla dengesine kaydedilmiş ve tahmin rezervleri hesaplanmıştır.

Küçük Kafkasya'daki bakır yatakları esas olarak Gedebev cevheri bölgesinde yoğunlaşmıştır. Bakır-porfir ve kısmen bakır-pirit yatakları esas olarak bu bölgede gelişmiştir.

Garadağ yöresindeki bakır-porfir yataklarının orta kısmının ilk keşfi gerçekleştirilmiş ve rezervleri tarla dengesine alınmıştır. Gadabay cevheri bölgesi, jeolojik-yapısal yapısı, jeofizik ve jeokimyasal anomalilerin yoğunluğu nedeniyle bakır-porfir, bakır-pirit, bakır-altın cevherleri için en umut verici bölgelerden biridir.

Küçük Kafkasya'nın Karabağ cevheri bölgesi de bakır mineralizasyonu için yüksek beklentilere sahiptir. Bakır-porfir, altın-bakır-pirit ve diğer jeolojik-endüstriyel cevher türleri bu cevher bölgesinde yaygındır. Gizilbulağ altın-bakır-pirit yatağının hassas bir şekilde araştırılması tamamlanmış ve sanayi rezervleri devlet dengesine aktarılmıştır. Saha Ağdara ilçesinde yer almaktadır. Ortalama bakır içeriği% 1.38'dir.

Bakır-porfir ve bakır-pirit cevherleri için gelecek vaat eden alanlar - Dashkasan cevheri bölgesinde Goshgarchay ve Goshgardagh bölgeleri keşfedildi. Nahçıvan AR - Ordubad cevher bölgesi topraklarında, kanıtlanmış rezervlere sahip Paragachay bakır-molibden yatağı temelinde aynı adı taşıyan cevher arıtma kültürel faaliyeti gerçekleştirildi. Son yıllarda şirketin ihtiyaçları fakir cevherler pahasına karşılanmış ve Ermenistan'ın ablukası sonrasında faaliyetlerini durdurmuştur. Madene güvenilir hammadde tedarik etmek için, tarla çevresinde keşif ve planlı keşiflere devam edilmesi gerekmektedir.

Miskhana-Zangazur metalojenik hücrelerinde bulunan Ordubad cevheri bölgesinin, Nahçıvan kıvrım bölgesindeki endüstriyel açıdan önemli bakır yataklarının keşfi için oldukça umut verici olduğu düşünülmektedir. Son zamanlarda yapılan kazılar sonucunda, Paragachay, Misdagh, Goydag, Goygol, Shalala, Diahchay, Kotam-Kilit cevher sahalarında çok sayıda bakır-molibden yatağı keşfedildi. Ayrıca, Julfa bölgesindeki Khanaga-Ordubad cevherleşme alanındaki Eosen yaşlı volkanik-plütonik kompleks içindeki hidro-termal olarak değiştirilmiş kayalarda önemli miktarda tahmin kaynağı beklenmektedir.

İspatlanmış polimetallik cevher yatakları şu şekildedir: Filizchay, Kasdagh, Katex, Mehmana ve Gümüşlük. Küçük Kafkasya'nın Gazah cevheri bölgesi, Nahçıvan'ın Ordubad cevher bölgesindeki Nasirvaz-Ağdara'daki Şakarbay'ın polimetallik cevher yataklarının kurşun rezervleri tahmin edilmiş ve tahmin kaynakları hesaplanmıştır.

Avrupa'nın en büyüğü ve dünyanın en büyüklerinden biri olarak kabul edilen Filizchay pirit-polimetallik yatağının hassas bir şekilde araştırılması tamamlanmış ve sanayi rezervleri teyit edilmiştir. Saha, 95 milyonluk tek bir kompakt cevher kütlelerinden oluşmaktadır. ton cevher rezervi. Cevherdeki ana değerli bileşenler bakır, çinko, kurşun, gümüş, bizmut, kadmiyum, kobalt, selenyum, tellürdür. , indiyum vb. sanayi rezervleri de hesaplandı. Cevherlerin teknolojik özellikleri 34 laboratuvar ve 2 yarı endüstriyel testlerinde incelenmiş ve cevher işleme tesisinde kurşun-çinko, bakır ve pirit konsantrelerinin elde edilmesi tavsiye edilmektedir. Nihai ürün elde etmek için metaller onların metalürjik işlemleri sonucunda elde edilmiştir.

Filizçay sahasının rezervleri, maden işletmesinin 60 yıldan fazla bir süredir yüksek karlı operasyonunu sağlamaktadır. Alanın yeraltında kullanılması planlanıyor. Filizçay yatağının çevresinde, nispeten küçük ölçekli Kasdagh ve Katex polimetallik, Sagator bakır-çinko ve Mazımçay bakır-çukurları cevher yatakları keşfedilmiş, sanayi rezervleri doğrulanmış ve tahmin edilmiştir. Bu alanlar, önerilen madencilik ve metalurji kompleksi için ek bir hammadde temeli olarak tasarlanmıştır.

Zagatala rezervini koruma ihtiyacı Filizçay sahasının işletilmesi ile ilgili karmaşık çevre sorunlarının çözümü, çevre güvenliği konuları gündem dışında bırakılmamalı, her şeyden önce daha ileri işleme teknolojisinin uygulanması, fizibilite çalışmasına dayalı fizibilite çalışması teknik ekipman, enerji taşıyıcıları, malzeme ve hizmetlerin mevcut dünya pazar fiyatları yeniden tasarım için gerekli kabul edilmektedir.

Küçük Kafkasya'da kurşun ve çinko cevheri esas olarak vasküler kütleler şeklinde dağılır ve çok büyük yataklar oluşturmaz. Bunlardan biri, Ağdara ilçe merkezinin 25 km güneybatısında Karabağ cevheri bölgesinde keşfedilen Mehmana sahasıdır. Sahanın % 80'e kadar olan rezervleri 3 ana gemide yoğunlaşmıştır. Cevherde çinko ortalama % 6.87 kurşun içeriği ile uzunlukları 100-1500 m ve kalınlığı 0.4 m -0.85 m arasında değişerek % 2,9'dur. Bu elementlere ek olarak, cevher yüksek miktarda gümüş, kadmiyum, altın, selenyum ve tellür içerir. Kanıtlanmış endüstriyel rezervlere sahip kurşun-çinko yatakları, Nahçıvan AR'nin Şarur ve Ordubad ilçelerinde bulunmaktadır.

Günlük 50 ton cevher kapasitesi olan Gümüştük, 1952 yılından bu yana Şarur bölgesinde faaliyet göstermektedir. Yatağın temel yararlı bileşenleri, kadmiyum, galyum, gümüş bileşenleri ile birlikte kurşun ve çinkodur. Sahanın I, II, III numaralı bölgelerindeki endüstriyel açıdan önemli kaynaklar tamamen sömürülmüştür ve son yıllarda maden fakir cevherleri çıkarmaktadır.

Balakan-Zagatala cevher bölgesindeki çinko rezervleri - Sagator bakır-çinko yatağı, Nakhçıvan AR - Nasirvaz-Agdara polimetallik yatakları değerlendirilerek saha bakiyesine kabul edilmiş ve tahmin rezervleri hesaplanmıştır. Zeylik alunit cevheri yatağı, cumhuriyet topraklarındaki önceki jeolojik keşif çalışmaları tarafından keşfedilmiş ve araştırılmıştır. Saha, Daşkesan bölgesinde, Kuşçu köprüsüne 18 km uzaklıkta yer almaktadır. Alunit cevherleri Üst Jura tüfojenik çökellerinde bulunur ve iki tabakalı cevher tabakası ile temsil edilir. Cevherler ağırlıklı olarak alunit ve kuvarsdan oluşur. Alunit içeriği% 10-80 arasında değişmekte olup, sahadaki ortalama içerik % 53'tür. Alunit cevherleri, ülkedeki toplam cevher rezervinin % 29,7'sini oluşturmaktadır.

Zeylik alunit yatağı, 1964 yılından beri Gence kil-toprak bitkisinin mineral-hammadde temeli olarak kullanılmaktadır. Alünitten yılda 200.000 ton kil, 385.000 ton sülfürik asit ve 78.000 ton potasyum gübresi çıkarılmış ve o yıllarda ağırlıklı olarak Krasnoyarsk ve Irkutsk alüminyum fabrikalarına gönderilmiştir. Bu alandaki en çekici faktörlerden biri, alunit cevherlerinin nükleer reaktörlerde, uçak ve füze teknolojisinde, alaşımlarda kullanılan vanadyum ve galyum metalleri içermesidir.

Eyalet sanayi rezervleri dengesinde kayıtlı cıva yatağı Kelbecer cevheri bölgesinde bulunan Levchay yatağıdır. Aynı bölgede bulunan başka bir cıva yatağının (Agyatag) rezervleri de sömürü sonucu tükendi. Bu yataklara ek olarak Küçük Kafkasya Kelbecer cevher bölgesindeki Narzanlı, Sarıbulağ, Çilgazçay, Kamışlı ve Şorbulağ cıva yataklarının rezervleri değerlendirilerek tarla dengesine kaydedilmiş ve tahmin kaynakları hesaplanmıştır.

Azerbaycan toprakları, sürdürülebilir ve uzun vadeli bir altın madenciliği endüstrisinin kurulması için büyük umutlara sahiptir. Son on yıllarda keşfedilen çok sayıda altın yatağı ve tezahürü (hem özel altın hem de diğer metallerle birlikte), potansiyel olarak cevher içeren bölgelerde öngörülen altın mineralizasyonunun sadece küçük bir parçası oldukları için bunu doğrulamaktadır.

Altın yatak ve tezahürleri iki grupta birleştirilebilir. İlk grup, doğrudan kayaların oluşumunda bulunan derin oturmuş altın yataklarını içerir. İkinci grup, derin köklü altın yataklarının aşınması ve bunlardan farklı mesafelerde tortuların taşınması sonucu oluşan dağınık altın yataklarıdır. Altın yataklarının geliştirilmesinde ek bir teknolojik işlem gerekmediğinden yağmurlama çok ekonomiktir.

01.01.2006 tarihi itibarıyla, üç özel altın yatağının (Gizilbulağ, Vejnali ve Zod (Soyudlu), Filizchay, Katekh ve Kasdağ polimetalik, Garadağ bakır-porfir yataklarının rezervleri, Cumhuriyet maden kaynaklarının devlet dengesinde araştırılmış ve endüstriyel açıdan önemli olduğu doğrulanmıştır. Bileşen olarak hesaplanıp onaylanan altın rezervleri kaydedildi.

Ayrıca C2 kategorisine göre tahmin edilen Gosha, Agyurd, Pyazbashi, Dagkesemen, Gadabay ve Ağdüzdağ sahalarının rezervleri tarla dengesine kaydedilmiştir.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanınının 5 Şubat 1996 tarihli "Azerbaycan Cumhuriyetinin bir takım altın yataklarının araştırılması ve geliştirilmesi üzerine" emri uyarınca, Cumhuriyette altın madenciliği endüstrisinin kurulması amacıyla Yatırım Grubu Services LLS Gedebe, Gosha, Ordubad grubu (Piyazbaşı, Agyurd, Shekerdere, Kalaki), Soyudlu, Gizilbulağ ve Vejnali'nin altın yatakları vaat eden arama, geliştirme ve üretim paylaşımı anlaşması imzalandı ve 2005 yılından Ermenilerin işgal ettiği bölgeyi işgal etti. Soyudlu (Zod), Gizilbulağ ve Vejnali sahaları haricinde, ilave arama çalışmalarına başlatıldı, tamamlanması ise 2008 yılına kadar devam etti.

Doğal zeolitler, tarımda, gazların kurutulmasında, endüstriyel atıkların zararlı kirliliklerden arıtılmasında, benzinin kalitesinin iyileştirilmesinde, su arıtımında ve diğer alanlarda başarıyla kullanılmaktadır. Pek çok ülkede, zeolitin ekilebilir araziye transferi çoğu

mahsulün üretkenliğini artırmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya gibi tarımın oldukça gelişmiş olduğu ülkelerde, zeolit hayvanların ve kuşların diyetine eklenir. Yurtdışında, kümes hayvanları ve hayvancılık kompleksleri ve çiftlikler, hem tozu hem de kötü kokuları önlemek için zeolit ile temizlenir.

Aydağ sahasının zeolitleri, geleneksel olmayan hammadde türleri arasında özel bir yere sahiptir. Aydağ sahasının doğal zeolitleri, doğal gazlardan elde edilen gaz, benzen ve su buharının kurutulmasında, petrokimya proseslerinde katalizör olarak, su arıtma tesislerinde filtre olarak, kauçuk, plastik, kağıt, çimento katkılarında, ilaçlarda dolgu maddesi olarak, deterjanlar ve mineral-polimerik malzemeler kullanım alanları, çiftlik hayvanlarında ve kümes hayvanlarında gıdaya inert katkı olarak tanımlanmış, tarım arazilerinin kalitesini ve verimliliğini artırmıştır. Şu anda, Aydağ zeolit yatağı Azerseolit Bilimsel-Sanayi Derneği tarafından işletilmektedir.

Eyalet dengesine kayıtlı molibden rezervleri, Ordubad cevher bölgesinde Paragachay sahasında (Kapichig sahası ile birlikte) yoğunlaşmıştır. Nahçıvan kıvrım bölgesinin Ordubad cevher bölgesindeki Küçük Kafkasya'nın Karabağ cevheri bölgesindeki Göyağ, Diahçay, Misdağ-Şalala ve Demirli bakır-porfir yataklarında molibden rezervleri bileşen olarak değerlendirilmiştir.

1.4. Enerji Kaynakları ve Yapısı

Azerbaycan'da petrol ve gazın varlığı eski çağlardan beri bilinmektedir. XVIII yüzyılda Çin ziyareti sırasında Marco Polo, Bakü yakınlarındaki bir kuyudan akan sıvının yanıcı olduğunu söyledi. El kuyularından çıkarılan petrol develer tarafından taşınırdı. Marco Polo, bu sıvının şifa amacıyla develerin yaralarına enjekte edildiğini de kaydetti.

Azerbaycan, Abşeron Yarımadası'ndaki doğal petrol kaynaklı yangınlar nedeniyle Ateşler Ülkesi olarak biliniyordu, Bakü'de petrol 19. yüzyılda Rus İmparatorluğu döneminde keşfedildi. İlk olarak Abşeron'un Surahanı yerleşiminde 15-30 metre derinlikten 82 petrol çıkarılmış ve 1829 yılında elle delinmiştir. kuyudan gerekli fayda sağlanamamıştır. 1847 yılında bir petrol kuyusunun sondajında ilk kez teknik yöntemleri kullanan Marcus Semyonov, Bakü'nün Bibiheybat yerleşimindeki ilk mekanik kuyuyu faaliyete geçirdi. Çarlık Rusya'sının çöküşü sırasında, Bakü'nün petrol kuyularına yönelik provokasyonlar, kuyuların üçte ikisine

ciddi zarar vererek kullanılamaz hale getirildi. 1917 Bolşevik Devrimi'nden sonra Bakü'de Sovyet iktidarı kuruldu, tüm petrol bölgeleri kamulaştırıldı ve petrol bölgelerinin yönetimi Sovyetler Birliği'nin eline geçti.

II.Dünya Savaşı'nın sonunda Azerbaycan'ın petrol endüstrisi yeni bir döneme girmişti. Azerbaycan, 1890'dan beri SSCB'nin ana petrol merkezi olmuş ve 1950'den beri bu rol Volga-Urallara geçmiştir. Zaten 1978'de, SSCB'de Sibiryada üretilen petrolün payı % 44 idi. Azerbaycan bağımsızlıktan sonra uluslararası petrol şirketleriyle görüşmeler yaptı ve Haydar Aliyev Rusya'nın çıkarlarını ulusal çıkarlarla birleştirebildiğinden Azerbaycan'ın enerji potansiyelini ortaya çıkaracak projeler hayata geçirdi. Azerbaycan'ın gaz endüstrisi ise petrol sektörünün çok gerisinde kalmıştı. Gaz rezervlerinin mevcut olduğu bilinmesine rağmen, üretim için yetersiz oldukları düşünülüyordu ve Sovyet döneminde çok az gaz kullanıldı. 1980'lerde Azerbaycan'ın bağımsızlığıyla gaz üretimi artmasına rağmen gaz üretimi keskin bir şekilde azaldı ve Rusya, Türkmenistan ve İran'dan gaz ithal edilmeye başlandı. SSCB sırasında Sovyetler Birliği Arazinin derin kesimlerinde ve denizin dibinde üretim kapasitesinin olmaması Azerbaycan için bir şans olduğunu söyleyebiliriz ve bu yüzden Azerbaycan'daki tüm gaz sahaları el değmeden kalabildi.

Dünyanın keşfedilen ve öngörülen enerji kaynaklarına ilişkin veriler kaynaktan kaynağa değişir. Azerbaycan'ın sahip olduğu petrol ve gaz rezervlerinin miktarı hakkında farklı raporlar var. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı bir araştırma sonucunda, Hazar Denizi'nde keşfedilen ve öngörülen rezervlerin toplam hacminin 178 milyar varil olduğu bilindi, bu da onu Körfez bölgesinden sonra dünyanın en büyük ikinci bölgesi haline getirdi. Yapılan araştırmalar petrol rezervlerinin % 9,1'i, Hazar Denizi'nde keşfedilen 15,6 milyar varil petrolün 3,6 milyar varili yani % 23ü ve öngörülen 163 milyar varil petrolün 27 milyar varili (% 17,6) Hazar Denizi'nin Azerbaycan kesimine ait olduğunu göstermektedir. Azerbaycan'da petrol Hazar Denizi'nin Azerbaycan bölümünde (% 47,7), Abşeron Yarımadası'nda (% 10,6), Kur-Araz ovasında (% 26,2), Guba-Siyazan bölgesinde (% 6,7) ve Gence (% 8.8) civarında bulunmaktadır. Azerbaycan'da keşfedilen petrolün % 26'sı 3000m derinliğe kadar olan kısımda, % 53'ü 3000-5000m arasında ve % 21'i 5000-7000m arasındadır.

Azerbaycan'ın toplam doğalgaz rezervleri ile petrol farklı kaynaklarda farklı miktarlarda gösterilmektedir. Azerbaycan'ın doğalgaz rezervinin % 43,8'i Hazar Denizi'nin Azerbaycan bölümünde, % 25,8'i Kur-Araz ovasında, % 14'ü Abşeron yarımadasında, % 5,4'ü Guba-Siyazan'da, % 3,5'i Şeki'de ve % 7,5'i Gence ve Lenkeran civarında, gaz sahalarının ise % 9'u

3000m'ye kadar, % 39'u 3000-5000m'de ve % 52'si 5000-7000m'de bulunmaktadır. Keşfedilen gaz rezervlerinin % 80'i ve gaz yoğunlaşmasının % 93'ü Hazar Denizi'ne düşüyor.

Azerbaycan topraklarının% 70'i petrol ve gaz kaynakları ile ümit vericidir. Tüm bunlar petrol ve gaz endüstrisinin ülke ekonomisinin temelini oluşturmasının nedenleridir.

Hazar sahanlığını ve cumhuriyete ait kara alanlarını kapsayan, "Yüzyılın Anlaşması" uluslararası bir petrol sözleşmesi imzalandı. Bu sözleşmelerin kapsadığı alandaki üretim önümüzdeki 10-12 yıl içinde zirveye ulaşacağı planlandı. On yılın sonunda tek başına Azeri-Güneşli ve Çırag platformları günde 1 milyon varil ve yılda 56-57 milyar ton petrol üretecek ve bu ölçek gelir olarak yıllık 9 milyar dolara denk geleceği belirtirildi. Ülkenin keşfedilen ve umut vadeden doğal gaz potansiyeli 1-2 trilyon m³ olarak tahmin ediliyor. Bununla birlikte, doğal gaz için yurtiçi tüketim ihtiyacı şu anda % 50 oranında karşılanmaktadır.

Ülkenin toplam hidrokarbon rezervi yaklaşık 7 trilyon varil petrole eşdeğerdir. Azerbaycan dünyanın en eski petrol üreten bölgelerinden biridir. Petrol üretimi ülke ekonomisine hakim olmaksızın yıllık petrol üretimi 43 milyon ton olarak bilinmektedir. Petrol ve gaz ülkede en önemli enerji kaynakları ve ihraç edilen başlıca ürün sayılmaktadır.

Enerji sektörü, ülkenin gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYİH) % 50'sini oluşturarak ekonomide merkezi bir rol oynar ve onu ekonominin en büyük bölümü haline getirir. Ekonomik büyümeye dayalı petrol ve doğalgaz kaynaklarının başarılı bir şekilde kullanılmasına bağlı olarak, ortaya çıkan gelir akışlarının etkin yönetimi ile gerçekleşir. Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi'nin (SOCAR) üretimi zayıflamış olsa da, doğrudan yabancı yatırım yeni büyük ölçekli projelerin geliştirilmesi ve mevcut ekipmanların onarımı yoluyla ülkenin petrol sektörünü canlandırmıştır.

Azerbaycan'da 48 trilyon metreküp doğalgaz rezervi ve geniş bir gaz şebekesi bulunmaktadır. Şu anda SOCAR'ın kendi gaz üretimi olan Azeri, Çırag, Güneşli Üretim Paylaşım Anlaşması kapsamında üretilen ilgili gaz ve Rusya'dan ithal edilen gazdan temin edilmektedir. Yüksek ekonomik büyümenin yanı sıra ülkenin petrole çalışan elektrik santrallerini gazla çalışan elektrik santrallerine dönüştürerek enerji verimliliğini artırma çabaları nedeniyle yerel doğal gaza olan talep artmaktadır. Bununla birlikte, sektördeki altyapı yatırım eksikliği ve sınırlı bakımdan muzdarip olduğunu söyleyebiliriz.

Petrol ve gaz sektörünün yanı sıra enerji sektörü Azerbaycan'ın sosyal ve ekonomik kalkınmasında öncü bir rol oynamaktadır. Geçtiğimiz beş yıl içinde, elektrik üretim ve iletim hatlarına yapılan büyük yatırımlar, enerji tedarik kalitesinde önemli iyileştirmelerle sonuçlandı.

Şu anda iç talebi karşılamaya ve kalan enerjiyi Gürcistan, Rusya ve Türkiye dahil komşu ülkelere ihraç etmeye yetecek kadar elektrik var. Güç kaynağı sistemi, neredeyse tüm nüfusa kabul edilebilir kalitede elektrik sağlayabilir.

1.5. Genel Ekonomik Durum

1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan Cumhuriyeti egemenlik haklarını kullanmaya ve ekonomik alanda bağımsız bir politika izlemeye başladı. Bu politikanın ana yönleri, çeşitli mülkiyet biçimleri, piyasa ekonomisine geçiş ve dünya ekonomisine entegrasyon temelinde oluşturulan ekonomik sistemdi. Bağımsızlıktan bu yana ülkedeki mevcut ekonomik gelişme iki ana aşamaya ayrılabilir. İlki 1991-1995'i kapsayan bir ekonomik kaos veya durgunluk dönemidir. İkincisi, 1996'da başlayan makroekonomik istikrar ve dinamik ekonomik gelişme dönemi.

Azerbaycan ekonomisi, son 10 yılda dünyadaki en yüksek ekonomik büyüme oranlarına sahip ülkelerden biri olarak niteliksel olarak yeni bir aşamaya girmiştir. Bu dönemde ülkede izlenen ekonomi politikası, ekonominin önemli ölçüde genişlemesine, nüfusun sosyal refahının artmasına, sosyo-ekonomik altyapının tamamen modernizasyonuna izin vermiştir.

Durgunluk dönemi 1991-1994 yıllarını kapsamaktadır. Devlet bağımsızlığının restorasyonunun ilk yıllarına denk gelen bu dönem, Azerbaycan savaş halindeyken, bir milyondan fazla Ermeni askeri saldırganlığının bir sonucu olarak ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin sosyo-ekonomik durumları keskin bir kötüleşmesi ile karakterize edilebilir. O dönemde, bölgesel istikrarsızlık, ekonomik yönetimdeki yetersizlik ve mevcut ekonomik kurumların tam verimsizliği Azerbaycan'daki ekonomik krizi derinleştirdi. Uluslararası Para Fonu'na göre, bu dönemde Azerbaycan ekonomik potansiyelinin yüzde 60'ını kaybetti, mevcut üretim altyapısı önemli ölçüde tahrip edildi ve işsizlikteki keskin artış zemininde hiper enflasyon gözlemlendi. 1991-1994 döneminde, Azerbaycan'ın reel GSYİH'si yılda ortalama yüzde 17 düştü, devlet bütçesi esas olarak ihraç kanallarından finanse edildi ve tedavüldeki ulusal para biriminin keskin bir şekilde düşüşü gözlemlendi.

1995-2003 dönemini derin ekonomik reformlar, geçiş ve iyileşme dönemi olarak sayabiliriz. Ulusal lider Haydar Aliyev'in siyasi iktidara dönüşünden sonraki bu dönem, öncelikle ülkede siyasi istikrarın yeniden sağlanması, piyasa ekonomisine geçiş ve etkili ekonomik ilişkileri sağlayacak stratejik ekonomik reformların uygulanmasından

kaynaklanmaktadır. zemin oluşumu ile karakterize edilebilir. Büyük ölçekli toprak reformları ve devlet mülkiyetinin özelleştirilmesi gibi önemli reformların uygulanması bu döneme denk geliyor. Dönemin bir diğer önemli özelliği de Azerbaycan'ın hızlı gelişmesini sağlayan petrol stratejisinin temelini bu dönemde atılmış olmasıdır. 1994 yılında 13 şirketten oluşan uluslararası bir konsorsiyum tarafından imzalanan ve Azerbaycan-Çıralı-Güneşli petrol sahalarının geliştirilmesi konusunda ulusal lider Haydar Aliyev tarafından yazılan "Yüzyılın Anlaşması"nın ilk ekonomik faydaları görülmeye başlandı. Bu dönemde ekonomik büyüme, ulusal para biriminin ve fiyatların istikrarı sağlanarak kaybedilen potansiyel yeniden tesis edilmiş ve işsizlikte önemli bir azalma sağlanmıştır. Ülkenin stratejik döviz rezervleri oluşturulmuş, bankacılık sistemine olan güven yeniden sağlanmış ve devlet bütçesi için istikrarlı finansman kaynakları sağlanmıştır.

2004-2010 yılları arasında Azerbaycan ekonominin büyüme dönemini yaşadı ve petrol gelirlerinin bir kısmını ekonomiye yönlendirmesi sonucunda yüksek ekonomik büyüme elde etti. Dönem için ekonominin ortalama büyüme hızı yüzde 16,9 ile dünyadaki gelişmekte olan ülkeler için karşılık gelen göstere aynı göstergenin 12,9 puan üzerinde ve BDT ülkeleri için karşılık gelen rakamdan yüzde 12,6 puan daha yüksek olmuştur. Petrol sektöründe yıllık ortalama ekonomik büyüme yüzde 24,9, petrol dışı sektörde ise yüzde 11,7 oldu. Petrol dışı sektördeki büyük ölçekli yatırımların sektörün önemli ölçüde büyümesine olanak sağlaması dikkat çekmektedir.

2010 yılına kadar ekonomik büyümenin ana itici gücü geleneksel petrol sektörü olmakla birlikte, son yıllarda büyüme temel katkısı petrol dışı sektör oluşturmuştur.

Aktif devlet kapitalizminin ekonominin yapısı üzerindeki bir diğer etkisi, özel sektörün devletin yatırım faaliyetleriyle rekabet etme karsızlığına yansımaktadır. Sonuç olarak, özel girişimcilik küçülüyor. Bu anlamda, Azerbaycan Uluslararası İşletmecilik Şirketi'nin ekonomiye katkısı ne olursa olsun, özel sektörün ekonomideki payının artırılması önemli bir zorluk olmaya devam etmektedir.

1.6. Turizm Potansiyeli

Dünya ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin hızla geliştiği bir dönemde uluslararası turizm, dış ekonomik faaliyetin en dinamik gelişen alanlarından biri haline geldi. Genel olarak, özel bir hizmet alanı olan turizm, insanların uluslararası hareketleri veya seyahatleri ile ilgilidir ve bu alanın gelişimi, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlaşmıştır.

Açık piyasa ekonomisinin gerekleri temelinde gelişen, yeni bir sosyo-ekonomik kalkınma yoluna giren Azerbaycan bağımsızlığını yeniden kazandıktan sonra, dünyanın dört bir yanındaki ülkelerle ekonomik ilişkilerini genişlettiği bir gerçektir. Bu ilişkilerin bir kolu olan uluslararası turizm ilişkilerinin geliştirilmesi için ülkemizde takdire şayan çalışmalar yapılmıştır.

Bilindiği üzere ulusal lider Haydar Aliyev, ülkemizde turizmin gelişmesine özel önem verdi. Büyük Önder'in ilgili Kararnamesi ve 2002-2005 yılları için Azerbaycan'da Turizm Geliştirme Programına dayanılarak 1999 yılında kabul edilen Turizm Kanunu, ülkemizde turizm sektörünün gelişmesine direnç kazandırmıştır.

Azerbaycan'ın çok özel bir doğal, kültürel, ulusal ve etnografik nesnelere kompleksine sahip olduğu unutulmamalıdır. Elverişli coğrafi konum, dokuz iklim kuşağı, flora ve fauna çeşitliliği ve zenginliği, kıyıda konum, kültürel ve tarihi miras, lezzetli yemekler, yüksek misafirperverlik gelenekleri, ülkemizde turizmin gelişmesi için büyük umutlar açmaktadır. Azerbaycan'da turizm alanındaki geniş fırsatlar, ülkemizin turizmin geliştirilmesinde bir dizi uluslararası kuruluşla işbirliği yapmasına izin vermektedir. Bu uluslararası kuruluşlar arasında Dünya Turizm Örgütü, İslam Konferansı Örgütü, GUAM, Bağımsız Devletler Topluluğu ve diğer kuruluşlar bulunmaktadır.

Aynı zamanda Azerbaycan, Türkiye, Polonya, İtalya, Gürcistan, Ukrayna, Romanya, Beyaz Rusya, Yunanistan, Moldova, Katar ve turizm alanında zengin deneyime sahip diğer ülkelerle bu alanda işbirliğine yönelik hükümetler arası anlaşmalar imzalamıştır. Şu anda, benzer anlaşmalar bir dizi başka ülke ile tartışılmaktadır.

Azerbaycan Uluslararası Turizm Fuarı'nın (AITF) 2002 yılından itibaren her yıl başkentimizde bir gelenek haline gelmesi, devletin ülkemizde turizm sektörünün gelişimine ne kadar büyük önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca, Azerbaycan'ın turizm potansiyelinin zenginliği ve bu alandaki geniş fırsat yelpazesıyla ilgili materyaller dünyanın bir çok büyük şehrinde - İstanbul, Berlin, Moskova, Londra, El-Kuveyt, Kiev, Tiflis, Taşkent ve diğerlerinde sergilenmiştir.

Ülkemizdeki turizm alanında çeşitli turizm türlerinin gelişmesine yeni bir direnç kazandıran olan "2007-2016 Azerbaycan Cumhuriyeti Turizmin Geliştirilmesi Devlet Programı" nın kabul edildiği unutulmamalıdır. Devlet Programının temel amacı turizm alanındaki devlet politikasını "Turizm Hakkında Kanun" hükümlerine ve diğer ilgili yönetmeliklere uygun olarak uygulamak, turizm kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmasıdır.

sosyo-ekonomik kalkınmanın tek olarak tanınmasını sağlamak ve bu alanın etkinliğini artırmak olmuştur.

Azerbaycan'da turizmin gelişmesi için belirlenen ana hedefler arasına turizm kaynaklarının incelenmesi ve genişletilmesi, turistlerin rekreasyonu, ihtiyaçlarını karşılamak için hizmet yelpazesinin genişletilmesi, geziler ve diğer kültürel faaliyetler ve modern standartlara uyum, çalışma ve sürdürülebilirlik bulunmaktadır. sanatoryum ve tatil köylerinin işletilmesi, diğer turizm tesislerinin inşaatının genişletilmesi, turist rotalarının artırılması, turizm türlerinin geliştirilmesi, kültür turizmi, ekolojik turizm ve kırsal yeşil turizm alanında devlet düzenlemelerinin güçlendirilmesi, öncelikli turizm türü olarak rekreasyon turizmi, Azerbaycan'ın milli geleneklerini, tarihi ve kültürel mirasını geliştirmek, farklı bölge ve şehirlerin tarihini yansıtan materyalleri yayınlamak ve yaymak, ulusal el sanatları ve hediyelik eşyaların üretimini ve satışını genişletmek eklenebilir.

Azerbaycan'da geniş turizm fırsatları var. Ekonomiyi çeşitlendirme ve petrole bağımlılığı azaltma politikasının uygulandığı Azerbaycan'da turizmin gelişmesi büyük umutlar vaat ediyor. Ülkemiz, turizmin birçok alanının gelişmesi için yeterli kaynaklara sahiptir. Azerbaycan, doğa turizminin gelişmesi için çok elverişli bir yer sayılmaktadır. Hazar Denizi kıyılarında, Büyük ve Küçük Kafkas Dağları ile çevrili, ülke topraklarının yaklaşık yarısı dağlık, geri kalanı geniş ovalar, ovalar, çöküntüler, ülkede yaklaşık 1.250 nehir ve yaklaşık 250 göl var. Peyzaj çeşitliliği neticesinde dünyadaki 13 iklim türünden 9'unun ülkemizde bulunması flora ve fauna zenginliği anlamına gelmektedir. Ülkede yaklaşık 12.000 hayvan ve 4.500'den fazla bitki türü bulunmaktadır. Dağlık alanlar ise kış turizmi, dağ sporları, ekstrem turizmin gelişmesine olumlu etkiler vermektedir. Ayrıca çamur volkanları ve volkanlar gibi Azerbaycan doğasının ender örnekleri de turistlerin ilgisini çekiyor.

Şirvan, Mil, Mugan ovalarının peyzajı ve faunası safari turizmi, balık tutma, doğaya seyahat ve doğal alanda hayvanları gözlemlemek turizm için uygundur. Ayrıca ülkemizde şifalı termal sular, çamur, yağ ve tuz mağaralarının varlığı sağlık turizminin gelişmesi için önemli bir temel oluşturmaktadır.

Doğal kaynakların yanı sıra kadim bir yerleşim yeri ve büyük bir tarihi geçmişe sahip olan Azerbaycan, arkeolojik turizmin gelişmesine olanak sağlayan farklı dönemlere ait yaklaşık 7.000 yerel, ulusal ve dünyaca önemli malzeme ve kültürel anıtlara sahiptir. Arkeolojik anıtların yanı sıra çok sayıda müze, sanat galerisi, zengin ulusal müzik, ulusal mutfak, başkent Bakü dahil olmak üzere şehirlerimizin kendine özgü mimari tarzı, parklar, özellikle sahil bulvarı kültür turizminin gelişimi açısından paha biçilmez değerdedir.

Azerbaycan'ın zengin kültürü, kültür ve eğlence turizmi için büyük fırsatlar yaratmaktadır. Bu açıdan milli müziğimiz, danslarımız, kıyafetlerimiz, halk efsanelerimiz, geleneklerimiz vb. düzenli olarak turistik tesislerde sunulmaktadır. Aynı zamanda küçük konser ve gösterilerin organizasyonu da turistlerin ilgisini çektiğini söyleyebiliriz.

Eski yaşamın özelliklerini mümkün bir dereceye kadar koruyan Khinalig, Nic, Ivanovka ve diğer köylerimiz etnoturizmin gelişmesi için güzel yerlerdir. Bunlar Azerbaycan'ın turizm potansiyelinin sadece bir kısmıdır ve esas olarak eğlence turizmi alanlarını kapsamaktadır. Ancak ülkemizin iş ortamının ve dış ekonomik ilişkilerinin gelişmesi, büyük ölçekli projelerin organizasyonunun yanı sıra Eurovision, Avrupa Oyunları, son zamanlarda her yaz gerçekleştirilen Formula 1 yarışları, İslami Dayanışma Oyunları gibi uluslararası yarışmaların organizasyonu nedeniyle, Azerbaycan'ı her yıl binlerce turistlerin seyahat etmesine neden oluyor.

Azerbaycan'da turizm kalkınması bir devlet politikasıdır. Bilindiği gibi bağımsızlığın ilk yıllarında Azerbaycan'da yaşanan genel siyasi ve ekonomik kriz turizm sektörünü ağır vurdu. 1993 yılında halkın ısrarı ile ülke liderliğine dönen ulusal lider Haydar Aliyev sayesinde ülkede istikrar sağlandı, Ermeni askeri saldırı ve ateşkesinin kesilmesi, doğa ve tarihi eserlerin korunması, yabancı şirketlerin daveti, Azerbaycan'ın dış ilişkilerinde üyeliğinin genişlemesi, dünyada olumlu bir imaj oluşması turizmin canlanmasına ve gelişmesine etki kazandırmıştır.

Aynı zamanda doğrudan turizmin gelişmesine yönelik bir politika da başlatıldı. 1999'da Milli Meclis'te "Turizm Hakkında" Kanununun kabul edilmesinin ardından, Ulu Önder 27 Temmuz 1999'da "Azerbaycan Cumhuriyeti" Turizm Hakkında Kanununun Uygulanmasına Dair "bir Kararname imzaladı. Bu kanun, Azerbaycan Cumhuriyeti turizm pazarının yasal temelini oluşturmaya yönelik devlet politikasının esaslarını, sosyo-ekonomik kalkınma araçlarını, turizm faaliyetlerinin temellerini, turizm alanında düzenlenmiş ilişkileri ve turizm kaynaklarının etkin kullanım kurallarını belirlemiştir.

Azerbaycan turizminin bir diğer başarısı da, 25 Eylül 2001 tarihinde Güney Kore'nin Seul kentinde düzenlenen Dünya Turizm Örgütü (DTÖ) XIV. Cumhuriyetin turizm konusunda tavsiyeler ve pratik yardım almasına izin verdi. 2001 yılında ilk kez "Azerbaycan'a Hoş Geldiniz" başlıklı özel bir CD hazırlanarak DTÖ Genel Kuruluna sunuldu. Ayrıca "Azerbaycan'da Turizm" adlı bir web sitesi oluşturuldu. 2002 yılında Bakü'de yabancı turizm firmalarının katılımıyla ilk Uluslararası Turizm Fuarı düzenlendi ve DTÖ'nün desteğini kazandı. Tüm bunlar, Azerbaycan'ın dünyada bir turizm merkezi olarak tanınmasının ve kabul edilmesinin başlangıcını işaret ediyordu.

Ülkede turizmin gelişmesi ve turizm kaynaklarının etkin kullanılması için 27 Ağustos 2002 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, "2002-2005 Azerbaycan Cumhuriyeti Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Devlet Programı" nı onayladı. geliştirme "imzalandı. 21. yüzyılın başında Bakü, Gence, Nahçıvan ve ülkenin diğer şehirlerinde yabancı misafirleri ağırlayabilecek modern otel ve oteller vardı.

Ulusal liderin siyasi seyrini sürdüren Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 2004 yılında "Azerbaycan Cumhuriyeti Bölgelerinin Sosyo-Ekonomik Kalkınma Devlet Programı" Kararı, turizm sektörü de dahil olmak üzere ülke ekonomisinin kalkınmasına yönelik önemli bir adımdı. . "2009-2018 Azerbaycan Cumhuriyetinde Tatil Köylerinin Geliştirilmesine Yönelik Devlet Programı" ülkemizde turizm ve tatil yerlerinin planlı gelişimi ve etkin kullanımı için normatif bir temel oluşturmuştur.

Şu anda Azerbaycan turizmi yükseliş eğilimindedir. Bu yılın Nisan ayında Bakü Fuar Merkezi, turizm profesyonelleri için tasarlanan ve 29 ülkeden 330 firmanın katıldığı 15. Azerbaycan Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı'na (AITF 2016) ev sahipliği yaptı. Ülkemiz, Londra (WTM), Berlin (ITB), Moskova (MITT), İstanbul (MTE) ve diğer şehirlerde düzenlenen en prestijli uluslararası turizm forumlarından yaklaşık 20'sine katılmaktadır.

Turizm sergilerinin düzenlenmesi ve uluslararası sergilere katılımın yanı sıra, Azerbaycan'ı tanıtan reklam ve yayınların üretimi, yurtdışındaki konserler ve etkinlikler, son yıllarda ülkemizde düzenlenen prestijli uluslararası kültür ve spor yarışmaları ve insani forumlar da Azerbaycan'a olan ilgiyi artırmıştır. Ülkeyi ziyaret eden turist sayısı son 10 yılda beş kat arttı ve her yıl yaklaşık 2 milyon turist geliyor.

Turist akışının artması nedeniyle, ülkenin farklı bölgelerini kapsayan 250'den fazla turizm şirketi, yerli halka yabancı turist alımı ve turizm hizmeti vermektedir. Azerbaycanda yaklaşık 600 otel bulunmaktadır. Başkentteki en popüler marka oteller arasında Four Seasons Hotel Baku, Hyatt Regency, JW Marriott Absheron Baku Hotel, Jumeirah Bilgah Beach Hotel, Bulvar Hotel, Hilton Baku, Kempinski Hotel Badamdar, Intourist, Fairmont ve diğerleri yer alıyor. Azerbaycan bölgelerinde faaliyet gösteren büyük oteller, rekreasyon alanları, eğlence ve spor merkezleri arasında Kafkas otel zinciri, Gabala'daki Gabaland lunaparkı, Tufandağ kış turizmi kompleksi, Gusar bölgesindeki Şahdağ turizm merkezi hem spor amaçlı hem de turist ağırlamak için. uygun altyapı ve diğerlerine sahip 15'ten fazla Olimpik spor kompleksi vardır. Devlet başkanının da bu tesislerin çoğunun açılışına katılması ve turizm sektöründeki girişimcilerin faaliyetlerine destek vermesi tesadüf değildir.

Turizmin gelişmesindeki önemli adımlardan biri, 1 Şubat 2016 tarihinden itibaren Katar, Umman, Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt, Japonya, Çin, Güney Kore, Malezya ve Singapur vatandaşlarına tüm uluslararası havalimanlarında basitleştirilmiş vizelerin getirilmesidir. Azerbaycan Cumhuriyeti. Bu sebeple Azerbaycan'a Birleşik Arap Emirlikleri'nden (BAE) gelen turist sayısında önemli bir artış oldu.

Böylece, petrol dışı sektörün gelişiminin arka planına karşın, ekonominin elverişli bir parçası olan turizm sektörünün artan önemi, küçük ve orta ölçekli işletmeler için sağlam bir temel oluşturmaktadır. Ek olarak, bölgelerde turizmin gelişmesi, yeni işlerin yaratılması, bölgesel altyapının oluşturulması ve iyileştirilmesi için uygun koşullar yaratır. Bütün bunlar, Azerbaycan'ın yeni kalkınma hedeflerine ulaşmak için devletin belirlediği görevlerin yerine getirilmesine hizmet etmekle ülkemizin doğru kalkınma yolunda ilerlediğini teyit ediyor.

Azerbaycan Ekonomisi ve Gelişimi

Azerbaycan'daki doğal kaynakların bolluğu ve çeşitliliği, cumhuriyetin son derece elverişli coğrafi konumu, ülkenin küçük bir bölgesinde nispeten yüksek doğal nüfus artışı, istihdam politikasının etkin bir şekilde sağlanması, ulusal ekonominin kapsamlı bir şekilde gelişmesini gerektirmektedir. . Bu nedenle, Azerbaycan ekonomisinin iyi düşünülmüş, bilimsel temelli yapısı her şeyden önce cumhuriyetin temel sorunlarıyla bağlantılıdır, faaliyetinin yeni önemli niteliksel yönleri ortaya çıkar. Örneğin, şu anda Azerbaycan'da üretilen ürünler ağırlıklı olarak burada kullanılmaktadır. Bu, akut küresel mali krizin olumsuz sonuçlarının Azerbaycan ekonomisi üzerindeki etkisini azaltmaktadır.

Aynı zamanda Azerbaycan, daha yüksek ekonomik kalkınma için dünya toplumunun fırsatlarının etkin kullanımına büyük önem vermektedir. Bu, cumhuriyetin küresel ve bölgesel düzeylerde konumunu güçlendirmesine, prestijini artırmasına ve ülkenin uluslararası arenada ekonomik bağlarını genişletmesine olanak tanır. Ülke ekonomisinin genel gelişmişlik düzeyi, yerine getirdiği önemli işlevlerin bir sonucu olarak büyüyor ve yeni gelişme yönleri ortaya çıkıyor. Azerbaycan'ın bağımsızlığından bu yana büyüyen kalkınma potansiyeli, başlangıçta daha sosyal odaklıyken, şimdi daha çok yatırım odaklı.

Birkaç yıldır, yerli yatırım yabancı yatırımı önemli ölçüde aşmıştır. Gelişmiş ülkelerin deneyimlerinden bunun ekonomik modellerinin en önemli yönlerinden biri olduğu

bilinmektedir. Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerdeki büyük miktarda yerli yatırım, her şeyden önce, ihtiyaçlarını karşılayan üretim alanları ve tüm ana altyapı türleri oluşturmalarına olanak tanır.

Yakın zamana kadar doğal gaz ve enerji temini için başka ülkelere bağımlı olan Azerbaycan, şimdi üretimini genişleterek enerji güvenliğini sağlamıştır. Bağımsızlığının ilk yıllarında, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti esas olarak Türkiye ve İran'dan elektrik tedarik ediyordu, ancak şimdi Türkiye'ye büyük miktarlarda enerji ihraç ediyor.

Azerbaycan'ın ulaşım güvenliği de üst düzeyde sağlanmakta ve gıda güvenliği konusu ele alınmaktadır. Cumhuriyetimiz artık temel tarım ürünleri ile ihtiyacını karşılamaktadır, ancak birçok önemli gıda ürünü ile de ihracat potansiyelini artırabilir. Cumhuriyetin bu alandaki elverişli olanaklarından yararlanmak için çiftçilerin bilgi birikimini ve genel düzeyini artırmak, tarımsal işletmeciliği geliştirerek tarım kültürünü bilimsel bir temelde yürütmek, yapısını geliştirerek tarımsal verimliliği artırmak önemlidir.

2.1. Bağımsızlık Sonrası Gelişmeler

Bağımsızlığın ilk yıllarının Azerbaycan için ciddi bir sınav olduğunu söyleyebiliriz. Böylece, işletmeler arasındaki mevcut ilişkilerin bozulması, o zamanki siyasi liderliğin beceriksizliği, Azerbaycan topraklarının yüzde 20'sinin Ermeni saldırganlığı tarafından işgal edilmesi, 1 milyondan fazla hemşehrimizin sınır dışı edilmesi, ekonomik, siyasi ve bilgi ablukası Azerbaycan'ın ülkenin sosyo-ekonomik hayatında kaosa neden oldu. Bu dönemin ekonomik tablosu o yılların makroekonomik göstergelerine daha net bir şekilde yansımıştır. 1991-1994 döneminde ülke ekonomisi yıllık ortalama %16,5 oranında küçülmüştür. Ülke, üretim potansiyelinin neredeyse üçte ikisini kaybetmişti. Genel olarak ekonomik durgunluk dönemi dediğimiz 1991-1995 yılları arasındaki sistematik olmayan ekonomik reformlar aşağıdaki olumsuz sonuçlara yol açmıştır:

- 1) finans ve bankacılık sistemi felç oldu;
- 2) bütçe açığının GSYİH'ya oranı 1994 yılında yüzde 13'e ulaştı;
- 3) bütçe açığının tamamı Merkez Bankası tarafından finanse edildi ve bu da para arzında aşırı bir artışa yol açtı;

- 4) 1992-1994'te para sorunu nüfusun gelirinin % 40-45'ini oluşturuyordu;
- 5) 1992-1994'te kredilerin GSYİH'ya oranı yüzde 55-60;
- 6) 1994 yılında Merkez Bankası'nın faiz oranları yüzde 250'ye ulaştı;
- 7) 1992-1994 yıllarında dış ticaret cirosu yüzde 42 oranında azalmıştı.

1991'den bu yana geçen 4 yılda, nüfusun ücretli reel gelir düzeyi 5,7 kat azaldı. Bu, enflasyonun en yüksek seviyesine ulaştığı ekonomik gerilemeyi önemli ölçüde hızlandırdı - hiperenflasyon aşaması (1994'te enflasyon oranı yüzde 1763,5 idi). Böylece, üretimde keskin bir düşüş, siyasi istikrarsızlık, savaş, piyasa unsurlarının kendiliğinden faaliyeti ve hükümet harcamalarında, ücretlerde, sosyal açıdan dezavantajlı, kötü düşünülmüş para kredilerinde tavizler, vergi bütçesi, finansal- bankacılık ve dış ticaret politikası önlemleri devletin reel ekonomik potansiyeliyle örtüşmediği için enflasyonu hızlandırdı. 1994 yılında dünyanın önde gelen petrol şirketleri ile "Yüzyılın Sözleşmesi" imzalanarak ülkenin enerji güvenliğinin sağlam temelleri atılmıştır. Siyasi, ekonomik ve hukuki açıdan küresel önemi ile birlikte bu anlaşma, ulusal çıkarlarımızı sağlamak için güçlü bir stratejik anlaşmaydı. Ülkemizin "Yüzyılın Sözleşmesi" Azerbaycan'ın bağımsızlığını, ekonomik temelini ve sürdürülebilir kalkınmasını dünyada benzeri olmayan bir hızla güçlendirmenin yanı sıra ülkemizin küresel projelere katılımı, Büyük İpek Yolu'nun restorasyonu ve ülkemizden ulaşım koridorlarının geçişi için temelleri attı. "Yüzyılın Sözleşmesi"nin yeni bir petrol stratejisinin başlangıcı olduğunu açıkça söylemek mümkündür. Anlaşmanın ilk aşamasının uygulanması sırasında Azeri-Çırac-Güneşli petrol rezervlerinin değerlendirilmesine ilişkin sorunlar başarıyla çözüldü. Hazar Denizi'ndeki petrolün çıkarılmasında yeni teknolojiler uygulanmış ve Hazar petrolünün dünya pazarlarına ulaştırılması için yeni sistemler oluşturulmuştur.

Yüzyıl Anlaşması'ndan sonra imzalanan petrol sözleşmeleri, piyasa ekonomisine geçiş ve girişimciliğin geliştirilmesi yönünde kabul edilen yasalar vb. normatif yasal belgeler, ekonominin krizden çıkmasında ve piyasa ekonomisine geçişte önemli rol oynadı. Sonuç olarak, 1996-1997 yıllarında ekonominin tüm sektörleri krizden çıkmış, istikrar kazanmış, küçük ve orta ölçekli işletmeler sınıfı oluşmaya başlamış yatırım %167, ticaret cirosu %114,9 ve ihracat %123,8 gibi makroekonomik göstergelerde büyüme başlamıştır.

Görüldüğü gibi 1997 yılına kadar Cumhuriyetimizde sadece piyasa ekonomisine geçişin ve dünya ekonomisine entegrasyonun temelleri atılmıştır. 1997-2001 dönemini kapsayan sosyo-ekonomik kalkınmanın bu aşaması, ekonomide kısa vadeli ve orta vadeli programatik

düzenleyici müdahalenin başlamasıyla karakterize edilir, tüm alanlarında hızlı ekonomik kalkınma için zemin hazırladı.

2.2. Genel Ekonomik Yapı ve Göstergeler

2.1.

Azerbaycan'da ekonomik büyümenin analizi

Tablo 2.1:

Gösterge'nin adı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
GSYİH, 2010 = 100, yüzde olarak	100,0	100,1	102,3	108,2	111,3	112,5	109,0	109,2	110,9	113,6
Nüfusun geliri, 2010 = 100	100,0	119,2	135,8	146,6	154,1	163,0	177,2	192,1	207,5	222,8

Ekonomik büyümenin en önemli makroekonomik göstergesi olan GSYİH, ülkedeki genel ekonomik durumu yansıtmaktadır. Tablo 3.1, 2010 yılına kıyasla GSYİH büyüme oranlarını göstermektedir. Böylece tablodan da görüleceği üzere 2019 yılında ülkede ekonomik büyüme 2010 yılına göre %13,6 olarak gerçekleşti. Nüfusun gelirindeki artış ise özellikle 2018 ve 2019 yıllarında gözlemlendi.

Tablo 2.2:

Bir önceki yılın yüzdesi olarak GSYİH büyüme oranı

Göstergenin adı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*
Gayri safi yurtiçi hasıla - toplam	105,0	100,1	102,2	105,8	102,8	101,1	96,9	100,2	101,5	102,5	95,7
dahil olmak üzere:											
petrol ve gaz sektörü	101,8	90,2	94,9	100,9	97,1	100,6	100,1	94,7	100,5	100,4	92,8
petrol dışı sektör	107,7	109,4	109,7	109,9	107,0	101,1	95,6	102,8	102,0	104,0	97,4

2020 yılında, Tablo 3.2'e göre, ülkenin petrol ve gaz ve petrol dışı sektörlerinde GSYİH'nın payı sırasıyla %92,8 ve %97,4 olmuştur. Bu, bir önceki yıla göre oldukça düşük. Küresel COVID-19 pandemisinin bir sonucu olarak, ülkenin petrol ve gaz ve petrol dışı sektörlerine değer kattı.

Tablo 2.3:

Göstergenin adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Devlet bütçe gelirleri	94,4	95,1	100,0	94,4	136,3	108,4
Devlet bütçe harcamaları	97,7	95,1	99,8	99,1	129,2	107,5
Ekonomide kredi yatırımları	120,2	117,2	75,7	71,5	110,7	117,5

Ülkenin 2019'daki bütçe gelirleri 2018'e göre 1889,6 milyon olacak. geçen yıla göre %8,4 artışla manat, bütçe giderleri ise 1694,3 milyon olarak gerçekleşti. manat veya %7,5 artırıldı. Ekonomide kredi yatırımlarına bakıldığında 2014-2019 yılları arasında 2017 yılında önceki yıllara göre hafif bir düşüş, 2018 yılına göre ise bir artış yaşandı.

2020'de ülkede faaliyet gösteren işletmeler, kuruluşlar ve bireysel girişimciler 72,4 milyar manat veya geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 4,3 daha az üretti. Bu dönemde ekonominin petrol ve gaz sektöründeki katma değer yüzde 7,0, petrol ve gaz dışı sektördeki katma değer ise yüzde 2,6 azaldı.

Katma değerinin yüzde 33,7'si sanayi, yüzde 11,5'i ticaret; araç onarımında %7,7, inşaat %7,7, ulaştırma ve depolamada %7,1, tarım, ormancılık ve balıkçılıkta %6,9, bilgi ve iletişim %2,0, turistik konaklama ve yeme

içmede %1,2, diğer alanlarda %20,2 üretim yapılmıştır. Ürünler ve ithalat üzerindeki net vergiler GSYİH'nın yüzde 9,7'sine ulaştı. Kişi başına düşen GSYİH 7262.8 manat oldu.

Tablo 2.4:

Göstergenin adı	2020 yılında fiili	2020'de 2019'a kıyasla yüzde olarak	Bilgi için 2019'da, 2018'in yüzdesi olarak
Gayri safi yurtiçi hasıla, milyon manat	72 432,2	95,7	102,2
petrol ve gaz dışı GSYİH dahil	50 792,5	97,4	103,5
Kişi başına GSYİH, manat	7 262,8	95,0	101,4
Sanayi ürünü, milyon manat	37 058,9	95,0	101,8
petrol dışı ve gaz endüstrisi dahil	11 681,0	112,5	114,3
Sabit sermayeye yönlendirilen fonlar, milyon manat	17 028,1	91,7	105,5
petrol ve gaz dışı sektör dahil	11 148,4	87,7	110,7
ondan petrol ve gaz dışı endüstriye	3 001,3	87,9	133,7
Tarım ürünleri, milyon manat	8 428,9	102,0	107,2
bitkisel üretim dahil	4 028,4	100,8	111,7
hayvancılık	4 400,5	103,1	103,5
Taşımacılık sektöründe kargo taşımacılığı, milyon ton	188,6	80,2	102,2
Taşımacılık sektöründe yolcu taşımacılığı, milyon yolcu	1 177,6	57,3	102,7
Bilgi ve iletişim hizmetleri, milyon manat	2 235,9	100,6	115,9
Perakende ticaret cirosu, milyon manat	40 166,5	98,7	103,6
Nüfusa sağlanan ücretli hizmetler, milyon manat	6 998,4	72,1	103,1
Devlet bütçesinin gelirleri, milyon manat	24 673,1	101,9	107,6
Devlet bütçesinin harcamaları, milyon manat	26 417,1	108,2	107,5

Devlet bütçe açığı, milyon manat	1 744,0	x	x
Nüfusun nominal geliri, milyon manat	55 726,1	98,2	106,9
Kişi başına nominal gelir, manat	5 587,6	97,5	106,0

2020 yılında, ön verilere göre, ülkenin gayri safi yurtiçi hasılası 72432,2 milyon manat veya geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 4,3 daha az oldu. Ekonominin petrol ve gaz dışı sektöründe katma değer yüzde 2,6, petrol ve gaz sektöründe ise yüzde 7,0 azaldı. GSYİH üretiminin %33.7'si sanayi, %11.5'i ticaret; araç tamiri, %7,7 inşaat, %7,1 ulaştırma ve depolama, %6,9 tarım, ormancılık ve balıkçılık, %2,0 bilgi ve iletişim, %1,2 turistik konaklama ve yemek hizmetleri, %20,2 diğer sektörlerin payına düştü, ürünler ve ürünler üzerindeki net vergiler ve ithalat GSYİH'nın %9,7'sini oluşturuyordu. Kişi başına düşen GSYİH 7262.8 manat olarak gerçekleşti.

Tablo 2.5:

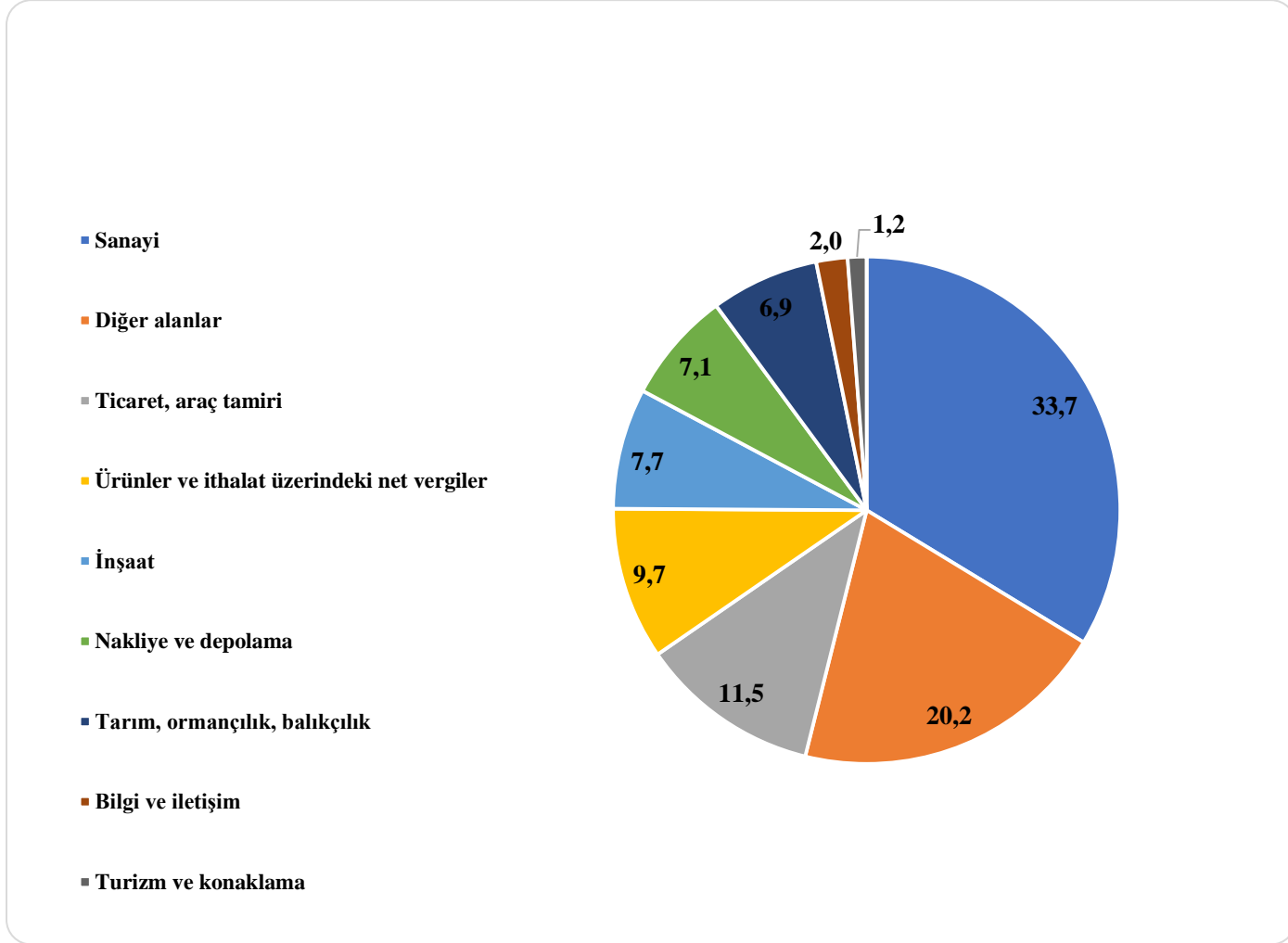
Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH)

	2020	2019	2020'de 2019'a kıyasla yüzde olarak
Gayri safi yurtiçi hasıla	72432,2	81681,0	95,7
dahil olmak üzere:			
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	5016,3	4669,6	101,9
Sanayi	24400,5	33845,0	95,0
dahil olmak üzere:			
maden endüstrisi	19310,3	28818,2	92,6
işleme endüstrisi	4177,7	4094,4	110,4
elektrik, gaz ve buhar üretimi, dağıtım ve temini	70,7	785,8	102,4
su temini, atık arıtma ve işleme	141,8	146,6	89,6
İnşaat	5577,7	5922,3	91,3
Ticaret ve araç tamiri	8346,1	8141,7	98,7
Nakliye ve depolama	5143,9	4939,8	104,6
Turistik konaklama ve yemek	821,1	1976,7	41,1
Bilgi ve iletişim	1480,3	1454,4	100,6

Diğer alanlar	14653,8	13613,3	99,1
Ürünler ve ithalat üzerindeki net vergiler	6992,5	7118,2	97,1

Şekil 3.1:

**2020 yılında ekonomik faaliyet türlerine göre üretilen
gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) yapısı, %**

Şekil 3.1'den görülebileceği gibi, 2020'de GSYİH'nın en büyük payı sanayide -% 33,7 ve en küçük pay -% 1,2'lik turizm ve konaklama alanında yer almaktadır.

3. Genel Dış Ticaret Yapısı

Yirminci yüzyılın sonunda bağımsızlığını yeniden kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti, konumu gereği hem Orta Asya hem de Avrupa ülkelerinin ekonomik politikalarını uygulamayı başarmış ve bu faktörler ülkenin ekonomik potansiyeli üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Günümüzde Hazar bölgesi, Doğu-Batı, Kuzey-Güney transit-iletişim sistemlerinin kesişme noktasında yer alan büyük bir petrol havzası olarak stratejik ve jeoekonomik konumu açısından her zaman dünyanın önde gelen ülkelerinin spot ışığı altındadır. Ticari yapının önemli faktörlerinden bir, Azerbaycan'ın Kafkasya ve Orta Asya'daki konumu, bu bölgedeki ekonomik bağları güçlendirme stratejisidir. Bir diğer unsur da, Cumhuriyetimizin uluslararası ilişkilerde politikasının karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biri olan Hazar Denizi'nin hukuki statüsüne ilişkin Hazar Havzası devletlerinin konumunun analizi ve bilimsel olarak yaklaşım girişimidir.

3.1. Asya Ülkeleri İle Ticaret

Devletimizin dış politikasının yönlerinden biri, coğrafya açısından büyük bir öncelik olan BDT'nin Asya üye devletleriyle ilişkileridir. Bu ülkelerin Azerbaycan dış politikasındaki yeri ve rolünü belirleyen unsurlar şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Birincisi, Azerbaycan ve BDT'nin diğer Asya üye devletleri, Rusya İmparatorluğu ve ardından yaklaşık iki yüzyıl boyunca SSCB içinde tek bir siyasi-ekonomik-ideolojik sistem içindeydiler. Bu devletler arasında gerçek uluslararası ilişkilerin hiçbir zaman var olmadığı için bu tür ilişkilerin kurulması sıfırdan başladı.

Bu ülkeleri tarihsel olarak birleştiren coğrafi-politik, bilimsel-teknik, kültürel ve insani bağlar, bağımsız devletler hem ikili hem de çok taraflı işbirliği konusunda birçok belgeye imza attığından, artık işbirliği ve entegrasyon süreçleri için elverişli koşullar yaratmaktadır.

- İkincisi, pazara erişimin olmaması ve üretimin durması bu ülkelerin neredeyse tamamını aynı duruma soktu. Ekonomik bağları yeniden kurma ve bir miktar ilerleme sağlama arzusu, eyaletler arası ilişkiler üzerinde buna denk bir etkiye sahiptir.

- Üçüncüsü, bağımsız devletlerin siyasi, ekonomik sistemleri ve idarelerindeki benzerlik, aralarındaki vize rejiminin olmaması ilişkiler üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.

- Dördüncüsü, daha önce bir ülkede yaşayan ve şimdi farklı ülkelerin vatandaşı olan farklı milletlerden temsilciler, hemen hemen tüm BDT ülkelerine dağılmış durumdadır. Örneğin BDT üyesi ülkelerde 3 milyondan fazla Azerbaycanlının ülkemiz sınırları dışında yaşadığı söylenebilir, bu faktör tek başına devletlerarası ilişkilere damgasını vurmaktadır.

- Beşinci koşul, devletimizin BDT'nin Asya üye devletleriyle olan ilişkilerinin temeli, dünya toplumunun benimsediği uluslararası normlardan doğan ilkelerdir. Azerbaycan bu ülkelerle ilişkilerini bu ilkeler üzerinden düzenlemeye çalışıyor.

- Altıncısı, Azerbaycan devleti Asya üye devletleri ile çeşitli diplomatik faaliyetler, yazışmalar, karşılıklı ziyaretler, siyasi, ekonomik, bilimsel, teknik, kültürel, insani ve diğer alanlarda belgelerin imzalanması, tartışmalar, konferanslar, vb. yollar bu ilişkilerin formda kalmasını sağlamaktadır.

BDT Asya ülkeleri ile Azerbaycan devletinin uluslararası ilişkilerini belirleyen faktörlerden bazılarının hükümlerini derinlemesine analiz edersek, hepsinin dünya pratiğine ve uluslararası normlara uygun olduğunu göreceğiz. Ülke liderlerinin karşılıklı ziyaretleri, uluslararası kuruluşların konferans ve toplantılarında yaptıkları konuşmalar ve toplantılar bunu doğrulamaktadır.

Sovyet imparatorluğunun çöküşü, Kafkaslar ve Orta Asya dahil olmak üzere geniş bir coğrafi bölgede yeni bir ekonomik alanın oluşmasına yol açtı. TRACECA programı olarak bilinen Büyük İpek Yolu'nun temellerinin atılması bu sürece yeni bir boyut kazandırdı. Uzun süredir idari-komuta yöntemleriyle yönetilen Sovyet sonrası cumhuriyetler, piyasa ekonomisinin ilkelerini çok karmaşık bir siyasi ve ekonomik ortamda uygulamaya çalışırlar. Sonuç olarak, oluşan ekonomik alan yeni bir içerik kazanır ve farklı ekonomik unsurları ve altyapıyı birleştiren yeni bir ekonomik ortam ortaya çıkmaya başladı.

Azerbaycan, elverişli stratejik konumu ile bu yeni ekonomik alanın merkezinde, Batı ile Doğu'nun kesişme noktasında yer almaktadır. Stratejik rolü, iki kıta arasında devasa iletişim tesislerinin geçişi ile daha da güçlendirilmiştir. Dünyanın önde gelen ülkelerinin cumhuriyetimizdeki nüfuz alanı için ciddi rekabeti sadece zengin doğal kaynaklarla değil, aynı zamanda bu faktörle de bağlantılıdır. Şimdiki nesil, bu üstün stratejik konumun, doğanın ve tarihsel gelişimin cumhuriyetimiz için yarattığı faktörleri ustaca ve rasyonel bir şekilde kullanmak konusunda büyük bir tarihsel sorumluluğa sahiptir. Yeni jeopolitik koşullar, cumhuriyetimizin yeni ekonomik alan ve ekonomik ortamın merkezinde olmasını gerektiriyor.

Bilindiği gibi Sovyet sonrası dönemde, daha önce de belirtildiği gibi, bölgenin enerji dengesi, başta maden kaynakları olmak üzere doğal kaynaklar açısından önemli potansiyele sahip Orta Asya ülkeleri, söz sahibi olmak isteyen Rusya için ön plana çıkmıştır. Bu bakımdan öncelikle ele alınması gereken ve en zengin kaynaklara sahip iki ülke Kazakistan ve Türkmenistan'dır. Özbekistan da bu kaynaklar açısından zengindir, ancak şu an itibariyle üretim miktarı yalnızca kendi iç ihtiyaçlarını karşılıyor. Bu nedenle petrol ve gaz ticareti sınırlı kalmaktadır. Kazakistan ve Türkmenistan için Rusya'nın diğer sınır komşularından denize erişimi yok ve bu ülkeler Rusya'nın doğalgaz ve petrollerini ihraç etmek için biraz "isteksizce" de olsa ihtiyaç duyuyorlar.

Kazakistan, Azerbaycan'ın devlet bağımsızlığını tanıyan Asya ülkelerinden biridir. Ekim 1990'da bağımsızlık ilanını kabul eden, 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden ve 2 Mart 1992'de Birleşmiş Milletler'e üye olan Kazakistan, Azerbaycan ile uluslararası düzeyde diplomatik ilişkiler kurmaya başladı. Cumhurbaşkanı'nın bir araya gelmesi, heyetlerin katılımıyla kapsamlı resmi görüşmelerin yapılması ve özellikle ulaştırma ile petrol ve gaz alanında iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine odaklanan tartışmalar gerçekleştirilmesi iki ülke arasında ticari ilişkileri güçlendirdi. Ancak her iki ülke tarafından yapılan araştırmalar, ülkelerimiz arasındaki mevcut dış ticaret cirosunun ekonomik işbirliğinin potansiyeli ve gereklerine uymadığını göstermiştir. Sonuçta Kazakistan bunu dikkate alarak Azerbaycan, Gürcistan, Özbekistan ve Türkmenistan arasında transit trafiğin düzenlenmesinde işbirliği anlaşmasına katılma kararı aldı. Ana tartışma konusu, bu sorunun çözümü ve diğer sorunlar, özellikle de Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki durum ve gelecekteki gelişimi üzerine görüş alışverişiydi. Ayrıca, görüşmelerde imzalanmak üzere hazırlanan belgelerin önemi, işbirliğinin daha da geliştirilmesi ve derinleştirilmesine ilişkin bildiri, petrolün uluslararası pazarlara taşınmasında işbirliği sözleşmesi ve yeni bir seviyeden bahsetmeye olanak tanıyan diğer ikili belgelerin önemi ülkeler arasındaki ilişkilere etki sağlamaktaydı.

Devletlerarası uluslararası ilişkilerde temel araçlar olarak kabul edilen memorandumlar, işbirliği anlaşmaları vb. belgeler, Azerbaycan'ın Kazakistan ile çeşitli alanlarda çok taraflı işbirliğini hayata geçirdi. İki lider, Azerbaycan ile Kazakistan arasındaki işbirliğinin daha da geliştirilmesi ve derinleştirilmesine ilişkin bir deklarasyon, petrolün uluslararası pazarlara taşınmasında işbirliğine ilişkin bir mutabakat imzaladı ve uygulanması için aşağıdaki belgeleri onayladı:

- Sivil hukuk davalarında hukuki yardım anlaşması.
- Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin cezalarını çekmelerine ilişkin anlaşma.

- Malların ihracat ve ithalatında dolaylı vergilendirme esaslarına ilişkin anlaşma.
- Vergi mevzuatına uygun işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma konusunda anlaşma.
- Denizcilik ve ticari gemicilik alanında işbirliği anlaşması.
- Azerbaycan Cumhuriyeti ve Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşları için vizesiz seyahat anlaşması.
- Standardizasyon, metroloji ve sertifikasyon alanında işbirliği konusunda anlaşma.
- Gümrük işlerinde işbirliği anlaşması.
- Çevre koruma alanında işbirliği anlaşması.
- Yasal bilgi alışverişine ilişkin anlaşma
- Eğitim alanında işbirliği konusunda anlaşma.
- Adli tıp alanında işbirliği konusunda anlaşma.

O dönem Kuzey Kafkasya petrol boru hattı ile 200 bin ton petrol ihraç eden Kazakistan, maliyet etkinliği açısından kabul edilen bir rota olarak Bakü üzerinden Karadeniz kıyısına Türkiye yakınlarındaki Karadeniz kıyısına daha fazla petrol ulaştırmak istiyordu. Anlaşılan sorunu çözmek için özel hazırlıklar yapan Kazakistan, petrolünün sınırlarından doğrudan Hazar Denizi'nin dibine, Bakü'ye oradan da Akdeniz'e taşınmasını düşünmüş ve özellikle Azerbaycan ile işbirliğine hazır olduğunu defalarca ifade etmişti.

Kazak yetkililerin istatistiklerine göre Sovyet döneminde 7 milyon ton petrolü Hazar Denizi üzerinden Bakü'ye sevk ettiler ve bir süre sonra bu ilişkilerin kopması sebebinden bu rakam sıfıra düştü. Ancak yeni ilişkilerin kurulmasının ardından ekonomik bağlar genişledi, on milyon tona kadar petrol sevk edebilecek feribot ve petrol tankerlerinin inşa edildiği Aktau limanının yeniden inşası için fon ayrıldı. Bu rakamın üzerine petrol önce Bakü'ye oradan Bulgaristan, Ukrayna ve Türkiye'ye gönderilmesi planlandı.

17,5 trilyon metre küplük dünyanın dördüncü büyük doğalgaz rezervine sahip diğer bir Hazar ile kıyı devleti olan Türkmenistan zamanla değişti. Göl statüsü çerçevesinde ortak kullanım kavramını ilk kez benimseyen Türkmenistan'ın zamanla bu fikirden uzaklaştığı ve sınır gölünün statüsünü belirleyecek ulusal sektörleri savunduğu görüldü. Rusya, Azerbaycan ve Kazakistan arasında 2003 yılında varılan anlaşma Türkmenistan'ın bölgedeki izolasyonunun ve zamanla İran ile yakınlaşmasının önünü açtı. Bu kapsamda 2015 yılında Türkmenistan ile

İran arasında imzalanan anlaşmayla iki ülke, Hazar Denizi'ndeki kaynaklarının kullanımında işbirliği yapacaklarını duyurdu.

Türkmenistan, mevcut doğalgaz rezervlerini dış pazarlara ihraç etmek ve enerji piyasasında lider ülkelerden biri olmak istiyor. Hazar Denizi'nin doğusundaki coğrafi konumu nedeniyle Türkmenistan, Avrupa'ya enerji ihraç rotalarında diğer ülkelere bağımlı hale geliyor. Bir ülkenin tek başına çözemeyeceği bu durum, Türkmenistan'ın bölge ülkelerinin farklı stratejileri nedeniyle enerji kaynaklarından istediği ekonomik faydaları elde etmesini engellemektedir. Ayrıca Türkmenistan'ın şu anda enerji kaynaklarını Sovyet döneminden kalma boru hatlarıyla Rusya'ya ihraç etmek zorunda olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Hazar Denizi'nin yasal statüsüne ilişkin anlaşmalar ülkeler arasında işbirliğinin kurulmasına da eşlik edecek. Böylelikle Türkmenistan'ın ihracat güzergahına yapılacak yeni boru hatları, enerji kaynaklarının Avrupa pazarlarına taşınmasını sağlayacak ve Türkmenistan, Hazar Denizi'nde enerjinin yönünü belirleme ve bölgesel güç için mücadelede kilit oyuncularından biri olacak. Trans-Hazar Boru Hattı Projesi, Türkmen gazını Güney Gaz Koridoru'na (SGC) bağlayıp Avrupa'ya ulaştıracak önemli bir proje olarak gündemdedir. Azerbaycan ile sınır anlaşmazlığının çözülmesi halinde Türkmen sahalarına büyük yatırımlar yapılması ve burada kurulacak olası bir konsorsiyum ile boru hattı projelerine imza atması bekleniyor. Öte yandan Rusya, Trans-Hazar Boru Hattı Projesi'ne engel olan ülkelere biridir. Son ekonomik kriz nedeniyle 4 Ocak 2016'dan bu yana Türkmenistan'dan gaz arzını askıya alan Rusya, Hazar Denizi'nin durumu konusundaki belirsizliği gerekçe göstererek bölgeden herhangi bir boru hattının geçmesine izin vermeyi reddetti. Ancak Rusya pazarını kaybeden Türkmenistan'ın Batı pazarlarına açılabilmesi için Azerbaycan ile Trans-Hazar Boru Hattı Projesi için görüşmeleri hızlandırması gerekiyor. Görüldüğü gibi Hazar Denizi'nin statüsü meselesine ilişkin ülkelerin görüşleri zamanla değişmiştir.

Genel olarak, Türkmenistan ve Azerbaycan ekonomileri birçok yönden benzerdir. Petrol endüstrisi her zaman ülkelerimizi birbirine bağladı ve gaz endüstrisi, makine mühendisliği ve kimya endüstrisi hem Azerbaycan hem de Türkmenistan ekonomisinde önemli bir rol oynadı. Hazar Denizi, Azerbaycan ile Türkmenistan arasındaki sınır olmakla birlikte bizi de birbirine bağlıyor. Öte yandan ülkelerimiz arasındaki en önemli ulaşım aracı Hazar Denizi'dir. Hazar kaynaklarının özellikle petrol üretimi, gaz üretimi, nakliye, balıkçılık ve diğer alanlarda ortak kullanımında işbirliği her iki ülkeye önemli faydalar sağlamakta ve planlı bir şekilde uygulanmaktadır.

Hazar Denizi'nin beşte birinin bir zamanlar Azerbaycanlı uzmanlar tarafından incelenen ve bölgede gelecek vadeden 60 yapı tespit edilen sektörün Türkmen tarafına düştüğünü söyleyebiliriz. Azerbaycan ve Türkmenistan, Hazar Denizi'ndeki petrol ve gaz kaynaklarının çıkarılması ve kullanılması konusunda her zaman yakın bağlara sahip olmuş ve petrol işçilerimiz Hazar Denizi'nin Türkmen kardeşlere ait sektöründe çok sayıda arama gerçekleştirmiştir. Azerbaycanlı jeologlar, bilim adamları ve petrolciler Türkmenistan'ın Hazar sektöründe bilimli olmaları gelecekteki ticari işbirliğimizde güvenilir bir rol oynayabilir.

Ancak, ülkelerimiz arasında uluslararası ilişkiler kurma ve geliştirme çabalarına rağmen, Azerbaycan ile kardeş Türkmenistan arasındaki ilişkiler, özellikle Hazar enerji kaynaklarının kullanımında bazı sorunların çözümünde bazı yabancı ülkelerin etkisi ve müdahalesi sonucu pek de iyi etkilemediğini göstermektedir. Bütün bunlar her iki ülkenin çıkarlarına aykırıdır. Azerbaycan ile Türkmenistan arasındaki dostluğa, kardeşliğe ve uluslararası ilişkilere zarar verebilecek bu sorunların yakın gelecekte diplomatik müzakereler yoluyla çözüleceğine, bilim, eğitim, sosyo-ekonomik, kültürel ve diğer alanlardaki değerler gelecekteki bağların güçlendirileceğine inanıyoruz.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, bu ilişkilerin sadece ülkemiz için değil, tüm Orta Asya, Hazar Denizi, Kafkasya ve hatta daha coğrafik olarak büyük önem taşıdığını vurguladı.

Bugün Azerbaycan ve Türkmenistan ikili ilişkiler, bölgesel işbirliği ve bölgesel güvenlik konusundaki yaklaşımlarında pek çok ortak noktaya sahiptir. Halklarımızın yüzyıllardır aktif ilişkiler sürdürdüklerini ve bugün bağımsız devletlerimiz arasındaki ilişkilerin bu sağlam tarihsel temel üzerine kurulduğunu belirtmek gerekir. Halklarımız, şimdiki ve gelecek nesillerin karşılıklı zenginleşmesinin temelini oluşturan Azerbaycan ve Türkmenistan arasındaki ortak dili, kültürü ve maneviyatı takdir ediyor.eidir.

Petrol endüstrisi, ülkenin petrol dışı sektörlerinin gelişimi için de büyük fırsatlar yaratmaktadır. Petrol rezervleri tükenmiş ve yenilenemez milli servet olarak kabul edildiğinden, bu servetin verimli kullanılması ve kullanılması, gelecek nesillerin Azerbaycan'ın petrol kaynaklarının sömürülmesinden elde edilen gelirlere yararlanabileceği şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Azerbaycan'ın petrol endüstrisinin en iyi şekilde gelişmesini ve sahadan elde edilen fonların verimli kullanılmasını sağlamak için amaca yönelik bir petrol stratejisi uygulanmaktadır.

Azerbaycan'ın petrol endüstrisinin gelişmesiyle birlikte, petrol stratejisi ülke ekonomisinin diğer sektörlerindeki sorunların çözümünü de hesaba katıyor. Şu anda, ekonomik

işbirliğinin genişlemesiyle birlikte, ham petrolün dünya pazarlarına ihracatı artmaktadır, bu da Azerbaycan'ın genel sosyo-ekonomik gelişimini etkiler ve genel ilerleme için hayati önem taşıyan diğer birçok alanın canlanması ve geliştirilmesi için daha gerçekçi koşullar yaratır. cumhuriyetin. Bu konuda ülkede geniş çaplı önlemler alınmakta ve her şeyden önce öncelikli alanların geliştirilmesinde yabancı yatırım çekme uygulaması yıldan yıla genişlemeye devam etmektedir.

Azerbaycan'ın bağımsız ekonomisini ulusal çıkarlarını tam olarak karşılayacak şekilde geliştirme konusundaki sınırlı mali, üretim, bilimsel ve entelektüel potansiyeline rağmen, yabancı yatırımı çekmek Azerbaycan'ın ekonomi politikasında önemli bir rol oynamaya devam edecektir. Haydar Aliyev'e göre, diğer ülkelerle ekonomik işbirliğini genişletmenin temel amacı, katılımcı devletlerin sosyo-ekonomik ilerlemesini sağlamak ve bölgemizde barış, güvenlik ve istikrar için sağlam bir temel oluşturmaktır.

Büyük miktarlarda Azerbaycan petrolünün, başta Bakü-Tiflis-Ceyhan ve diğer petrol boru hatları olmak üzere dünya pazarlarına hızla ve hızla artacak şekilde taşınması, ekonomisinin benzeri görülmemiş bir gelişme düzeyine ulaşmasında yeni bir aşamaya işaret edecektir. Her şeyden önce, Azerbaycan'ın dünya ekonomik sistemine daha fazla ekonomik entegrasyon fırsatları önemli ölçüde artacaktır.

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra dünya pazarlarına petrol ihraç edebildi. Azerbaycan'ın bağımsızlığı, uluslararası hukukun konusu olması için gerekli koşulları yaratmıştır. Niteliksel olarak yeni koşullar, tüm faaliyet alanlarında bağımsız bir politika izlemesine, dünya ülkeleriyle eşit işbirliği temelinde ilişkiler kurmasına izin verdi.

Azerbaycan'ın elverişli jeopolitik konumu, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney ilişkilerine özel önem vermesine neden oluyor. Coğrafi açıdan Azerbaycan, varlığı boyunca bir ticaret koridoru işlevi görmüştür. Ancak 17. yüzyılın sonlarından itibaren Rus İmparatorluğunun etkisi altına giren Azerbaycan, coğrafi konumunu kendi çıkarları dahilinde tam olarak kullanma imkanından mahrum kaldı. Ancak 1990'lı yıllarda dünya siyasi haritasında önemli değişiklikler neticesinde bağımsızlığını yeniden kazanan Azerbaycan, jeoekonomik konumunun faydalarını gerçekleştirmek için pratik adımlar atmaya başladı. Böylece Azerbaycan'ın jeoekonomik konumu, hem Doğu-Batı hem de Kuzey-Güney ilişkilerinde "kilit" ülkelerden biri olarak hareket etmesine izin verdi. Bu da, ülkemizin uluslararası işbölümüne ve dünya ekonomik ilişkilerine katılımını artırmasına olanak tanır. Azerbaycan'ın doğal koşulları ve kaynakları da dünyanın belli başlı ülkeleri için özel bir öneme sahiptir.

Şu anda Hazar ve Orta Asya petrolü, 1997'den beri Bakü-Novorossiysk boru hattıyla, 2000'den beri Bakü-Supsa boru hattıyla ve 2001'den beri Kazakistan'daki Tengiz sahasından Novorossiysk limanına Batı pazarlarına ihraç edilmektedir. 2006 yılından bu yana, Kazakistan ve Azerbaycan petrolü, bağımsız Azerbaycan'ın kaderi için çok önemli olan petrol stratejisinin uygulanmasını ve dünya ekonomisine entegrasyonunu hızlandıran Bakü-Tiflis-Ceyhan stratejik petrol boru hattı üzerinden dünya pazarlarına çıkarılmaktadır. 21. yüzyılda, Azerbaycan, Avrasya ülkelerinin ekonomik işbirliğinde önemli bir rol oynamaya devam edebilir. Dolayısıyla Ukrayna, Bakü-Supsa boru hattıyla taşınan petrolü kendi topraklarından geçen bir petrol boru hattıyla Batı Avrupa'ya taşımak istiyor. Bulgaristan ve Yunanistan, büyük Burgaz-Dedeağaç projesi devam ederse, Supsa'dan Orta ve Batı Avrupa'ya petrol ulaştırmayı teklif ediyor. Romanya, Köstence-Trieste (İtalya) hattı üzerinden Supsa'dan petrol ihraç etmek için bir boru hattı projesi öneriyor. İsrail hükümeti bir zamanlar Bakü-Ceyhan hattının Akdeniz'den İsrail kıyılarına kadar uzatılmasını önerdi. Azerbaycan petrolünün ihracatı kavramı sadece Azerbaycan'ın ekonomik çıkarlarına değil, aynı zamanda güçlü Batılı ülkelerin ve yakın komşularının çıkarlarına da hizmet etmektedir. Azerbaycan'ın coğrafi konumu, doğrudan stratejik amaçlarla kullanılması petrolden daha önemli olacak şekildedir.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki dünya ekonomisinin en önemli jeostratejik ve jeoekonomik bölgelerinden biri Orta Asya'dır. Dünya haritasında, 4 milyon km²'lik geniş toprakları ile özel olarak seçilmiş bir bölgede toplam nüfusu 55 milyon olan beş ülke var - Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan. Orta Asya ülkeleri, Güney Kafkasya ülkeleri ile birlikte Doğu ile Batı arasında geçiş rolünü oynamaktadır. Doğu-Batı ekonomik ilişkilerinde bölge ülkeleri de en verimli ve en uygun ulaşım ve iletişim olanaklarına sahiptir. Aynı zamanda, Orta Asya ülkeleri (Hazar Denizi havzasındakiler) doğal kaynaklar, özellikle enerji taşıyıcıları (petrol, gaz), değerli metaller bakımından zengindir. Dolayısıyla bu bölge ülkeleri, dünya ekonomisinin önde gelen ülkeleri arasındaki çıkar mücadelesini şartlandırmakta ve canlandırmaktadır.

Orta Asya ülkelerinin Azerbaycan dış ekonomi politikasındaki yeri ve rolünü belirleyen unsurlar şu şekilde belirtilebilir:

- Yaklaşık iki asırdır, Azerbaycan ve Orta Asya ülkeleri, önce Rusya İmparatorluğu ve ardından Sovyetler Birliği içinde olmak üzere tek bir siyasi ve ekonomik sistem içindeydiler. Bu nedenle, bu ülkeler arasındaki ekonomik işbirliği bağımsızlıktan bu yana neredeyse sıfırdan inşa edilmiştir;

▪ Bu ülkelerin ekonomide bir dönüşüm sürecinden geçmesi, yaklaşık olarak aynı durumda bir piyasa ekonomisinin oluşması, bu eyaletlerarası ekonomik işbirliği üzerinde buna paralel bir etkiye sahiptir;

▪ Azerbaycan ile Orta Asya'nın BDT üye devletleri arasındaki ekonomik işbirliğinin temeli, dünya ekonomisinde benimsenen uluslararası ekonomik ve hukuki normlardan kaynaklanan ilkelere dir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri de dahil olmak üzere geniş bir coğrafi alanda yeni bir ekonomik alan oluşmasına yol açtı. TRACECA programı adı verilen Büyük İpek Yolu'nun temellerinin atılmasıyla bu süreç genişletildi. Yeni ekonomik alan, dünya ekonomik sisteminin bir parçası olarak zaten bir bütün olarak şekilleniyor. Azerbaycan, elverişli jeostratejik konumu ile bu yeni ekonomik alanın merkezinde, Batı ile Doğu'nun kesişme noktasında yer almaktadır. Stratejik rolü, iki kıta arasında devasa ulaşım ve iletişim tesislerinin geçişi ile daha da güçlendirilmiştir. Ortaya çıkan yeni ekonomik alanda, uluslararası ticaret, uluslararası sermaye ve finansal akışlar hızla genişlemeye başladı. TRACECA projesinin temel amacı, şu anda Uzak Doğu ile Avrupa'yı birbirine bağlayan tek kara ulaşım yolu olan Trans Sibirya Demiryoluna bir alternatif oluşturmaktır. Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu projesinin hayata geçirilmesi, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu üzerinden Çin'den gelen kargo hacmini artıracak ve Avrupa'ya getirecek. TRACECA programı kapsamında dünya öneme sahip büyük projelerin uygulanması, Azerbaycan ve Orta Asya ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğini daha da hızlandıracaktır.

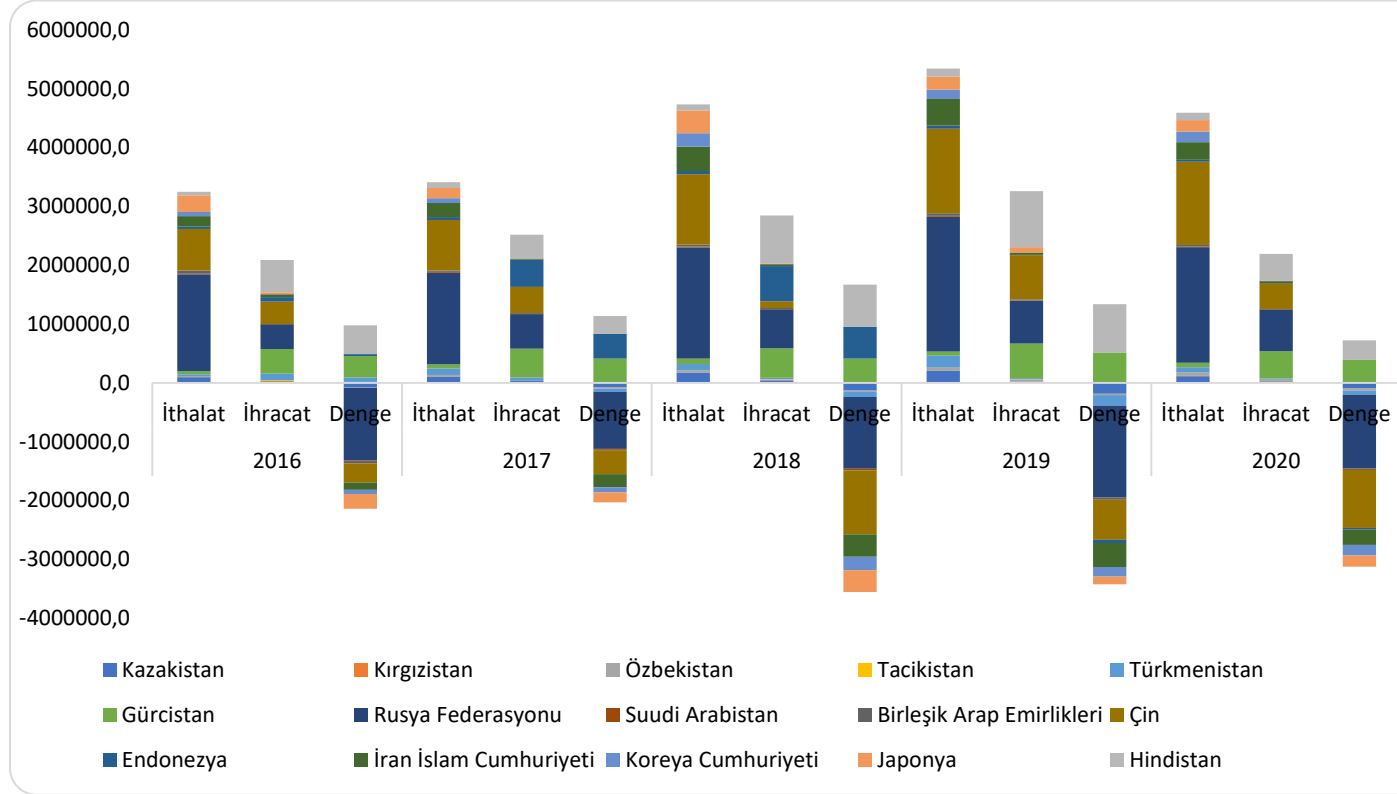
2006 yılından bu yana, Kazak ve Azeri petrolü, Bakü-Tiflis-Ceyhan stratejik petrol boru hattı üzerinden dünya pazarlarına ihraç edilmekte olup, bu da petrol stratejisinin uygulanmasını ve dünya ekonomisine entegrasyonunu hızlandırmıştır ki bu, 21. yüzyılda bağımsız Azerbaycan.

Enerji alanında Azerbaycan, Orta Asya ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğinde önemli bir rol oynamaya devam edebilir. Güney Gaz Koridoru, Avrupa ile Hazar bölgesi arasında enerji ve ulaşım bağlantıları oluşturacak yeni bir İpek Yolu olarak görülüyor. Şah Deniz-2 projesi, TANAB (Trans-Anadolu) ve TAP (Trans-Areatic) bölgeler arası gaz boru hatlarının inşasına yönelik planları güçlendirecek. Avrupa yeni bir gaz koridoru açacak. Şah Deniz-2, dünyanın en büyük enerji projelerinden biridir. Bu proje bir enerji güvenliği ve enerji çeşitlendirme projesidir. Proje, 45 milyar dolarlık yatırım çekecek ve güzergah üzerindeki ülkelerde 30.000'den fazla yeni iş yaratacak. Türkmenistan ve Kazakistan'ın da bu bölgeler arası

gaz projelerine katılması bekleniyor. Dolayısıyla bu proje, bu transit ve üretici ülkeler için aynı derecede önemlidir.

Şekil 3.2:

Azerbaycan ve Asya ülkeleri arasındaki ticaret cirosu, bin ABD doları

Şekil 3.2'de görüldüğü gibi, Azerbaycan ve Asya'nın gelişmiş ülkeleri ile 2011-2015 yılları arasındaki ihracat cirosu, ithalat cirosunu aşmaktadır. İhracat ağırlıklı olarak Hindistan, Rusya Federasyonu, Endonezya ve Türkmenistan'a yapıldı. Aynı zamanda 2015 yılından bu yana özellikle Endonezya, Çin ve Rusya Federasyonu'nda ithal ürünler ihraç edilen ürünlere göre hakim durumdayken, 2018-2020 ticaret cirosu dengesi olumsuz sonuç verdiğini görebiliyoruz.

Tablo 2.6:

BDT ülkeleri, Gürcistan ve Azerbaycan arasındaki ihracat, bir önceki yıla göre 2020’de yüzdesel olarak

Bir önceki yıla göre, 2020’de çoktan aza doğru, %	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Belarus	9247,3	1,8	125,7	102,7	102,7	480,2	36,3	131	92,1	781,4
Tacikistan	161,5	333,0	31,3	19,2	244,4	187,5	16,5	326,9	48,2	164,1
Kazakistan	130,7	90,7	121,5	46,5	60,2	146,3	130,4	136	51,6	107,9
Ukrayna	102,3	9,5	319,6	17,6	17,6	189,1	965,6	83,7	94,9	103,7
Rusya Federasyonu	153,5	80,8	112,3	59,4	65,2	98	143,4	113,3	110,1	96,9
Türkmenistan	21,9	134,1	67,6	95,4	86,3	346,8	47,6	43,8	97,4	82,0
Özbekistan	107,8	52,7	92,7	354,9	28,7	31,4	115,8	236,2	308,7	80,1
Gürcistan	130,3	106,6	91,0	102,0	93,7	84	117,1	102,2	117,8	78,7
Kırgızistan	52,2	126,1	47,8	202,2	25,4	85,9	10,7	668,5	68,2	66,6

2010-2020 yılları arasında BDT ile Gürcistan ve Azerbaycan arasındaki dinamiklere göre 2011 ve 2020 yıllarında Belarus, en az 2011 yılında Türkmenistan ve 2020 yılında Kırgız Cumhuriyeti ile yürütüldüğü gözlemlendi.

Tablo 2.7:**BDT ülkeleri, Gürcistan ve Azerbaycan arasındaki ithalat, bir önceki yıla göre 2020’de yüzdesel olarak**

Ülkeler	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tacikistan	220,8	5,8	26,9	437,7	0	-	19,9	112,7	19,3	643,1
Kırgızistan	91,7	242,7	78,9	96,4	94,2	67,8	106,4	177,1	148,9	117,5
Özbekistan	409,9	15,9	134,2	219,3	26,1	193,1	218,6	132,9	153,5	111,5
Gürcistan	177,5	145,2	101,0	71,5	72,4	75,7	144,1	126,9	76,7	103,0
Ukrayna	119,8	96,7	109,3	71,2	71,2	92,6	160,5	102	99,4	89,6
Rusya Federasyonu	143,3	84,0	109,2	87,3	109,4	114,2	94,7	121,3	121,5	85,7
Belarus	57,3	105,4	128,4	96,1	96,1	91,2	170,7	138,8	114	71,9
Kazakistan	74	156,7	90,1	72,1	44,8	99,2	109,9	161,5	118,1	56,5
Türkmenistan	92,8	253,3	147,6	27,3	148,6	196,2	285,9	99,4	185,3	44,4

İhracatla birlikte, 2020 yılında ithalat, BDT ülkeleri arasında en fazla Tacikistan ile Gürcistan ve en az Türkmenistan’la, 2011 yılında ise en fazla Özbekistan ve Belarusla gerçekleşmiştir.

3.2. Avrupa Ülkeleri İle Ticaret

1991 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet bağımsızlığının yeniden kazanılmasından sonra, Avrupa Birliği ile ilişkiler, ekonomik ve siyasi reformların desteklenmesi, Doğu-Batı ulaşım ve iletişim koridorunun kurulması, altyapının geliştirilmesi vb. gibi çeşitli çerçevelerde geliştirilmiştir.

1996 yılında imzalanan (1999'da uygulanan) Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, siyasi diyalog, ticaret, yatırım, mevzuat, bilim ve kültür alanlarındaki işbirliğini kapsamaktadır. 1998'de AB, Azerbaycan'a özel bir elçi atadı. 2000 yılında Azerbaycan'ın AB nezdindeki Temsilciliği kuruldu. Temmuz 2003'te AB'nin Güney Kafkasya Özel Temsilcisi'ni atadı. 2004

yılında Azerbaycan, Avrupa Komşuluk Politikasına ve 2009 yılında Doğu yönünde çok taraflı işbirliği formatı olan Doğu Ortaklığı programına dahil edilmiştir.

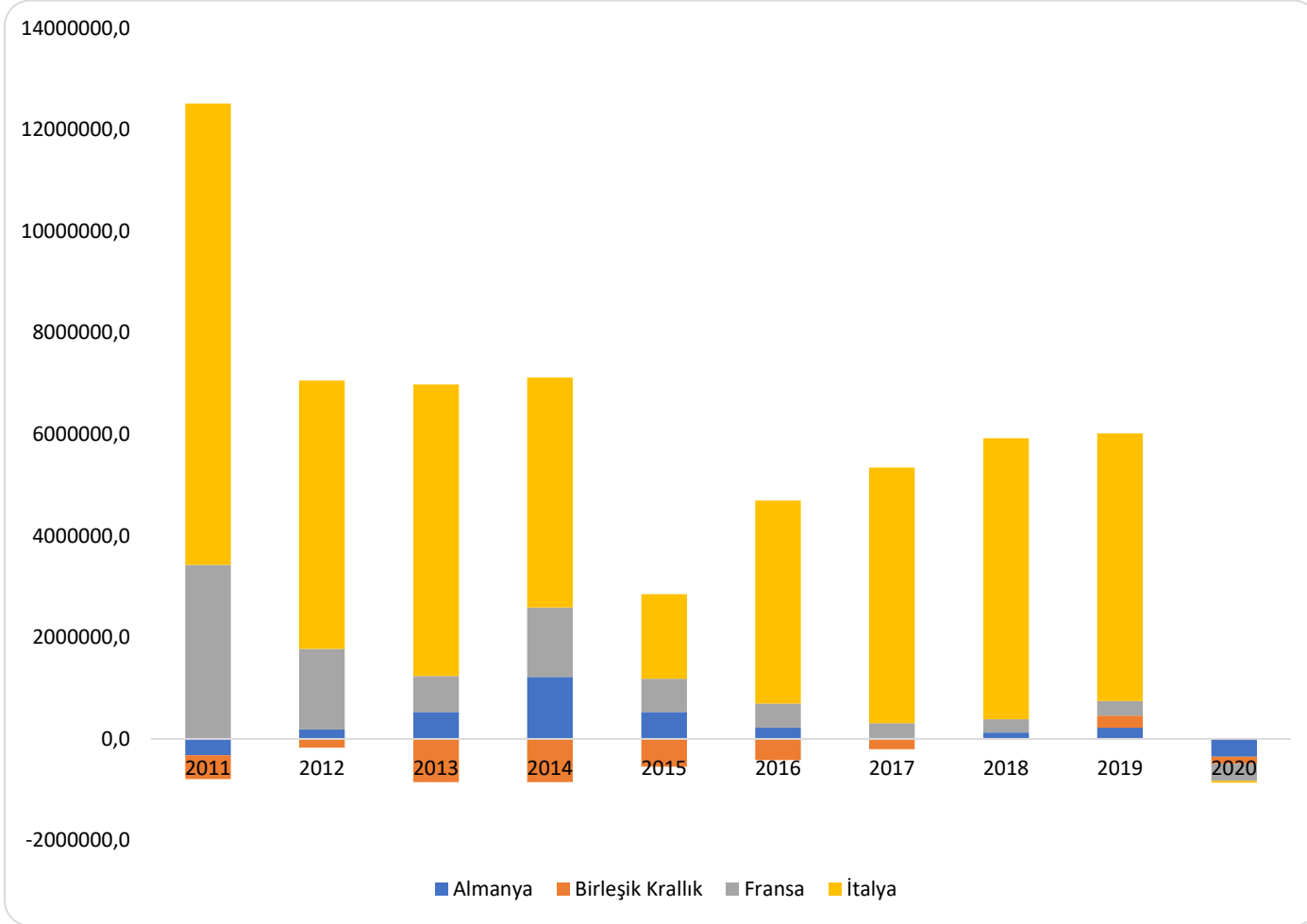
AB'nin Güney Kafkasya ülkeleriyle etkileşim kurmasının temel araçlarından biri Avrupa Komşuluk Politikasıydı. 2004 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Avrupa Komşuluk Politikası programına dahil edilmiştir. Azerbaycan, Avrupa Komşuluk Politikası programı çerçevesinde ekonomik, siyasi, hukuki ve idari birçok reformunu hayata geçirmiş ve bu amaçla AB'den mali ve teknik destek almıştır.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra dünya ekonomisine entegrasyon yolunu seçen ülkemizin dış ticaret cirosu istikrarlı bir şekilde artmıştır. Bu bağlamda, Azerbaycan'ın son on yıldaki ithalat ve ihracatının dinamiklerini göz önünde bulundurmak yerinde olacaktır.

Dış ticaret cirosundaki artış sonucunda ülkemizin dünya ihracatındaki payı son on yılda önemli ölçüde artmıştır. İstatistikler, mevcut rakamlara göre Azerbaycan'ın AB ithalatında 33. ihracatta 60. ve toplam ticaret cirosunda 39. sırada olduğunu gösteriyor. Ayrıca Azerbaycan, BDT ülkelerinden AB'ye yapılan ihracatın %5'ini ve AB'den BDT ithalatının %1.6'sını gerçekleştirmektedir.

Şekil 3.3:

G7 ülkeleri ile Azerbaycan arasındaki ticaret dengesi, bin ABD doları

Şekil 3.3'de G7 ülkeleri ile Azerbaycan arasındaki ticaret dengesine bakıldığında en fazla ihracatın İtalya'ya yapıldığı görüldü. 2010 yılında başlayan ihracat artışı, 2015-2016 yılları arasında bir miktar gerilemiş, ardından 2017-2019 yıllarında tekrar artmış ve nihayet 2020 yılında gerilemiştir. Genel olarak, son üç yılda Asya, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri ile ticaretteki düşüş, küresel COVID-19 pandemisi ile ilişkilidir.

3.3. Amerika ve Diğer Ülkeler ile Ticaret

Azerbaycan-ABD ekonomik ilişkilerinin tarihi 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. 19. yüzyılın 70'li ve 80'li yıllarında Bakü petrol endüstrisinin ortaya çıkışı ve oluşumu sırasında, büyük ABD şirketleri Azerbaycan petrolüne ilgi gösterdi. Bu yıllarda, Rusya pazarında petrol ürünlerinin satışı, ünlü Amerikalı işadamı Rockefeller'in şirketi "Standard Oil" in tam kontrolü altındaydı. Nobel baskısı altında yavaş yavaş Rusya pazarından itilen Rockefeller, daha sonra Bakü'ye bir temsilci göndererek burada güçlü bir konum elde etmiş olan İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinden şirketlerle müzakereler ve çalışmalar yaptı. Ancak Avrupa devletleri ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ihtilaf ve Amerika Birleşik Devletleri'nin o dönemdeki görece zayıflığı, Bakü'de kalıcı olarak güçlendirilmesine izin vermedi. Sonraki yıllarda İngiltere'nin Azerbaycan'daki güçlü konumu ve Anglo-Amerikan çatışması, ABD'nin Azerbaycan'a aktif müdahalesini ve onunla normal ekonomik ilişkilerin kurulmasını engelledi.

Çarlık Rusyası'nın yıkılması ve Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, iki ülke arasında siyasi ve diplomatik ilişkilerin kurulması için ilk girişim 28 Mayıs 1919'da Paris'te yapıldı. Azerbaycan Meclis Başkanı AM Topçubaşov başkanlığındaki heyet, Paris'te ABD Başkanı Wilson ile bir araya geldi. Toplantıda bağımsız Azerbaycan devletinin tanınması, Milletler Cemiyeti'ne kabulü, Amerika Birleşik Devletleri ve diğerleri ile diplomatik ilişkilerin kurulması üzerinde duruldu. Azerbaycan Hükümeti'nin resmi muhtırası ABD Başkanı'na sunuldu.

Kasım 1919'da, Kafkasya'daki ABD misyonu başkanının arabuluculuğuyla, Azerbaycan ve Ermenistan'ın Tiflis'teki (Gürcistan) temsilcileri, tüm anlaşmazlıkların müzakereler yoluyla barışçıl şekilde çözülmesi konusunda bir anlaşma imzaladılar. Ancak Başkan Wilson'ın bir bütün olarak Ermeni yanlısı politikası, taraflar arasında keskin çelişkilerin varlığı vb. Ermeniler tarafından bu anlaşmanın ihlaline yol açtı.

Ocak 1920'de Avrupa Müttelikleri Yüksek Konseyi Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıdı. ABD, Azerbaycan ile ekonomik ve siyasi ilişkiler kurma konusunda Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmamıştır. Bunun açık bir örneği Bakü'de ABD Konsolosluluğu'nun kurulması ve birçok ekonomik anlaşmanın imzalanmasıdır. Sonraki dönemde Azerbaycan'da Sovyet rejiminin kurulmasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler kopmuş ve SSCB'nin dağılmasına kadar resmi bir ilişki kalmamıştır.

18 Ekim 1991'de Azerbaycan'da Bağımsızlık Anayasası'nın kabul edilmesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri, bağımsızlığını dünyada tanıyan ilk ülkelerden biri oldu. Aynı yılın 25 Aralık'ında Washington, bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan devletini resmen tanıdı ve kısa sürede iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurmak için bazı adımlar attı. 12 Şubat 1992'de ABD Dışişleri Bakanı James Baker, iki ülke arasında resmi ilişkiler kurmak için Bakü'ye geldi. Resmi Bakü'den iç ve dış politika, ekonomik reformlar, Dağlık Karabağ sorunu ve Azerbaycan'daki Ermeni-Azerbaycan sorunu hakkında ayrıntılı bilgi aldı ve ABD'nin bu ülke ile ilişkilerinin geleceğinin önemli yönlerini tartıştı. Ziyaretten kısa bir süre sonra 17 Mart 1992'de Amerika Birleşik Devletleri Bakü'de büyükelçiliğini açtı ve 18 Mart'ta iki ülke arasında resmi diplomatik ilişkiler kuruldu.

Milli Önder Haydar Aliyev'in Amerika Birleşik Devletleri ziyaretleri, ABD'nin zengin finans kuruluşlarının Azerbaycan'a meyilli petrol şirketleri ve derneklerine katılımına da ciddi bir ivme kazandırdı. Kural olarak, ülkenin finans kurumları, Amerika Birleşik Devletleri'nin tam siyasi ve uluslararası koruması altında olmayan, Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenmeyen ve stratejik ortakları olarak kabul edilmeyen ülkelere yatırım yapmak için özel çaba göstermez. Ancak ziyaret sonucunda durum bu yönde çarpıcı bir şekilde değişti ve sadece güçlü ABD finans kuruluşlarının Azerbaycan'da faaliyet göstermek isteyen petrol şirketlerine katılma eğilimi olmadı, aynı zamanda bu alandaki çalışmalarını da yoğunlaştırdı.

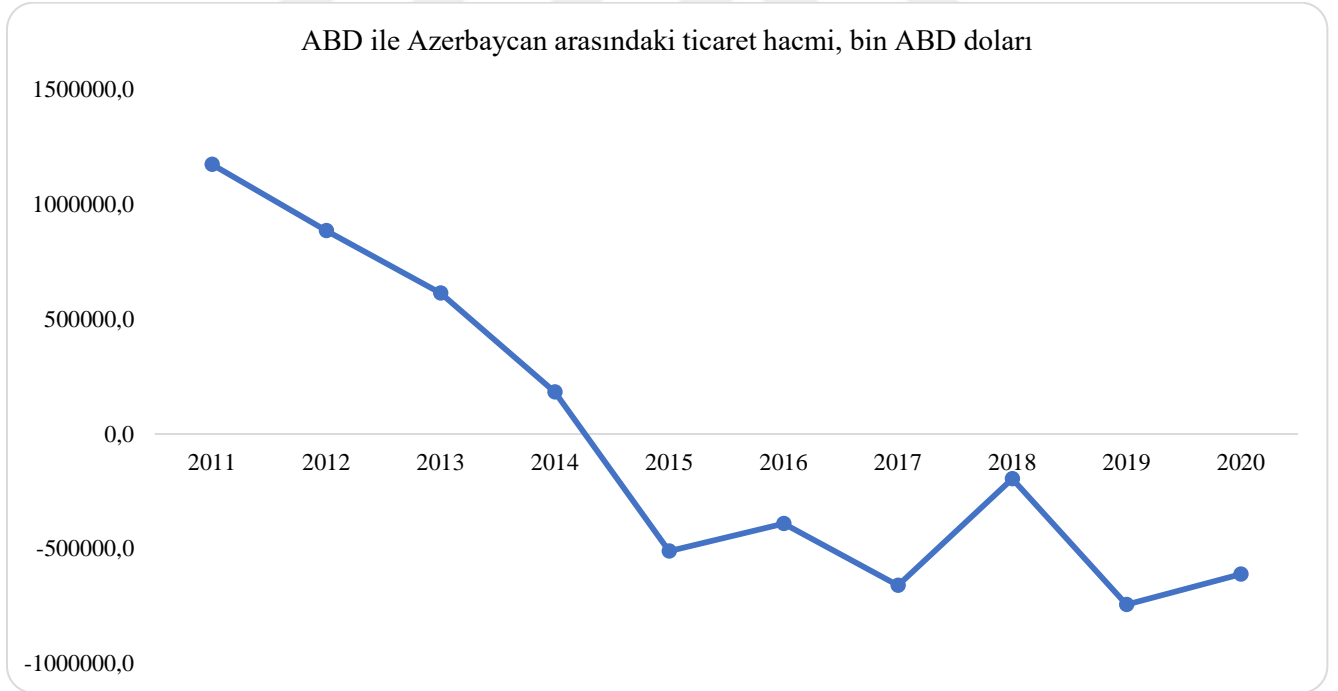
Her şeyden önce, Azerbaycan devletinin iç ve dış politikasının ABD dış politikası ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak yürütülmesi. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'ndan finans ve iş adamlarına kadar ziyaret sırasındaki tüm görüşmelerde, Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın 1993 yılından bu yana izlediği iç politika, demokratik bir devlet inşa etme süreçleri, yasal ve ekonomik reformlar, sosyo-politik yaşamın demokratikleşmesi , piyasa ekonomisi ve dünya Birliğe entegrasyon yolunda atılan önemli adımlar ve bunun Azerbaycan'daki mevcut duruma yansımaları büyük beğeni topladı ve desteklendi.

İkincisi, Azerbaycan'ın bölgedeki coğrafi konumu ve uluslararası arenadaki jeostratejik önemi, BDT ülkeleri, Rusya, Türkiye ve İran'a yönelik benzersiz politikası, BDT içinde Ukrayna, Gürcistan, Moldova ve Orta Asya'ya yönelik özel tutumu ve takibi. Baskı ve provokasyonlar, bağımsızlık ve Batı yanlısı eylemler karşısında azim, tek tek devletlerin emperyal politikadan korunması, tam bağımsız bir politika izlenmesi ve bu yolda güvenle takip edilmesi, tam Amerikan desteği aldı ve cumhuriyetimizin stratejik bir ortağa dönüşümünü hızlandırdı.

2001 yılından itibaren, yeni yüzyılın başında, Azerbaycan-ABD ilişkileri stratejik ortaklık yönünde gelişmiştir. Genel olarak, 1998 ve 2012 yılları arasında, iki ülke arasındaki ilişkiler siyasi, ekonomik, bölgesel işbirliği, uluslararası güvenlik ve askeri meseleler olmak üzere her alanda genişledi ve daha da gelişti.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler, ABD'nin Azerbaycan'ın Hazar bölgesinde ve Güney Kafkasya'da uyguladığı ulusötesi projelere katılımı yoğun olmuştur. Bu bağlamda, bir yandan şirketleri aracılığıyla Hazar Denizi'ndeki hidrokarbon kaynaklarının geliştirilmesi ve üretilmesinde, diğer yandan Bakü-Tiflis-Ceyhan ana petrol ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hatlarının dünya pazarlarına serbest erişiminin sağlanması. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri, Doğu-Batı Ulaştırma ve Haberleşme Koridoru'nun (TRACECA projesi), Azerbaycan'da yapısal reformların ve ekonomik liberalizasyonun uygulanmasında Avrupa Birliği ile yan yana çalışmıştır.

Şekil 3.4:

Şekil 3.4'e göre, Amerika Birleşik Devletleri ile Azerbaycan arasındaki ihracat, Asya ülkelerinde olduğu gibi, 2015'ten bu yana gerilemiş ve hatta olumsuz bir rakamla sonuçlanmıştır.

3.4. Azerbaycan Ekonomisi ve Uluslararası Finans Entegrasyonu

Dünya ekonomik sisteminin ve ekonomik alanının önde gelen unsuru, uluslararası finansal ortamdır. Uluslararası finansal ortam, uluslararası ticaretin işleyişi için gerekli olan küresel finansal piyasaların ortaya çıkması ve gelişmesi için gerekli koşulları belirleyen koşulları ifade eder. Uluslararası finans piyasaları, uluslararası bankacılık sistemi ve uluslararası portföy yatırım yönetimi ağı, yani sermaye piyasası önemli bileşenleridir ve ulusal ve uluslararası finansal oranlar ana katılımcılarıdır.

Ortaya çıkan yeni ekonomik alanda, uluslararası ticaret, uluslararası sermaye ve finansal akışlar hızla genişlemeye başladı. TRACECA programı kapsamında küresel öneme sahip büyük projelerin uygulanması bu süreci daha da hızlandıracaktır. Gelecek vaat eden iş fırsatlarının açılması, yeni ekonomik alanda yakın gelecekte yeni bir uluslararası finans merkezinin şansını önemli ölçüde artırdı. TRACECA programının ana merkezinin Azerbaycan topraklarından geçmesi, merkezin Bakü'deki konumu, Bakü'de bu merkezin kurulması için gerekli koşulları yarattı.

Geçmişte, uluslararası finans merkezlerinin sadece bol sermayeli ülkelerde kurulduğuna dair bir inanç vardı. Ancak tarihsel deneyimler, ülkenin sermaye ihracatçısı veya ithalatçı olmasına bakılmaksızın, sermaye birikimi ve yoğunlaşmasının gerçekleştiği yerlerde dünyanın modern finans merkezlerinin oluştuğunu göstermektedir. Singapur ve Hong Kong gibi ülkelerin ekonomik olarak hala az gelişmiş oldukları ve ulusal borç sermaye piyasasının olmadığı günlerden beri uluslararası finans merkezleri haline gelmeleri tesadüf değildir. Daha sonra bu ülkelerin hızlı gelişimini sağlamada önemli faktörlerden biri haline gelenler bunlardı.

Uluslararası finans merkezlerinin temel işlevi, finansal fonların tedarikçilerden küresel veya bölgesel olarak ihtiyacı olanlara en verimli şekilde aktarılmasını sağlamaktır.

Bilindiği üzere finans merkezlerinde dört tür finansal işlem yapılmaktadır. İlk işlem türü, yerel bir yatırımcı veya mevduat sahibi tarafından yerel bir borçluya fon sağlanmasını içerir. İkinci tür işlem, yerel yatırımcılar tarafından yabancı bir borçluya fon transferini içerir ve üçüncü tür işlem, yabancı bir yatırımcı ve mevduat sahipleri tarafından yerel bir borçluya fon transferini içerir. Dördüncü işlem türü, aynı piyasada faaliyet gösteren yabancılar tarafından diğer yabancılar - borçlulara fon transferidir. Birinci tür finansal işlemlerin gerçekleştirildiği piyasalar ulusal finansal piyasalardır. Diğer üç finansal işlem, uluslararası finans piyasalarının işlevlerine dahildir. Bunlardan sonuncusu, yani yabancılar arasında herhangi bir pazarda

gerçekleştirilen finansal işlemler özel bir öneme sahiptir. Bu işlemlerin gerçekleştiği piyasalara "sınır ötesi" finansal piyasalar denir.

En gelişmiş uluslararası finans merkezlerinde bile, ikinci operasyonun payı çok küçüktür. Her türlü finansal işlem, Londra, Tokyo ve New York gibi dünyanın en büyük finans merkezlerinde gerçekleştirilmektedir. Diğer finans merkezleri (örneğin Paris, Frankfurt, Zürih, Cenevre, Amsterdam, Singapur ve Hong Kong) bu işlemlerden sadece ikisini veya üçünü gerçekleştiren bölgesel merkezlerdir. Yabancılar ve yabancılar arasındaki finansal işlem merkezlerine örnek olarak Lüksemburg, Cayman Adaları, Bahamalar, Hollanda Antilleri ve Bahreyn verilebilir.

Aslında, ulusal yasaların izin verdiği her yerde ve finansal işletmelerin dahil olabileceği yerlerde, potansiyel olarak uluslararası finans merkezleri ortaya çıkabilir. Ancak bu tür merkezlerin kurulmasının ilk kutsal koşulu, ülkede siyasi ve ekonomik istikrarı sağlamak, devletin ekonomiye müdahalesini en aza indirmektir. Devletin, ulusal ve uluslararası ekonomik ticaretin işleyişi ve gelişimi için elverişli bir yasal, siyasi, sosyal, ekonomik ve mali ortam yaratması son derece önemlidir. Bu amaçla devlet, finansal devrimlerin ülkeye girişi için tüm koşulları modern kavramlara uygun olarak yaratmalı ve bir hedefe yönelik tedbirler sistemi uygulamalıdır.

Bu devrimlerin önde gelen üç yönü vardır: uluslararası finans kurumlarının küresel varlığı, uluslararası finansal entegrasyon ve finansal inovasyonun hızlı gelişimi.

Finans da dahil olmak üzere ekonominin itici gücü, devletler ve firmalar arasındaki rekabettir. Uluslararası rekabet, devletleri finansal işler için daha uygun koşullar yaratmaya, hükümetin iç pazara müdahalesini azaltmaya ve sermayenin uluslararası hareketini serbestleştirmeye zorlar.

Londra'nın büyük bir uluslararası finans merkezine dönüşümü tarihsel olarak Britanya'nın sanayi devriminin beşiği olmasına rağmen, başka bir faktör belirleyici bir rol oynamıştır. Bu faktör, merkantilizmin etkisiyle ciddi şekilde kısıtlanan bir dünyada finansal ilişkilerin bağıl serbestleştirilmesidir. Londra'nın önümüzdeki kırk yıl boyunca Euro-dolar piyasasının merkezi haline gelmesi, uluslararası finansal ilişkilerin serbestleşmesi ile de bağlantılıdır. Dünyadaki çeşitli finans merkezlerinin şu veya bu tür finansal işlemlerde lider hale gelmesi, ciddi liberalizasyon önlemleri ile de mümkün hale geldi.

Modern finansal devrimin ikinci yönü - uluslararası finansal entegrasyon, aynı zamanda yerel ve uluslararası finans piyasaları arasındaki mevcut engellerin kaldırılması ve bunlar

arasında çok taraflı ilişkilerin kurulması ile ilgilidir. Finansal sermayenin iç piyasadan uluslararası pazara ve tersi yönde serbestçe hareket edebilmesi için koşullar yaratılmalıdır. Ülke içinde elverişli bir ekonomik ve mali ortam yaratılırsa, milli sermayenin çıkışı sorunu kendiliğinden ortadan kaldırılabilir. Ülkemizin uluslararası finansal bütünleşmesi hızlanırsa dev finans kurumları şubelerini ve temsilciliklerini açacak. Uluslararası finansal sistemin itici gücü rekabettir ve rekabetin yarattığı dinamik güç finansal yeniliktir. Finansal yenilikler, şirketlerin daha önce mevcut olmayan finansman kaynaklarına erişmesine, yatırımcılar ve borçlular için vergi açıklarından yararlanmasına ve portföy çeşitlendirmesi yoluyla finansal riskleri azaltmasına olanak tanır.

Bilindiği üzere uluslararası finansal akışlar, uluslararası finansal varlıkların hareketi veya uluslararası finansal araçlar (bankalar) kanalıyla gerçekleştirilmektedir. Her iki kanalda da finansal inovasyon için koşullar yaratmak, uluslararası finans ortamının önemli koşullarından biridir. Uygun finansal araçların ve teknolojinin oluşturulması, finansal piyasa altyapısı sorunun çözümü için önemlidir. Mevcut bankacılık sistemi ve vergi mevzuatının uluslararası finans piyasası standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi de istisnai bir role sahiptir.

Döviz liberalizasyonu, döviz ithalatına getirilen kısıtlamaların küresel mali ve ekonomik ortama entegre edilmesinde önemli faktörlerden biridir. Bu, girişimcilik özgürlüğünü sağlamak için bir önlemdir. Ancak bu konuda son derece dikkatli olunması gerekmektedir. Modern koşullarda, her şeyden önce, yabancı çokuluslu şirketlerle yoğun rekabete maruz kalan iç pazarın serbestleştirilmesi gerekiyor.

Daha geniş para birimi liberalizasyonu bağlamında, dünyanın tüm ülkelerinde döviz işlemlerinin tam özgürlüğünün ancak bu ülkeler sürdürülebilir ekonomik büyüme düzeyine ulaştıktan sonra verildiği akılda tutulmalıdır. Örneğin, ihracat gelirlerinin bir kısmının zorunlu satışı Batı Avrupa ülkelerinde yalnızca 1980'lerde kaldırıldı. Avrupa Birliği'nin iyi düşünülmüş para politikası, ulusal para birimlerinin güçlenmesine ve entegrasyon sürecini engellemeden rekabetçi bir avronun getirilmesine neden oldu. Aynı politika Japonya'da ve yeni sanayileşmiş ülkelerde olumlu sonuçlar vermiştir.

Bankacılık sektöründeki uluslararası entegrasyon süreçlerini incelerken, yirminci yüzyılın son on yılının, bankacılık sermayesinde ve varlıklarında keskin bir artış, uluslararası finansal kurumların güçlenmesi, bankacılıkta artan rekabet ile karakterize edildiği akılda tutulmalıdır. 1998'den 2013'e kadar dünyanın en büyük 20 bankasının toplam sermayesi 159 milyar dolar, 547 milyar dolar ve toplam varlıkları 4 trilyon dolardan 12.4 trilyon dolara yükselmişti. Uluslararası ticaretin hızla genişlemesi, bankacılık işlemlerinde artışa neden

olmuştur. Bu, banka sermayesinin temel göstergelerinin iyileştirilmesini gerektirir. Bankacılığın uluslararasılaşması, yalnızca bankacılık faaliyetlerinin bölgesel genişlemesi için bir araç değil, aynı zamanda müşteri hizmetlerine yönelik doğal bir ihtiyaçtır.

Bu eğilimler, dünya üretiminin nesnel genişlemesi, çok uluslu şirketlerin büyümesi ve bankaların küresel bankacılık hizmetleri pazarındaki politikalarını yeniden gözden geçirme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Müşteriler için rekabetin yoğunlaşmasıyla birlikte, uluslararası bankacılık daha karmaşık hale geldi ve uluslararası entegrasyon süreçlerinin ölçeğine ve biçimlerine karar vermek çok riskli hale geldi. Uluslararasılaşma sürecinin derinleşmesi bu risklerin sayısını ve ölçeğini artırmaktadır.

Küreselleşme, dev bankaların büyümesi ve genişlemesi ve ürün ve hizmetleri için pazarları farklılaştırması için yeni fırsatlar yaratıyor. Küresel bankalar, müşterilerini yalnızca şirketler ve nispeten küçük bankalar aracılığıyla değil, aynı zamanda yabancı devlet kurumları aracılığıyla da genişletebildiler.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında banka sermayesinin önemli özelliklerinden biri, bu sermayenin bölgesel genişleme nedeniyle yoğun bir şekilde gelişmesidir. Uluslararası bankacılık işlemlerini yürütme ihtiyacı, özellikle diğer ülkelerdeki banka şubelerinin ve iştiraklerinin varlığı an meselesidir. Çünkü onların yokluğu müşteri kaybı demektir. Devasa ulusötesi bankaların bölgesel genişlemesinin önemli yönlerinden biri, onları diğer finansal kurumlarla birleştirme veya "özümseme" politikasıdır. 1990'larda bu eğilim daha da güçlendi. Yabancı bankaların bölgesel genişlemesi, Doğu Avrupa ülkeleri örneğinde daha belirgindir. Son 10-15 yılda, yabancı bankalar Orta ve Doğu Avrupa'da bankacılık sektöründe başı çekmiştir. Birçoğunda yerleşik olmayanlar, bankacılık sisteminin toplam sermaye ve bankacılık varlıklarının yarısından fazlasını kontrol altına almışlardır ve hemen hemen tüm kredi kurumları onlara aittir.

Azerbaycan'da 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren yabancı sermayenin bankacılık sektörüne katılımı sınırının kaldırılması göz önüne alındığında, Doğu Avrupa ülkelerinde bankacılık sisteminin serbestleştirilmesinin sonuçlarını değerlendirmek yerinde olacaktır. Analiz, dünyadaki bankacılık iş liderlerinin Doğu Avrupa ülkelerine katılmaktan korkmadığını gösteriyor. Bu ülkelerde orta ve nispeten küçük bankalar kontrolü ele aldı. Doğu Avrupa ülkelerinde yabancı bankalar toplam banka varlıklarının %57'sini kontrol etmektedir. Bu ülkelerin çoğunda liderlik yaptılar. Yerleşik olmayan kredi kurumlarındaki varlıklar, Estonya'da toplam varlıkların %95'ini, Hırvatistan'da %82'sini, Çek Cumhuriyeti'nde %78'ini, Slovakya'da %75'ini ve Polonya, Letonya ve Macaristan'da %70'ini oluşturmaktadır.

Bulgaristan'daki 35 bankadan 25'i yabancılar tarafından kontrol ediliyor. Doğu Avrupa'daki en büyük 20 bankadan yalnızca dördü ve en büyük 10 bankadan yalnızca biri yabancılara ait değil. Neredeyse tüm bu ülkelerde, bankacılık sistemi bir "sistem" olmaktan çıktı: iç ekonomik koşulların gerektirdiği kanunlara tabi değil ve yabancı ulusötesi bankaların şubeleri haline geldiler. Yerli ve yabancı bankalar arasındaki rekabet geçerliliğini yitirdi. Yabancı bankaların yerel piyasalardaki rekabeti, aralarındaki küresel rekabetin yalnızca bir devamıdır.

4. Azerbaycan Ekonomisinin Dış Ticaret Yapısı

Devlet bağımsızlığının güçlendirilmesi, ülkelerin artan karşılıklı bağımlılığı, piyasa ekonomisine geçişle ilgili sorunların karmaşıklığı, ulusal ekonominin oluşumu ve ülkenin uluslararası işbölümüne katılımı, kavramsal temellerin geliştirilmesine bağlıdır. Dış ekonomik faaliyet Azerbaycan Cumhuriyeti'nin potansiyel olarak "küçük bir ülke" olduğunu kabul edersek, yani sadece dünya pazarında değil, bölgesel pazarlarda da mevcut durumu etkileyemez, ancak organizasyondaki gerçek duruma uyum sağlaması gerekir. ve ekonomik faaliyetinin gelişmesi, bu yönleri dikkate almak ve küresel ölçekte incelemek gerekir. Bu bağlamda dış ticaret kavramı gelişme aşamasına uygun olarak iki dönem için geliştirilmelidir:

- 1) geçişte dış ticaret kavramı;
- 2) reel piyasa döneminin dış ticaret kavramı.

Geçiş dönemi, özünde, ülkede piyasanın oluşması ve bu nitelik açısından reel piyasa ilişkilerinin oluşması ile sona ermelidir. Gerçek piyasa ilişkilerinin oluşum sürecinin tamamlanmasından sonra, ülke hem ekonomik tabanın sosyo-ekonomik yapısında hem de toplumun siyasi organizasyonunda köklü niteliksel değişiklikler yoluyla dünya ekonomisine işlevsel olarak entegre edilecektir. Bu süreç, dış faktörlerin karşılıklı bağımlılığını daha da güçlendirecektir. Görüldüğü gibi dış ticaretin kavramsal temelleri ülkenin gelişim aşamalarına uygun olarak oluşturulmalı ve metodolojik ilkeler tartışmasız bir şekilde tarihsel kabul edilmelidir. Ülkenin dış ticaret anlayışı bir bütün olarak ekonomik güvenlik kavramının ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmeli ve şekillendirilmelidir. Bu nedenle, devletin ekonomik güvenlik sisteminin oluşturulması ve güçlendirilmesi, esas olarak ticaretin örgütlenmesine ve geliştirilmesine bağlıdır.

Dünya deneyimi, ülkelerin kalkınma yollarının seçiminin en önemli konulardan biri olduğunu göstermektedir. Genel olarak, ülke ekonomisinin dış faktörlerle yakın ilişkisi ve karşılıklı bağımlılığı açısından 3 kalkınma modelini ayırt etmek mümkün:

- Ekonominin ihracata yönelimini artırmayı amaçlayan kalkınma modeli;
- İthal ikameci sanayilerin kalkınma modeli;
- Ekonomik entegrasyon modeli.

İhracata yönelik kalkınma, modern uluslararası ekonomik ilişkiler sisteminde önemli modellerden biridir ve ülke ekonomisinin bu doğrultuda gelişmesini gerektirmektedir. Ancak Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bu modeli uygulayabilmesi için bir takım sorunları çözmesi önemlidir:

- Dünya pazarındaki mevcut durum, mal ve hizmet ihracatının tamamen yeni faktör ve parametrelere dayanmasını gerektirmektedir. Böylece, modern ekipman ve teknolojilerin uygulanması, yeni mal üretiminin artması ve rekabet belirsizliği, dünya standartlarını karşılamayan ürünler üreten Azerbaycan'ın ihracat potansiyelini önemli ölçüde sınırlamakta;

- İhracata yönelik kalkınma, sürekli rekabeti ve yeni avantajların yaratılmasını gerektirir. Yani altyapı, pazarlama ve yeni teknolojilerin elde edilmesi için sürekli yatırımlar yapılmalıdır. Modern koşullarda, finansal ve döviz kaynaklarının asgari gereksinimleri bile karşılayamadığı bir dönemde, bu yönde büyük ölçekli sermaye yatırımları yapmanın imkansız olduğu açıktır;

- Eldeki tüm imkan ve kaynaklara rağmen, böyle bir ihracata yönelik kalkınma modelinin uygulanması ve rolünün güçlendirilmesi istenilen sonuçları vermeyecektir. Böylece, ülke ekonomisinin ihracat yöneliminin güçlendirilmesi, dış pazarlara ihracat bağımlılığı yaratmakta ve bunun sonucunda iç sosyo-ekonomik durum üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmaktadır. Küresel karşılıklı bağımlılığın yeni niteliksel yönleri olarak nitelendirilebilecek ihracat sürecinin ana parçası olan dış pazarlara pratik yardım sorunu vardır. Ülkenin dış ticaret kavramının bir takım eksiklikleri vardır.

Geçiş döneminin kendine has özellikleri açısından, Azerbaycan'ın bölgesel ekonomik entegrasyona işlevsel entegrasyonu mümkün değildir. Bu nedenle, serbest ticaret bloklarına katılmak, yani entegrasyonun ilk aşamasında tam teşekküllü bir katılımcı olarak hareket etmek, modern gerçekliğin doğrudan bir sonucudur.Şu anda Azerbaycan, Avrasya alanında 5 bölgesel gruba katılan tek ülkedir:

- 1) Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT);
- 2) Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT);
- 3) Karadeniz ülkelerinin ekonomik işbirliği organizasyonu;

4) Türk Devletleri İşbirliği Konseyi;

5) GUAM (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova)

Azerbaycan bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren uluslararası kuruluşlarla ilişkiler kurmaya ve derinleştirmeye çalışmıştır. Uluslararası ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi, her şeyden önce, ülkeler arasındaki ilişkilerin genişletilmesini gerektirir ve bu durumda, ana yönlerden biri, uluslararası ekonomiyi düzenleyen çeşitli kuruluşlarla ilişkileri genişletmek olmalıdır. Azerbaycan Cumhuriyeti 2 Mart 1992'de Birleşmiş Milletler'e üye oldu ve 6 Mayıs 1992'de Azerbaycan'ın Birleşmiş Milletler Daimi Temsilciliği açıldı. Azerbaycan, BM ile işbirliğinin ilk gününden itibaren BM platformundan uluslararası toplumun dikkatini Ermeni-Azerbaycan ihtilafına çekmeye ve BM'nin potansiyelini kullanarak serbest piyasa ekonomisi için gerekli koşulları sağlamakla bir barış anlaşmasına varmaya çalıştı. Çünkü ülkede dış ticaret ilişkilerinin gelişmesi için ülke ekonomisinin dünya ekonomisine entegre edilmesi ve ekonominin liberalleştirilmesi gerekiyor. Bu bazen bir ekonominin güçlenmesine ve diğerinin zayıflamasına yol açabilir. Bununla birlikte, ekonominin dış şoklara karşı direncini güçlendiren veya vatandaşlar için kalıcı istihdam fırsatları yaratan tek bir formül yoktur. Diğer bir deyişle, ülkede izlenen politika, her zaman farklı gelişmişlik düzeylerine sahip ülkelerin coğrafyasına ve kaynaklarına uygun bir şekilde izlenmeli ve günümüz koşullarına uyarlanmalıdır.

Genel olarak ticaret, iç ve dış olmak üzere ikiye ayrılır. Dış ticaret, ulusal sınırların ürünler ve sermaye akışlarıyla aşılmasıyla ilişkilidir. Dış ticaret işlemleri ise iki şekilde gerçekleşir: ithalat ve ihracat. Dış ticaret ilişkilerinin gelişimi, ulusal ekonominin gelişmesinde önemlidir. Özellikle ihracatın artırılması ve ithalatın azaltılması ülkelerin en önemli hedeflerinden biri olarak gösterilebilir. Ülkelerin bu amaca ulaşmak için izledikleri politika ve reformlar dış ticaret hacmini belirlemektedir. Öte yandan, ülkedeki sanayileşmenin gelişmesi, teknolojik ilerleme, doğal kaynaklar ve kaliteli insan potansiyeli, ülkenin uluslararası pazarda dış ticarete erişimini genişletmektedir.

İhracatın ülkenin kalkınmasına etkisi konusunda farklı görüşler var. Bu nedenle, hızla artan ihracatın ekonominin diğer sektörlerini canlandırması ve GSYİH büyümesini desteklemesi bekleniyor. Artan ihracat ve dış pazarlara erişim, ekonomik kalkınmayı hızlandıracak “pozitif dışsallıklar” yaratacaktır (Awokuse, 2007). Ekonomide ihracatı geliştirmek ve uluslararası rekabette avantaj sağlamak için iki faktöre özel önem verilmelidir. Bunlar kalite ve fiyat faktörleridir. Böylelikle ancak rakiplerinden daha kaliteli ürünler üreterek rekabet avantajı elde etmek mümkündür. Diğerisi ise rakiplerden daha ucuz mallar üreterek elde edilen fiyat rekabetidir. Ülkenin dış ticaret politikası oluşturulurken ülkenin ekonomik

potansiyeli bu iki faktör dikkate alınarak geliştirilmeli ve dış dünyaya uygun bir rekabet ortamı yaratılmalıdır. Vergi rekabetine özel dikkat gösterilmelidir. Çünkü vergi rekabeti ülkeye yatırım akışını etkileyen en önemli göstergelerden biridir. Bu ortamın oluşmasında dış ticaret yapan firmaların sorunları analiz edilmeli ve çözüm aranmalıdır.

İthalat operasyonları ise ülke ekonomisinin gelişmesi için büyük önem taşıyor. Daha iyi ve daha uygun fiyatla elde edilen ithal ürünler, nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaya ve refahını artırmaya hizmet edebilir ve hammaddeler çeşitli mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılabilir ve yeniden pazarlanabilir. İthalat aynı zamanda ülkeye yeni teknoloji getirerek daha iyi pazar fiyatları ve malların daha iyi dağıtımına olanak tanır.

Bu nedenle, verimsiz bir şekilde düzenlenen dış ticaret, ülkenin çeşitli sektörlerinde ciddi kayıplara neden olabilir. Yukarıdakileri özetleyerek, dış ticaretin düzenlenmesini gerektiren bazı nedenleri vurgulayabiliriz. Birincisi dış ticaret dengesinin ihlalidir. Dış ticaret dengesindeki yüksek açık, ülkedeki döviz rezervlerinin azalmasına, döviz kurunda yüksek dalgalanmalara ve bu dalgalanmalar sonucunda ülke içinde krizlere neden olabilmektedir. Diğer bir neden ise ticaret şokları ve bunları yönetme ihtiyacıdır. Ticaret şokları esas olarak ülkedeki "zayıf / savunmasız" haneleri etkilemektedir. Ülkelerin bu gruplara yardım edecek mekanizmalar geliştirmesi gerekiyor. Dış ticareti düzenlemenin bir diğer önemli nedeni de piyasa kıtlığıdır. Dolayısıyla, ekonominin tekelleşmesi, üretimde kaynak verimliliğinin bozulmasına ve düşük kaliteli yerel malların tüketicilere yüksek fiyatlarla satışına yol açmaktadır. Ancak dış ticaret, özellikle e-ticaret bu sorunu çözmeye yardımcı oluyor. İç ekonomik istikrarın sağlanması ülkeler için en önemli makroekonomik gerekliliktir. Çünkü herhangi bir ekonomide işsizlik, enflasyon gibi sorunlarla karşılaşmak mümkündür. Etkili bir dış ticaret politikası bu sorunların çözülmesine yardımcı olabilir. Örneğin ekonomiye yapılan yatırımı artırarak yeni istihdam yaratmak, üretimi ve ihracatı artırmak mümkündür. Bu adımların ülkedeki işsizliğin azaltılması ve enflasyonun düzenlenmesi üzerinde olumlu bir etkisi olacaktır. Dış rekabetten korunma, dış ticaretin düzenlenmesi gerektiğinin bir başka nedenidir. Gelişmekte olan ülkelerin sanayi, teknolojik gelişme, kaliteli insan kaynakları ve pazarlama olanakları açısından gelişmiş ülkelerle rekabet etmesi çok zordur. Bu nedenle hükümetler, ihracat potansiyeli olan gelişmekte olan sektörleri dış rekabetten korumak için çeşitli önlemler almaktadır.

Her ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen önemli göstergelerden biri dış ticaret ilişkilerinin düzeyidir. Ürünlerin dünya pazarlarında rekabet gücünün artırılması, bu

pazarlara serbest erişimlerinin sağlanması, iç tüketici pazarı için gerekli olan malların ithalatı sonuç olarak, ülkelerin ekonomik gücünü etkilemektedir.

Modern zamanlarda ekonomik gelişmeyi şartlandıran ve önemli ölçüde hızlandıran ana faktörlerden biri, eyaletler arası ticaret ilişkilerinin genişlemesi, başarılı ithalat-ihracat operasyonlarının uygulanması, aralarındaki ilişkinin ulusal çıkarlara uygun olmasıdır. Genel olarak, modern dünya ekonomisinin küreselleşme sürecine paralel olarak uluslararası ticaretin hızlı gelişimi önemli koşullardan biridir.

Bu koşul aynı zamanda herhangi bir devletin dünya ekonomisine entegrasyonunda önemli rol oynayan faktörlerden biridir. Öte yandan dünyaya ekonomik entegrasyon, bu alandaki farklı ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişmesine ve karşılıklı ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

Azerbaycan, bağımsızlıktan önce, dış ticaret politikası üzerinde güçlü bir devlet kontrolüne sahip olan eski Sovyetler Birliği'nin bir üyesiydi ve ticaret çoğunlukla eski Sovyet cumhuriyetleriyle yapılıyordu. Başkaları üzerinde güçlü devlet kontrolü dünya ülkeleri arasında ticari ilişkilerin kurulmasına bir takım kısıtlamalar getirmiştir. Bu kısıtlamalar nedeniyle Azerbaycan, özgür dış politikasını izleyemedi ve ticari ilişkiler, ekonomik çıkarlarına ve taleplerine değil, Sovyetler Birliği'nin çıkarlarına tam olarak hizmet etti. Bu bakımdan Azerbaycan, bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomik özgürlük ve ulusal ekonominin gelişmesi için yeni fırsatlar kazandı. Azerbaycan'ın bağımsızlığı, komşu ülkeler ve dünya ile ekonomik ve dış ticaret ilişkilerinin büyümesine ivme kazandırmıştır. Ekonomik potansiyel, diğer ülkelerle ilişkilerin genişlemesine, ortak sayısının artmasına ve Azerbaycan'ın bölgedeki konumunun güçlenmesine yol açmıştır. Bu yıllarda Azerbaycan'ın ekonomik kalkınması benzersiz bir karaktere sahip olarak henüz emekleme aşamasında kalmıştı.

Gözlemlenen durgunluktan sonra hızlı bir gelişme aşamasına girmekle yüksek sonuçlar doğurdu. Dış ticaret alanında alınan önlemler, dış ticaret sektörünün ülke ekonomisinin lokomotif sektörlerinden birine dönüşmesine ve dış ticaret ilişkilerinin genişlemesine yol açmıştır. Ülkenin serbest ekonomisi, özel sektörün gelişmesi, cumhuriyetin hem siyasi hem de ekonomik prestiji ve elverişli coğrafi koşulları, dış ticaret ilişkilerinin hacmini ve ölçeğini artırmak için büyük bir fırsat yaratmıştır. Yeni bir bağımsız ekonomik ortamın oluşmasıyla, Azerbaycan'ın önceki dönemden özü ve etkinliği bakımından önemli ölçüde farklılaşan ticari ilişkilerine yeni bir sayfa açıldı. Ancak bağımsızlığın ilk yıllarında, siyasi istikrarsızlık, ekonomik zorluklar, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sonucunda başlanan savaş dış ticaret ilişkilerinin gelişmesinin önünde büyük engeller yarattı. Aynı

zamanda, Sovyetler Birliği'nin kapalı ekonomi politikası, Azerbaycan'ı gelişmiş ülkelerdeki süreçten geri çekmiş, bu da ürünlerin çeşitliliğinin ve rekabet gücünün olmamasına neden olmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ilk yıllarında konvertibl bir para biriminin olmaması ticari ilişkilerin gelişmesine de engel oldu. Ancak tüm bu engellere rağmen 1992 yılından itibaren ürünlerin dövizle satışı konusunda anlaşmalar yapılmış ve Azerbaycan'ın hem eski Sovyetler Birliği hem de diğer yabancı ülkelerle ticari ilişkileri genişlemeye başlamıştır.

O dönemde ticari ilişkilerin gelişmesini sağlamak için reformlar başlatıldı. Nitekim 10 Ocak 1994'te Cumhurbaşkanı "Azerbaycan Cumhuriyetinde dış ticaretin etkinliğinin artırılmasına ilişkin" bir kararname çıkardı. Daha sonra aynı yılın 5 Nisan'ında imzalanan "Azerbaycan Cumhuriyeti Dış Ticaretinin Serbestleştirilmesine Dair" Kararname, tüm tüzel kişiler tarafından önemli malların ihracatına izin verdi. Kararnameye uygun olarak Bakanlar Kurulu, 15 Kasım 1995 tarihli "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde dış ticaretin serbestleştirilmesine ilişkin" bir karar çıkardı. Karara göre, ihracat işlemleri için lisans ve kotalar kaldırıldı ve dış ticaretin örgütlenmesine ilişkin yeni bir düzenleme onaylandı. Bu karar, devletin ticaret üzerindeki kontrolünü ve piyasa ekonomisinin gereklerine uygun olarak serbestleştirilmesini azaltmayı amaçlıyordu. Bu nedenle, bu karar Devlet Dış Ekonomik İlişkiler Kontrol Komisyonu'nun yetkilerini azaltarak basitleştirilmiş ithalat ve ihracatı daha da belgeledi.

Daha sonra 17 Aralık 1996'da "Azerbaycan Cumhuriyetinde Dış Ticaretin Düzenlenmesi Kuralları" ve 24 Haziran 1997'de "Azerbaycan Cumhuriyetinde Dış Ticaretin Daha Fazla Serbestleştirilmesi Hakkında" kararnameler çıkarıldı. 23 Temmuz 1999'da "1999-2000 Azerbaycan Cumhuriyeti Ticaretinin Geliştirilmesine Yönelik Devlet Programının Onaylanması Üzerine" Kararname imzalandı. Hazırlanmış Programda ticareti, üretici ve tüketici haklarının korunmasını, uygun ithalat ve ihracatı düzenlemek için önlemler öngörülmüştür.

Bu reformlarla birlikte Azerbaycan Cumhuriyeti Uluslararası Para Fonu, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, İslam Kalkınma Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrupa Birliği ve diğer etkili uluslararası kuruluşlarla yakın bağlar kurarak ve bir dizi uluslararası anlaşma ve antlaşmaya katılarak ticari bağlarını genişletti. Serbest piyasa modelinin zamanın gereklerine uygun olarak uygulanmaya başlaması, kısa bir süre sonra Azerbaycan'ı ekonomik potansiyeli nedeniyle bölgenin en güçlü devleti haline getirecektir.

Etkili ticari ilişkilerin kurulmasının bir sonucu olarak, Azerbaycan'ın bölgedeki siyasi konumu, yabancı ülkelerle işbirliğini artırarak ve yeni müttefikler kazanarak daha da

güçlenmiştir. Azerbaycan'ın dış ekonomik stratejisinin ana önceliklerinden biri, küresel jeoekonomik alandaki yeni eğilimlere yeterince yanıt vermek için modern dünya ekonomik süreçlerine aktif olarak katılmaktır. 1994 yılında "Yüzyıl Sözleşmesinin" imzalanması Azerbaycan'a önemli bir ekonomik adım olmakla ticaretin gelişmesinde çok önemli bir rol oynadı ve ticari ilişkilere doğrudan etkisi oldu. Petrol sözleşmeleri dış ticaret cirosunu defalarca artırarak Azerbaycan'ı dünyaya tanıttı ve ticari ilişkilerin gelişmesine önemli katkılar sağladı. Azerbaycan'ın başarılı ekonomi politikasının mantıksal bir sonucu olarak bugün ülkemiz dünya güçleri ile dış ticaret ilişkilerinde büyük başarılar elde etmiş ve başarılarının ölçeği her geçen gün genişlemektedir. Özellikle, özel sektörün gelişmesi için yaratılan elverişli koşullar, üretim ilişkilerindeki olumlu kalite değişiklikleri ve benzeri diğer faktörler dış ticaret cirosunda hızlı bir artışa yol açmaktadır.

1995'ten bu yana, dış ticaret ilişkilerinin dinamikleri önemli ölçüde gelişti ve coğrafyası genişliyor. Bugün Azerbaycan devleti tarafından izlenen modern dış ticaret politikası, aslında bir bütün olarak uluslararası ekonomik ilişkiler kompleksinde yer alan süreçlerin iç mantığına uygun olarak ulusal ekonomik ve politik faktörlerin etkileşimi ile oluşan karmaşık bir sistemdir. Dış ticaret operasyonları ülkemiz milli menfaatlerine uygun olarak yürütülmektedir. Dış ticaret cirosunun gelişme dinamiklerinde ortaya çıkan eğilim ve eğilimlerin istikrar süreci, ithalat ve ihracatın değişime dayalı emtia yapısında neredeyse tamamen olumlu sayılmaktadır.

Genel olarak, ülke ekonomisi, ihracat ve ithalat potansiyelinin tam ve verimli kullanılması ve ekonominin doğrudan dünya pazarının ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanması nedeniyle ülkemizde çok dinamik bir şekilde gelişmektedir. Ayrıca, dünya pazarındaki şiddetli rekabetin etkisi altında, ulusal işletmelerin tüketici teknolojilerinin kalitesi artmakta, mal ve hizmetlerin fiyatları düşmekte ve dolayısıyla nüfusun refahı artmaktadır. Bu nedenle genel olarak ülkemizde dış ticaretin sektörel ekonomi de dahil olmak üzere genişlemesi, ülke ekonomisinin gelişmesinde önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir.

Azerbaycan sadece kendi kendine yeterlilik düzeyinde değil, aynı zamanda Avrupa ve dünya tedarik sistemine etkin bir şekilde katılmak için yeterli üretim ve kaynak kaynakları ile yeni üretim tesislerinin açılması, devletin girişimciliğin gelişmesine gösterdiği özen, nihayetinde modern gereksinimleri karşılayan teknolojiler üretim hacmini önemli ölçüde artırdı. Bu, aynı zamanda Azerbaycan'ın dünya pazarında rekabetçi ürünlerin üretimini ve alıcı sayısını artırmasına izin verdi. Bu durum, ülkenin dış ticaret cirosunda düzenli bir pozitif dengeye yol açmıştır ve önceki yılların karşılaştırmalı analizi, Azerbaycan'ın hem ihracat operasyonlarını hem de ihraç edilen ürünlerin hacmini ve çeşitliliğini artırdığını göstermektedir.

Dünyadaki ekonomik süreçlerin arka planına karşı ülke ekonomisinin gelişimi, yatırım ve iş ortamını daha da iyileştirmek, iş genişletme fırsatları yaratmak, petrol dışı sektördeki ihracat potansiyelini artırmak, ithalatı değiştirmek ve yerel girişimciler için devlet desteğini güçlendirmek için bir dizi önemli karar alınmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti, zengin doğal kaynaklarını bilinçli bir şekilde kullanmak, dünya ekonomik sistemine entegrasyonu hızlandırmak ve ortaya çıkacak bir dizi küresel sorunun çözümünü sağlamak için dış ticaret ilişkileri kurmuştur.

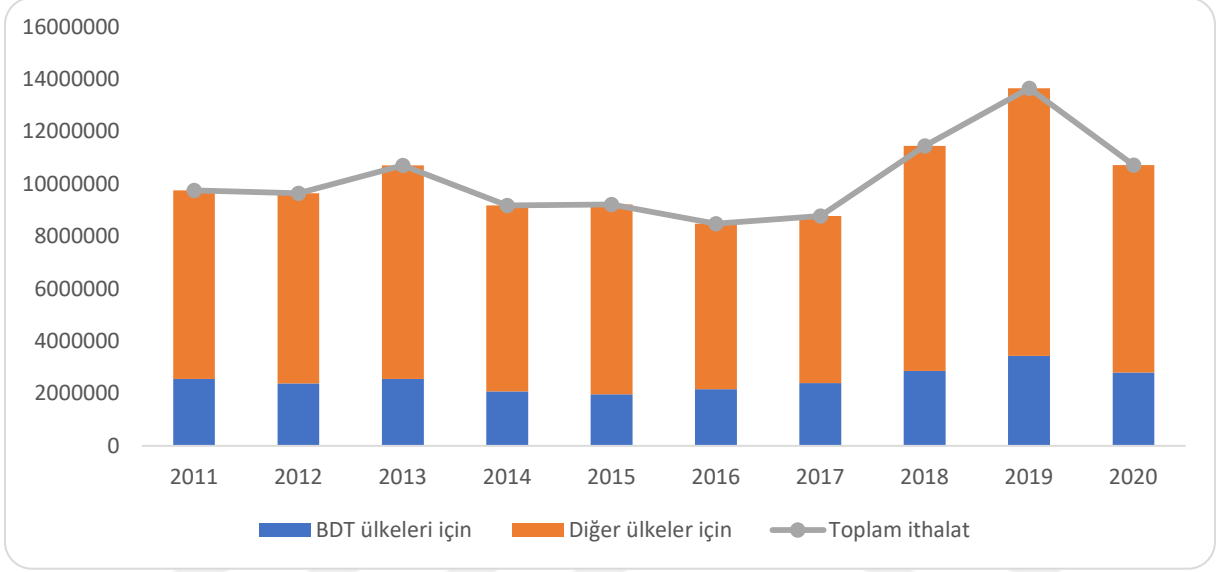
Aynı zamanda ticaretin düzenlenmesine, modern bir ticaret altyapısının oluşturulmasına, ticaret sisteminin uluslararası standartların gerekliliklerine uyarlanmasına özel önem verilmelidir. Bu nedenle, yeni ekonomik koşullara uygun bir düzenleyici çerçevenin oluşturulması, bu alandaki stratejik bir ekonomik reform çizgisidir.

Azerbaycan'da petrol dışı sektörü geliştirmek için devlet, ihracat ve ithalat prosedürlerini girişimciler için daha uygun hale getirmenin yanı sıra yerli üretimi teşvik etmek ve nihai ürünü hem yerel hem de yerelde rekabetçi hale getirmek için düzenli olarak ekonomik ve yasal reform önlemleri uygulamaktadır. Reformlar yayıldıkça, Azerbaycan'ın dünyanın çoğu ülkesiyle ticaret cirosu arttı ve yeni ticaret anlaşmaları imzalandı. Bütün bunlar, ülkenin ihracat-ithalat gümrük politikasının yıldan yıla iyileştirilmesini ve uluslararası deneyimin çalışılmasını ve uygulanmasını teşvik ediyor.

4.1. Genel İthalat ve Ülkelere Göre Dağılım

Şekil 4.1:

BDT ülkeleri, diğer ülkeler ve toplam ithalat, bin ABD doları

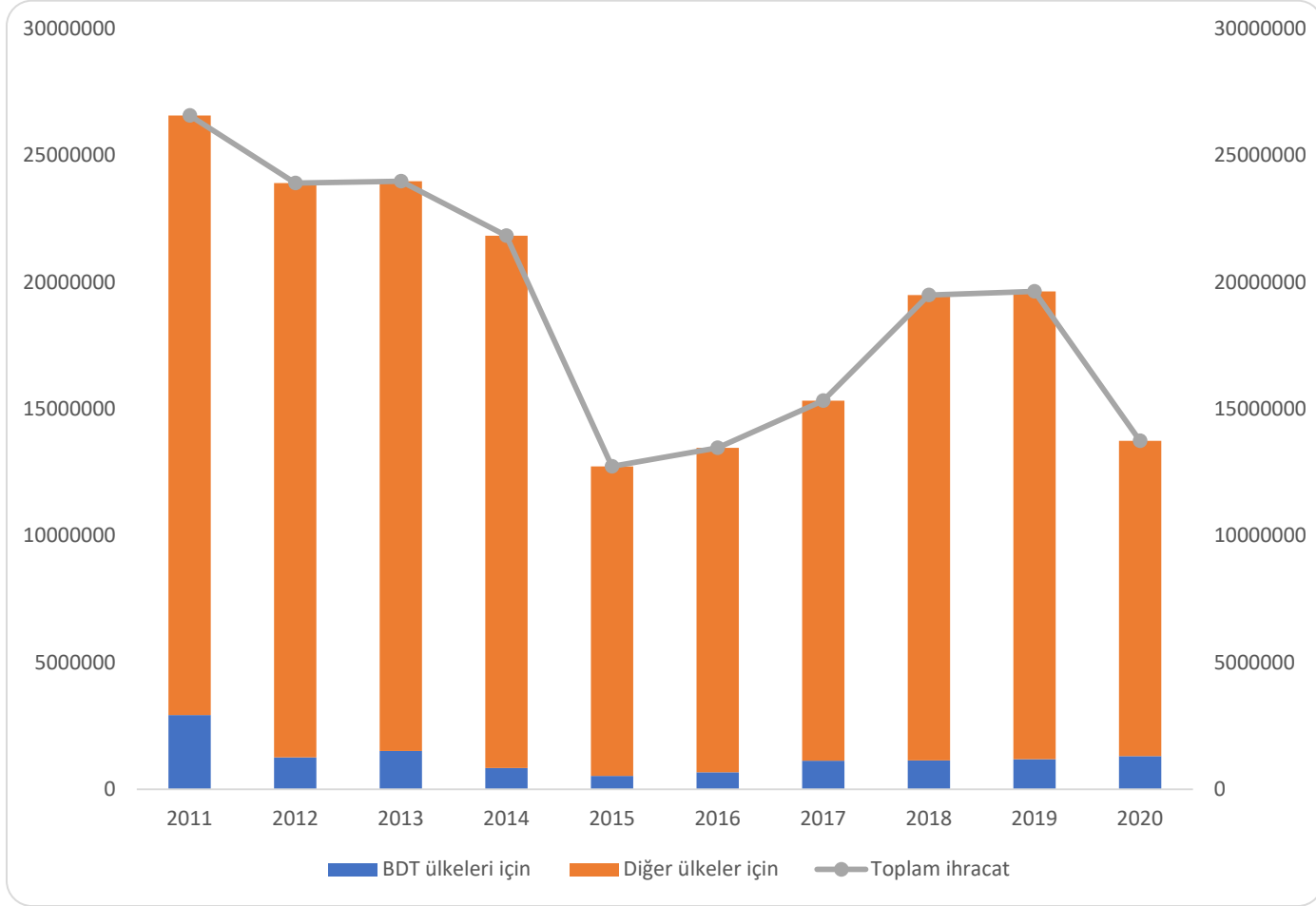

Şekil 4.1'den de görülebileceği gibi, BDT ülkelerinin aksine, malların çoğunluğu diğer ülkelerden ithal edilmektedir. Bu, 2019 yılında doruğa ulaşmış ve 2020 yılında biraz düşmüştür.

4.2. Genel İhracat ve Ülkelere Göre Dağılım

Şekil 4.2:

BDT ülkeleri, diğer ülkeler ve toplam ihracat, bin ABD doları

Şekil 4.2'de 2015-2016 yıllarında Azerbaycan'dan ithal edilen ürünler azınlıkta kalmıştır. Ancak bu durum 2017 yılından itibaren aynı hızla devam etmektedir. Ülkeden ihraç edilen ürünlerin listesi sonraki altbölümlerde verilmektedir.

4.3. Ürün Gruplarına Göre Dış Ticaret Yapısı

Tablo 4.1:

**2011-2020 yıllarında Azerbaycan tarafından ithal edilen ürünler
(2020'de uzun vadeli düşüş)**

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Canlı hayvanlar ve hayvansal kökenli ürünler	136028	176097,2	255900,7	278877,1	299543,4	322755
Bitkisel ürünler	457386,9	592002,1	559519,1	560254,3	745722,4	714460,8
Hayvansal veya bitkisel katı ve sıvı yağlar	83834,13	144137,8	148319,8	140888,5	141243,9	161924
Hazır gıda ürünleri, alkollü ve alkolsüz içecekler, sirke, tütün	688812,8	662383,6	735866,8	723478,9	739592,3	704702,8
Mineral ürünler	218368,1	330801,9	417031,8	766286,3	868294,2	317954,7
Kimya endüstrisi ürünleri	705009,4	711052,2	831329,6	977158,4	1123643	1140837
Bunlardan yapılan plastik, kauçuk, kauçuk ürünler	259757,9	376208,9	427974,6	481719	537559,5	463433,5
Ham postlar, tabaklanmış deriler, doğal kürkler, onlardan yapılan ürünler	5401,33	19752,23	19267,8	28147,32	29740,26	17714,96
Ahşap, mantar ve onlardan yapılan ürünler, hasır ürünler	230448,3	190228,9	213768,7	298166,8	286279,4	259168,7
Tahta, kağıt ve kartondan yapılmış kütle, bunlardan yapılmış ürünler	90517,87	116241,3	144323	162458,8	197200,4	195409,9
Tekstil malzemeleri ve ürünleri	89123,58	314286,1	315954,6	430970,9	461717,9	401821,6
Ayakkabılar, şapkalar, şemsiyeler, sopalar, tüyler, yapay çiçekler	10146,96	73081,36	71569,63	86061,3	96009,92	73987,83
Taş, alçı, çimento, asbest, mika, seramik ve cam ürünleri	213613,7	191728,7	190563,4	232461,8	241160,4	205948
İnciler, değerli taşlar ve metaller, bunlardan yapılan ürünler	7334,94	28686,26	30847,66	839147,4	2149526	13011,89
Düşük değerli metaller ve bunlardan yapılan ürünler	1872330	1275774	1060770	1409736	1288764	1165990
Makineler, mekanizmalar, elektroteknik ekipman, aparat	2460703	2013439	1866670	2589008	2661026	2536189

Kara araçları, uçaklar, yüzer araçlar	705975,1	787903,8	598206,6	818838,4	1199899	1028459
Optik, fotoğraf, ölçüm, kontrol, tıbbi alet ve cihazlar, saatler, müzik aletleri	243677,1	191858,7	175761,1	214196,4	253588,9	240077
Çeşitli endüstriyel mallar	201588,3	278438,9	233094	297574	293149,4	244242,7
Sanat eserleri, koleksiyon ve antikalar	250,28	172,6	2050,52	441,55	688,3	614,87

Tablo 4.1'den de görüleceği üzere 2020 yılında Azerbaycan'a ithal edilen mal grubu içinde ilk beşte makineler, mekanizmalar, elektrikli teçhizat, aparatlar, değerli metaller ve bunların ürünleri, kimyasal ürünler, kara taşıtları, uçaklar, yüzer araçlar, bitkisel ürünleri yer almaktadır.

Tablo 4.2:

**Azerbaycan'ın 2011-2020'de ihraç ettiği ürünler
(2020'de uzun vadeli düşüş)**

2015 2016 2017 2018 2019 2020

Canlı hayvanlar ve hayvansal kökenli ürünler						
Bitkisel ürünler	2343,27	4214,88	12606,83	12089,96	23231,31	19444,6
Hayvansal veya bitkisel katı ve sıvı yağlar	335892	386559,7	518273,9	584702,4	625898,6	624398,7
Hazır gıda ürünleri, alkollü ve alkolsüz içecekler, sirke, tütün	153335,3	17113,84	17046,85	16861,91	18451,02	24726,07
Mineral ürünler	278889,2	117633,9	110982,8	90707,66	104623,8	91365,24
Kimya endüstrisi ürünleri	11203447	12301220	13911994	17924252	17852667	12028404
Bunlardan yapılan plastik, kauçuk, kauçuk ürünler	79985,81	55892,22	79562,43	78106,87	102873,5	85254,93
Ham postlar, tabaklanmış deriler, doğal kürkler, onlardan yapılan ürünler	112970,1	99649,19	102514,2	119289,5	180048,6	165672,1

Ahşap, mantar ve onlardan yapılan ürünler, hasır ürünler	12184,85	15225,68	15153,34	13340,22	11857,59	8400,08
Tahta, kağıt ve kartondan yapılmış kütle, bunlardan yapılmış ürünler	919,45	1197,35	1129,62	284,8	650,91	762,4
Tekstil malzemeleri ve ürünleri	4736,13	4512,92	5443,59	9882,69	7020,46	4435,91
Ayakkabılar, şapkalar, şemsiyeler, sopalar, tüyler, yapay çiçekler	32866,68	38681,9	76845,61	135209,5	185435,1	182123,6
Taş, alçı, çimento, asbest, mika, seramik ve cam ürünleri	150,16	337,16	386,85	164,97	848,59	876,71
İnciler, değerli taşlar ve metaller, bunlardan yapılan ürünler	388,79	805,68	7893,47	4776,75	3191,84	2843,88
Düşük değerli metaller ve bunlardan yapılan ürünler	83224,7	77205,69	141530,1	146669,7	174412,8	208455,5
Makineler, mekanizmalar, elektroteknik ekipman, aparat	133607,4	223474,6	245050,6	252510,2	231968,7	208566,1
Kara araçları, uçaklar, yüzer araçlar	59230,56	39090,72	50448,99	64594,64	77725,6	65126,89
Optik, fotoğraf, ölçüm, kontrol, tıbbi alet ve cihazlar, saatler, müzik aletleri	2450,39	60793,18	11520,53	9386,72	10946,6	4369,53
Çeşitli endüstriyel mallar	17518,71	7030,88	6830,99	12320,12	17316,03	9087,27
Sanat eserleri, koleksiyon ve antikalar	1381,88	1894,72	2429,92	1803,46	3916	3608,67
Canlı hayvanlar ve hayvansal kökenli ürünler	114,25	466,15	136,99	138,21	110	115,3

Tablo 4.2'den de görülebileceği gibi, 2020 yılında Azerbaycan'a ithal edilen ilk beş mal grubu, mineral ürünler, bitkisel ürünler, değerli metaller ve ürünleri, inciler, değerli taşlar ve metaller, ürünleri, tekstil ve ürünlerini içermektedir.

5. Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkileri ve Ticari Durum

Azerbaycan, eski dünyanın en önemli bölümünde, Orta Asya, Orta Doğu ve Orta Asya'nın ortasında yer almaktadır. Bölgenin en önemli özelliği, önemli bir tarihi geçiş ve ticaret yolları

üzerinde yer almasıdır. Azerbaycan'ın köprü görevi gören bu stratejik konumu, bu ülkeye ekonomik, sosyal ve siyasi avantajlar getiriyor.

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra Türkiye başta olmak üzere birçok ülke ile serbest ilişkiler kurmaya başladı. Azerbaycan ile Türkiye arasındaki bu ilişkinin merkezinde ekonomik işbirliği var. Ekonomik ilişkilerin merkez tarafından yönetildiği eski SSCB'de bile, ekonomik ilişkilerin eski Sovyetler Birliği'nin çıkarları doğrultusunda zayıf da olsa var olduğuna şüphe yoktu. Ancak Birliğin dağılmasıyla, bu Birliğe dahil olan ülkelerin her biri, dünyanın geri kalanıyla ekonomik ilişkilerde özgürce hareket edebildi. Azerbaycan'ın bağımsızlığı da dünya ekonomisine özgürce katılmasına izin verdi. Azerbaycan'ın ilk temas kurduğu ülkelerden biri kardeş Türkiye idi.

Azerbaycan uluslararası enerji projelerinin hayata geçirilmesinde en başından beri Türkiye ile yakın işbirliği içinde olmuştur. Petrol ve gaz stratejisi ile "Şah Deniz" doğal gaz sahası anlaşmasına dayanan "Yüzyılın Sözleşmesi" adlı anlaşmada dost ülke Türkiye'nin TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) şirketinin hissesi var. Bölgedeki ülkelere Bakü-Tiflis-Erzurum güzergahında gaz ihracatının başlaması, Azerbaycan'ın Avrupa pazarlarına erişimi için uygun koşullar yarattı. Alternatif gaz kaynakları arayışında olan Avrupa ülkeleri Azerbaycan'ın enerji kaynaklarına giderek daha çok ilgi gösteriyorlardı. Çünkü Rusya'ya olan enerji bağımlılığını zayıflatmaya çalışan Batı ülkeleri için gaz tedarik kaynaklarını ve rotalarını çeşitlendirme konusu önemli bir görevdi. Bu alandaki girişimler yeni enerji projelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İki ülke arasında şimdiye kadar gerçekleşen enerji projeleri hakkında özellikle bahsetmek gerekiyor.

Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC)

Azerbaycan, bölgedeki küresel ekonomik projelerin uygulanmasında Türkiye'nin yakın ilgisine özellikle dikkat ediyor. Avrupa ve Doğu arasında ulaşım ve iletişim ilişkilerinin kurulmasında son derece önemli olan "Avrupa-Kafkasya-Asya Transkafkasya" Ulaştırma Koridoru (TRACECA) programının desteği ile 7-8 Eylül 1998 tarihinde 32 ülkenin ve 13 uluslararası kuruluşun desteği ile Bakü'de "Büyük İpek Yolu" nun restorasyonu konulu uluslararası bir konferans, Azerbaycan ile Türkiye arasındaki stratejik ortaklığın genişlemesine yeni bir teşvik verdi. Bu projenin yanı sıra, başta Azerbaycan ve Türkiye arasında Hazar enerji kaynaklarının dünya pazarlarına taşınmasında sürdürülebilir işbirliğinin yaygınlaşması gibi diğer ekonomik projelerin uygulanmasına yönelik atılan adımlar, bölgedeki iki ülkenin siyasi, ekonomik ve stratejik çıkarlarını sağlamaya hizmet etmektedir.

Bölgesel istikrarın güçlendirilmesi ve özellikle Türkiye ile komşu ülkelerle stratejik ortaklık ilişkilerinin daha da derinleştirilmesinde Azerbaycan petrol stratejisinin uygulanması çok önemlidir. Hazar bölgesindeki faal konum tarafından seçilen ve her konuda Azerbaycan'ın bir müttefiki olarak kabul edilen Türkiye, öncelikle ülkenin dış piyasalardaki petrol rezervlerine odaklanmıştır. Bu amaçla, Türkiye hükümeti Bakü-Tiflis-Ceyhan ana boru hattı güzergahını önerdi ve boru hattının güvenliğini sağlamak için bir takım öneride bulundu.

1999 Kasım 18-de AGİT'in İstanbul'da yapılan Zirve toplantısı çerçevesinde XX. yüzyılın çok önemli projesi olarak kabul edilen ve tartışmalı konulara neden olan "Bakü-Tiflis-Ceyhan ana ihraç boru hattı aracılığıyla Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye topraklarından ham petrolün nakledilmesine dair anlaşma"'nın Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye ve ABD başkanları tarafından imzalanması bölge ülkelerinin stratejik işbirliğini ve Avrupa'ya entegrasyonu alanında önemli bir adım oldu. Aynı zamanda, bu küresel projeye destek veren, sözü edilen devletlerin başkanları tarafından İstanbul Deklarasyonu'nun kabul edilmesi, Azerbaycan devletinin yeni petrol stratejisinin, özellikle lider Haydar Aliyev'in uygulanmasının yanı sıra, Türkiye Cumhuriyeti ile kalıcı dostluk ve işbirliğinin sağlanması yönünde çok önemli bir belgeydi.

13 Temmuz 2006'da Türkiye'nin Ceyhan limanında, Doğu-Batı enerji koridorunun önemli bölümünü oluşturan Ulu Önder Heydar Aliyev'in adını taşıyan Bakü-Tiflis-Ceyhan ana boru hattının büyük bir açılış töreni yapıldı. Bu olay Heydar Aliyev'in ileri görüşlü ve düşünülmüş siyasetinin, ayrıca başarılı petrol stratejisinin sonucu ve bir zamanlar bazı uzmanların inanmadığı üç deniz efsanesinin gerçeğe dönüştüğü gün olarak tarihe düştü.

1992 yılında Azerbaycan'da faaliyete başlayan TPAO "Yüzyılın Anlaşması" nda % 6,75 pay aldı. Ayrıca TPAO, Şah Deniz saha arama, geliştirme ve üretim paylaşımı anlaşmasında % 9 ve Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ana boru hattı projesinin uygulanması için kurulan BTC Şti.'nin bir ortağı olarak % 6,53 oranında paya sahiptir.

Türkiye'den geçen ana ihracat petrol boru hattı Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Güney Kafkasya doğalgaz boru hattının (Bakü-Tiflis-Erzurum) inşasında "BOTAŞ şirketi" (Boru Hatları İle Petrol Taşıma) de önemli bir rol oynamıştır. Bakü-Tiflis-Erzurum güzergahında bölge ülkelere yapılan gaz ihracatının başlangıcı, Azerbaycan'ın daha geniş Avrupa pazarlarına erişimi için elverişli koşullar yaratmıştır. Güney Kafkasya Boru Hattı, 2006'nın sonlarında önce Gürcistan ve Temmuz 2007'den Türkiye'ye "Şahdeniz" doğalgazını ulaştırıyor.

Türkiye'nin enerji tüketimini karşılaması gereken doğal kaynakların başında petrol geliyor. Son istatistiklere baktığımızda 2017 yılında 25.8 milyon ton ham petrol ithalatının yanı sıra 16.8 milyon ton petrol ürünü ithal edilmiştir. Buna karşın ise Türkiye 10.1 milyon ton petrol ürünü ihraç etmiştir. Türkiye ve Azerbaycan arasında Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının (BTC) kurulması üzerine çalışmalar SSCB'nin sonra başladı. Bu amaçla 1992-1997 yıllarında Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında yapılan görüşmelerden sonra, 1999 yılında ABD Başkanı Bill Clinton tarafından İstanbul Protokolü imzalandı. Temeli Nisan 2002'de Bakü ve Adana'da atılan BTC boru hattının açılışı 2006 yılında hayata geçti. 40 yıllık bir dönem için tasarlanan BTC petrol boru hattı yıllık 375 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahiptir. Türkiye 2001-2016 yılları arasında geçiş vergisi ve kullanım hizmetleri karşılığında 140-200 milyon dolar gelir elde etmiştir. 2017-2040 yılları arasında ise 200-300 milyona yükselecektir. BTC boru hattı sadece Azerbaycan petrolünü değil, Kazakistan petrolünün de Batı'ya ulaşmasına izin vermesi nedeniyle Türkiye'nin Batı-Doğu enerji koridoru olma politikası açısından büyük önem taşımaktadır.

Transit gelirlere ek olarak, BTC, petrolü dünya piyasalarına ülkenin aşırı yüklenmiş Bosfor Boğazı'ndan değil, diğer yoldan göndereceğinden Türkiye için de kârlıydı. BTC projesi ilk kez gündemdeyken, bazı ulusötesi enerji şirketleri bu girişimi politik ve karmaşık olarak görüp Bakü-Supsa rotasını uzatarak, bu şekilde ek bir miktar petrol taşımayı teklif ettiler. Fakat Türkiye aşırı yüklenmiş Bosfor Boğazı'ndan petrolün geçmesine keskin itirazını bildirir ve çevreye zararlı olduğunu iddia ediyor. Resmi Ankara tankerin boğazdaki trafik sıkışıklığını engellemesini isteme hakkı gibi Bakü-Supsa hattının ticari açıdan olumsuz duruma düşürebilecek bir hakka sahip olduğunu açıkladı. Şirketler 1936 yılının Montrö (Montreux) Boğazlar Sözleşmesi'ne dayanarak Bosfor boğazına çıkış haklarının mevcut olmasına iddia etseler de, ABD Türkiye'nin konumunu ve BTC'nin gerçekleşmesini destekler. Ayrıca, BTC ABD'nin Hazar Denizi enerji politikasında esas odak noktası olur. Proje ABD'nin siyasi çıkarlarına tam cevap veriyordu ve boru hattı ne Hazar Denizi'nden Rusya üzerinden Karadeniz'e, ne de İran üzerinden Türkiye'ye çıkıyordu. Bu faktör ABD için çok önemliydi. Bakü'nün projeye İran gibi bir karmaşık oyuncu getirmesi ve % 5 hisseye tahsis etmesi tesadüf değildi. Geçen yüzyılın 90'lı yılların başlarında Hazar Denizi hidrokarbon kaynaklarının batıya taşınması İran'ın ulusal çıkarlarına aykırıydı ve bu yüzden keskin bir itiraz sergiliyordu. İran için Hazar Denizi'nin sınırlandırılması meselesi çözülmeden ve İran'ın katılımı olmadan, herhangi bir alanın sömürülmesi ve büyük projelerin uygulanması kabul edilemezdi. İran'ın bunu yapmasını engellemek için hükümetin AIOC'e (Azerbaijan International Operating

Company) hisse vermekle İran'ı projenin gerçekleşmesinde ilginç taraf ediyor. Fakat Bakü'nün bu planı ABD hükümeti ve şirketleri tarafından olumlu karşılanmıyor ve onlar AIOC'ni terk edeceklerini belirterek Bakü'ye baskı gösterirler. Bunun sonucunda, 1995 yılı öncesinde Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) payının yarısını satmalı olur ve "TPAO" bunu alarak payını 6,75% 'e iletiyor. Ancak, TPAO'nun payındaki artış, petrolün dış pazarlara taşınması için boru kemer rota meselesini çözmek etmiyordu. BTC projesi ile Türkiye, ülkenin enerji sektörüne giren ilk ülke olup, bu işbirliğine 1996 yılında Şah Deniz doğal gaz alanındaki% 9'luk pay ile başarılı bir şekilde devam edilmektedir. BTC projesi ile Türkiye, Azerbaycan'ın enerji sektörüne giren ilk ülke olarak 1996 yılında Şah Deniz doğal gaz alanının% 9'unun devralınması ile bu işbirliği başarıyla sürdürüldü. 1999'da Azerbaycan-Türkiye-Gürcistan tarafından BTC'nin inşası üzerine hükümetler arası anlaşmanın imzalanması, gaz sektöründe işbirliği için yeni bir kapı açarak yeni İpek Yolu'nun temelini attı.

“Demir İpek Yolu” Bakü-Tiflis-Kars (BTK)

2007 yılında Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan'nın birlikte temellerini attığı "Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi" Karsla Akhalkalaki arasında demiryolu hattının inşası yoluyla Bakü'nün Tiflis üzerinden demiryolu aracılığıyla Karsla, dolayısıyla Azerbaycan'ın Türkiye ile birleştirilmesini öngören projedir.

2008 yılı 24 Temmuz'da Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Türkiye'ye ziyareti sırasında Kars şehrinde Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun Türkiye bölümünün temelini atılma törenindeki konuşmasında devlet başkanı Azerbaycan'ın uluslararası enerji ve ulaşım koridoru ülkesi olarak yüksek potansiyelini göstermekle birlikte, bu demir yolunun genel olarak bölgede işbirliğini genişletmek için çok önemli bir proje olduğunu söyledi.

Projenin tamamlanması ile artık Avrupa, Anadolu ve Güney Kafkasya üzerinden Orta Asya, Uzak Doğu ve Güney Asya ile birleşerek "Demir İpek Yolu" olarak adlandırılan kesintisiz demiryolu ağı ortaya çıkıyor. Bu proje, ‘‘Marmaray’’ projesi ile birlikte Trans-Avrupa ve Trans-Asya demiryolu ağlarının birleştirilmesini, Hazar Denizi'nden geçen demiryolu-feribot hatları aracılığıyla Kazakistan ve Türkmenistan'a bağlanması yolu ile Avrupa ve Türkiye'nin Orta Asya, Uzak Doğu ve Güney Asya ile kesintisiz demiryolu bağlantısını sağlıyor. Bakü-Tiflis-Kars sadece Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'nin değil, aynı zamanda Orta Asya ülkelerinin de İran ve Rusya'ya bağımlılığını azaltıyor. Bu hat Asya ve Avrupa

arasında demiryolu ulaşımını gerçekleştiren İran'ın Razi-Sarakhs, Rusya'nın ise Trans-Sibirya demiryolu hatlarına da bir tür alternatif olma niteliği taşıyor. Bu açıdan proje Orta Asya ülkeleri ve Çin'in Avrupa ile demiryolu bağlantısını Rusya ve İran'dan bağımsız olarak gerçekleştirmesine olanak sağlıyor.

Proje yalnızca Rusya ve İran'ın demiryolu ağlarına alternatif olmakla kalmıyor, aynı zamanda her iki ülke için de yeni fırsatlar sunuyor. Azerbaycan üzerinden geçen Kuzey-Güney ulaşım koridoru aracılığıyla birbirine bağlanacak olan Rusya-İran demiryolu ağlarının gelecekte Doğu-Batı ulaşım koridorunun önemli ögesi olan Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattına entegrasyonunun da perspektifi büyüktür.

Bakü-Tiflis-Kars, Azerbaycan ve Türkiye'ye dayanaksız iddialarda bulunan Ermenistan'ın jeopolitik ve jeo-ekonomik önemini ciddi ölçüde azaltacak ve aynı zamanda Güney Kafkasya'da marjinalleşmeye yol açacaktır. Proje aynı zamanda Ermenistan tarafından izole edilmeye çalışılan Nahcivan'ın Bakü'yle daha güvenilir bir demiryolu ağı aracılığıyla birleşmesi için de önemli bir fırsattır. Öyle ki, artık gündemde olan Kars-Iğdır-Nahçıvan demiryolu hattının da çekilmesi ile Ermenistan'ın izole etmeye çalıştığı Nahçıvan, Kars yoluyla Azerbaycan'ın diğer bölgeleri ve Avrupa ile kesintisiz demiryolu bağlantısı kurabilecek.

Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE)

12 Mart 2001'de imzalanan Türkiye-Azerbaycan Hükümetlerarası Anlaşması çerçevesinde hayata geçirilen Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı Azerbaycan'ın Güney Hazar Denizi kesiminde yer alan Şah Deniz sahasında üretilecek doğal gazın Gürcistan üzerinden Türkiye'ye arzını amaçlamıştır. Boru hattının 443 km Azerbaycan'dan 250 km ise Gürcistan'dan geçiyor. Doğalgaz Türkiye'de BOTAŞ şirketine ait bir dağıtım sistemi ile Erzurum'a giriyor. Proje üzerinde çalışmalar 2004 yılında başlamış ve 2006'nın sonunda tamamlanmıştır. Azerbaycan'dan Gürcistan'a ilk gaz nakliyesi 30 Eylül 2006'da başlamış ve Temmuz 2007'de Türkiye'ye uzatılmıştır.

Proje, boru hattının işletilmesinden sorumlu ortak bir girişim olan Güney Kafkasya Boru Hattı Şirketi (SCPC) tarafından uygulandı. Şirket yedi hissedardan oluşmaktadır ve BP ve Statoil tarafından kontrol edilmektedir.

Şimdiye kadar Bakü-Tiflis-Erzurum (Güney Kafkasya Boru Hattı - SCP) boru hattı üzerinden 61 milyar metreküp doğal gaz ihraç edildi. Bu yılın Ocak-Mayıs döneminde ise, 9 milyar 897 milyon metreküp doğal gaz, Azerbaycan'daki ana gaz boru hatları ile doğal gaz nakil edilmiş ve önceki yılın aynı dönemine oranla 1,2 oranında artış gözlenmiştir. Beş ayda gaz

naklinin 30,6 faizi Bakü-Tiflis-Erzurum (Güney Kafkasya Boru Hattı - SCP) boru hattı aracılığıyla gerçekleştirildi ve bu kemerle 3 milyar 31,1 milyon metreküp doğalgaz sevkedildi.

Gelecekte "Şahdeniz" çerçevesinde boru hattının genişletilmesi planları var. Saha geliştirme projesinin tamamı Azerbaycan'da yeni boru hatlarının inşasını ve Gürcistan'daki iki yeni kompresör istasyonunun inşasını kapsamaktadır. Bu genişletme gaz ihracının hacmini üç katlayarak yılda 20 milyar kübik metreden fazla hacme ulaştırmaya olanak verecek. Doğal gaz hattı Türkiye ile sınırda gazın Türkiye'ye ve Avrupa Birliği'ne taşınacağı diğer yeni boru hatlarına bağlanacaktır.

PETKİM

İki ülke arasında enerji ilişkilerinin ilk on illiyinde Türkiye'nin Azerbaycan'a olan sınırlı enerji yatırımları Azerbaycan'ın Türkiye'de sınırlı yatırımları ile değiştirilir. Azerbaycan 2005 yılına kadar Türkiye'ye, özellikle de enerji sektörüne büyük bir yatırım yapma gücünde değildi. 2000 yılına kadar ülkeye giren petrol gelirlerinin büyük bir kısmı devlet bütçesinin açığını kapatmak için harcandı. Petrol Fonu'nun kurulmasından ve fiili faaliyetinden sonra, petrol gelirlerinin bir kısmı Azerbaycan ekonomisini korumak için harcandı. Fakat son yıllarda devlet bütçesine en fazla gelir veren SOCAR Azerbaycan dışında da etkinliğinin artırılması için yatırımlar yapıyor. Türkiye'de ve diğer komşu ülkelerde petrol rafinerisine ve petrokimya üretimine büyük yatırım ve SOCAR markası altında benzin istasyonlarının açılması petrol gelirlerinin artımını birkaç kez artırır. 2006 yılında SOCAR, Türkiye'nin perakende akaryakıt satış şirketi "Turcas Petrol" ile stratejik bir ortaklık kurdu. Ardından, Türkiye'deki yatırım fırsatlarını genişletmek için her iki şirket de STEAS (SOCAR Turcas Enerji A.Ş.) adında bir ortak girişim kurdu. 2008 yılının Haziran ayında Türkiye hükümeti petrokimya şirketi olan "PETKİM" in yarısını özelleştirmeye karar verdiği zaman şirket ilk kez faaliyete başladı. "PETKİM" Azerbaycan'ın Türkiye'deki yatırımlarının başlangıç noktası oldu.

Doğu-Batı ve Kuzey-Güney koridorlarının kesişimindeki tartışmasız elverişli coğrafi konumu, Türkiye'ni geniş bölgenin enerji kavşağına, bölgedeki büyük bir petrol, gaz, petrokimya ve petrol ürünleri satış merkezine dönüştürebilmek gücüne sahiptir.

Gelişmekte olan bir ülke olarak, Türkiye doğal gaz ihtiyacını tam olarak karşılayamamakta ve ihtal etmek mecburiyetindedir. 2001 yılında Azerbaycan doğalgazını Gürcistan ve Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara ulaştırmak için bir sözleşme imzalandı. Bu anlaşmanın ilk maddesine göre Azerbaycan yılda 6,6 milyar. metreküp doğalgazı Türkiye vermeli ve Türkiye de bu gazı satın almalıdır. Aynı zamanda verilen doğalgaz Türkiye'nin

ihtiyacını geçerse, o zaman Türkiye fazla gelen gazı ihraç edebilir. Bu hattın faaliyetine ise 2007 yılında başlanmıştır. Nisan 2011'de Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) ve Yunanistan'ın DEPA şirketi ile bir karşılıklı anlaşma Memorandumu imzalandı. Memorandumu Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi'nin başkanı Rovnag Abdullayev ve DEPA'nın başkanı Harri Saxinis imzaladı. DEPA Azerbaycan petrolünü Türkiye üzerinden değil, birbaşa Azerbaycan'dan almak istiyor.

Projenin ilk amacı üretilecek olan doğalgazın Gürcistan üzerinden Türkiye'ye satılması idi. Bunun için 12.03.2001 tarihinde Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı ve Azerbaycan Başbakan yardımcısı arasında Hükümetlerarası Anlaşma imzalandı. Hükümetlerarası Anlaşma, Azerbaycan tarafından 26.10.2001, 19.12.2001 tarihinde ve Türkiye tarafından 28.12.2001 tarihinde onaylanmıştır. Azerbaycan ve Gürcistan arasında ise ayrıca Transit Anlaşması imzalandı. "Doğal Gaz Satınalma Anlaşması"na göre Bakü-Tiflis-Erzurum projesinin süresi 15 yıldır. 2005-2006 döneminde satılan doğal gazın hacmi yılda 2 milyar metreküp olacak olsaydı, 2007'den sonra (2020 yılına kadar) 6,6 milyar metreküpe ulaşması planlandı. Boru hattının yıllık kapasitesi 24 milyar metreküptür, ancak 30 milyar metreküpe kadar artırılabilir. Bakü-Tiflis-Ceyhan ana ihracat petrol boru hattı projesinde olduğu gibi, proje maliyetlerinin yüzde 70'i uluslararası finans kurumları tarafından finanse edilmelidir. EBRD (European Bank for Reconstruction and Development), SOCAR'ın projesinin% 10'unu finanse etmiştir (yaklaşık 320 milyon \$). Anlaşmaya Kasım ayı başlarında ulaşıldı, 11.12.2002 tarihinde EBRD ve SOCAR arasında ilgili belgeler imzalandı.

Temmuz 2007'den itibaren Azerbaycan'ın Şah Deniz sahasından Türkiye'ye doğalgaz ihracı başladı. Doğalgaz Türkiye'ye Güney Kafkasya Boru Hattı ile iletiliyor. Bu yataktan yıllık 10 milyar metreküp gaz elde ediliyor. Alanın gelişiminin ikinci aşaması 2019-2020 yılında başlamıştır. Alanın yılda 16 milyar metreküp gaz üretmesi bekleniyor. Avrupa ülkelerine 10 milyar metreküp gaz ve 6 milyar metreküp Türkiye'ye ulaştırılması planlanıyor.

Son yıllarda Azerbaycan tarafı da, ortak girişimler oluşturarak Türkiye'de yeni yatırımlar yapmakla ilgileniyor. 2008 yılında SOCAR, SOCAR & TURCAS Enerji A.Ş. (STEAS) ittifakı Petkim'in kimyasal kaygılarının% 51'lik hissesinin satışı için ihaleyi kazanmış ve bunun için 2.04 milyar dolar ödenmiştir. PETKİM Petrokimya Holding, plastik ambalaj, kumaş, deterjan vb. ürünler üretmekte ve bu tür ürünlerin Türkiye'de tek üreticisidir. Son yıllarda faaliyetlerini genişleten SOCAR tarafından kurulan SOCAR-TURCAS, Türkiye'nin iç pazarında toptan doğal gaz hakkını elde etmiştir. Türkiye Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, bu ülkede doğal gaz satmak için SOCAR-TURCAS Petrokimya'ya 30 yıllık lisans verdi.

SOCAR-TURCAS SOCAR tarafından yönetilmektedir ve Azerbaycan'ın en önemli yabancı varlığıdır.

Nabucco

Avrupa'nın enerji güvenliğini güçlendirmek için Nabucco projesi, Şubat 2002'de Türkiye, Bulgaristan, Romanya ve Avusturya gaz şirketleri arasındaki görüşmeler sonucunda önerildi. Bu dönemde, Avrupa'nın ana gaz tedarikçileri Irak, İran ve Orta Doğu'ydu. O dönem Azerbaycan henüz gaz potansiyeli ile bilinmiyordu. Yurt içi ihtiyaçlarını karşılayamıyor ve yurt dışından mavi yakıt ithal ediyordu. Sadece 2006 yılında Şahdeniz'den gaz üretimine başlayan ve Bakü-Tiflis-Erzurum boru hattını devreye alan Azerbaycan, yeni bir gaz kaynağı olarak dikkat çekmeye başladı. Öte yandan, Irak'taki gergin askeri-politik durum ve ABD'nin İran'ın nükleer programıyla ilgili ilişkileri keskin bir şekilde belirlendiğinde, bu ülkelerin Nabucco projesi için bir gaz tedarikçisi olarak hareket etmelerini engelledi.

Mali, teknik ve diğer problemlerin çözümünde kesin adımlar atılmaması, projenin uygulanmasındaki gecikmeye yol açmıştır. Uzun tartışmalardan sonra, 2007 yılında Nabucco boru hattının inşası için uluslararası bir konsorsiyum kuruldu. Konsorsiyumun her biri eşit paya (%16.67) sahip altı üyesi vardı: Almanya'nın "RWE", Avusturya'nın "OMV", Türkiye'nin "Botaş", Bulgaristan'ın "Baltagaz", Romanya'nın "Transgas" ve Macaristan'nın "MOL".

Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) Avrupa'daki projeye katılmakla ilgilenmesine rağmen, Azerbaycan'ın bu boru hattı üzerinden gaz ihraç etme konusundaki konumu kesinleşmediğinden, SOCAR'ın Nabucco'ya katılması hâlâ gizemliydi.

Yine de, Hazar havzasında jeopolitik çıkarlarını aktif olarak sürdüren ABD hükümeti, sadece Azerbaycan için değil, aynı zamanda Türkmenistan'ın da bu projeye katılması için büyük çaba sarf etti. Böylece, ABD Başkanı George W. Bush, Haziran 2008'de Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'e yazdığı mektupta şunları söyledi: "Azerbaycan petrolünü dünya pazarlarına arzını arttırmaya başladığından ABD ve Avrupalı ortakları Azerbaycan'da h gaz üretimini de genişletmeyi umuyorlar. Türkiye-Yunanistan-İtalya ve Nabucco doğal gaz boru hattının gerçekleştirilmesi ile Azerbaycan'ın stratejik önemini artıracığına ve Avrupa-Atlantik toplumuyla olan bağları derinleştireceğine inanıyoruz. Azerbaycan, Orta Asya gazının gelecekte Avrupa pazarlarına ihraç edilmesinde de önemli bir rol oynayabilir"

Güney Gaz Koridoru.

13 Ocak 2011 tarihinde, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso ‘‘Güney Gaz Koridoru Hakkında Deklarasyon’’u imzaladılar. Böylece, Azerbaycan gazının Avrupa pazarına girmesi için önemli bir siyasi anlaşmaya varıldı. Gaz ihrac projesinin Avrupa'ya gerçekleştirilmesi, Türkiye ile müzakerelerin sonucuna bağlıydı. Son olarak, 25 Ekim 2011'de Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Türkiye'ye ziyareti sırasında kesinleşmiş bir dizi anlaşma imzalanmıştır. Bu nedenle imzalı belgeler, Azerbaycan gazının Türkiye'ye ve Avrupa'ya gaz alım ve geçiş şartlarını düzenleyerek taşınması için elverişli bir yasal dayanak oluşturmuştur.

"Bölgedeki mevcut dengeyi değiştirecek bir anlaşma" olarak değerlendirilen anlaşmalara göre, Türkiye Şah Deniz-2 projesinden 6 milyar metreküp gaz alacak. Ona bu gazı üçüncü ülkelere (reexport) satma hakkı verildi. Taşınacak yaklaşık 10 milyar metreküp gaz Avrupa'ya ihracı gerçekleşmeliydi.

Anlaşmanın kilit noktalarından biri, yeni bir gaz boru hattının inşası ile ilgili anlaşmadır. Böylece, iki ülke yeni bir gaz boru hattının inşasını başlatmış ve Trans-Anadolu Gaz Boru Hattı (TANAP) fikrinin temellerini attı.

Tabii ki, bu Azerbaycan tarafından atılan cesur bir adımdı. Nabucco boru hattını doldurmak için yeterli gaz kaynağı sağlanamaması, onu finanse etmekte ciddi sorunlar yaratmıştır. Bu sorunlar, tartışmanın genişletilmesine ve boru hattının inşası ile ilgili kararda gecikmeye neden oldu. Ekim 2011'de, boru hattının 2017'den 2018'e kadar uzatılmasına karar verildi.

Bu koşullar altında Azerbaycan, TANAP boru hattının Türkiye ile birlikte inşa edilmesinin sorumluluğunu üstlendi. Aksi takdirde Şah Deniz sahasının gelişiminin ikinci aşaması ertelenebilirdi. Bu ise Azerbaycan'ın ekonomik ve politik çıkarlarına ciddi zarar verebilirdi. Bu nedenle, durum hakkında doğru bir karar vermesi gerekiyordu. Böylece, Azerbaycan ve Türkiye yeni doğalgaz boru hattı- TANAP'ın inşasını finanse etmek konusunda stratejik karar vermeyi kabul ettiler.

Gaz ihracatı sırasında paralel olarak boru hattının da yapımına çalışmaya devam edilmesi gerekiyordu. Bu bağlamda, 26 Haziran 2012'de İstanbul'da Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından imzalanan belgeler önemliydi.

TANAP projesi Avrupa ülkelerinin Nabucco çevresinde uzun vadeli olumsuz görüşmelerinin mantıklı bir sonucu olarak ortaya çıktı. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in söylemiştir: ‘‘ Biz gördük ki, bu tartışmalar sürekli devam ediyor, fakat sonuç yok. Her zaman

olduğu gibi, ikili görüşmeler yoluyla, Türkiye ve Azerbaycan'ın bu konuda öncülük etmesine ve birlikte hayata geçirilmesine karar verdik. Bu sadece bir Türkiye ve Azerbaycan projesidir.” Boru hattının başlangıç kapasitesi yılda 16 milyar metreküp, bir sonraki aşamada ise 24 milyar metreküp ve daha fazlaydı.

Güney Gaz Koridorunun ayrılmaz bir parçası olan TANAP, Hazar gazının Avrupa'ya ulaştırılmasını sağlayarak, Azerbaycan'ın uluslararası satış pazarlarına ulaşmasına ve güçlendirilmesine katkıda bulunuyor. Aynı zamanda projenin gerçekleştirilmesi, Azerbaycan ve Türkiye'nin ekonomik potansiyelini, enerji güvenliğini ve stratejik rolünü artırmaya hizmet etti.

Türkiye'den geçen yeni bir gaz boru hattı projesinin ortaya çıkması, Nabucco projesinde değişikliğe sebep oldu. Böylece Türkiye-Bugaristan sınırlarından başlayan "Nabucco Vest" versiyonu haline geldi.

18 Aralık 2012 tarihinde SOCAR ile imzalanan ilk ereve anlaşmaya göre BP, TANAP projesine% 12 pay alarak katılmıştır. Anlaşmanın tüm Şartlarını yansıtan sözleşmenin nihai versiyonu üzerinde çalışmalar devam etti. Konuyla ilgili son nihai belge 13 Mart 2015 tarihinde Türkiye'de imzalandı. Böylece SOCAR (% 58), Botaş (% 30) ve BP (% 12) projenin hissedarı oldu. Diğer Şirketler boru hattıyla ilgilenseler de, katılımcılara katılmadı.

TANAP projesinin uygulanmasına yönelik yoğun çalışmalar sırasında Azerbaycan, mavi yakıtın Türkiye sınırından Avrupa'ya taşınacağı Nabucco ve TAP rotalarından birini seçmek gibi önemli ve karmaşık görevle karşılaştı. Bu artık sadece ekonomik bir sorun değildi. Karar verme sürecini etkileyebilecek jeostratejik ve politik faktörler kendini daha canlı göstermeye başladı.

Son olarak, uzun zamandır beklenen karar 28 Haziran 2013'te aımlandı. Şah Deniz Konsorsiyumu, Azerbaycan gazını Avrupa'ya taşımak için Trans-Adriyatik Boru Hattı'nı (TAP) sediğini açıkladı. Böylece, Azerbaycan gazının ilk kez TAP ile Avrupa'ya taşınacağı kanıtlandı. Aynı zamanda, Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk ve İtalya'yı birbirine bağlayan TAP boru hattı, Güney Gaz Koridorunun oluşumuna doğru önemli bir adımdı.

Şah Deniz Konsorsiyumunun TAP projesine desteği ABD, İngiltere ve Avrupa Birliği tarafından da desteklendi. Yani, Azerbaycan'ın stratejik tercihi, Batılı ülkelerin ilk beklentileriyle örtüşmemekte, ancak nihayetinde kendi çıkarları ile örtüşmektedir. TAP'ın Azerbaycan tarafından seçilmesi hem ekonomik hem de politik faktörlerle ilgilidir. Her Şeyden önce, 1300 km uzunluğunda olan TAP Nabucco West'den 442 km daha kısa olduğu için inşaat

maliyetleri daha az olacaktır. Ayrıca, TAP'ın ihraç edileceği Yunanistan ve İtalya pazarlarındaki doğal gaz fiyatları Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine kıyasla oldukça yüksekti. Bunun Azerbaycan için ticaret açısından daha avantajlı olduğu düşünülüyordu. Aynı zamanda, bu piyasalarda Azerbaycan gazına talep büyüktü.

Uzmanlar ayrıca, siyasi faktörlerin rota seçiminde önemli bir rol oynadığına dikkat çekti. Onların düşüncesine göre, Rus faktörünü dikkate alarak, Rus faktörü göz önüne alındığında, Azerbaycan Gazprom'un güçlü etkisinin bir parçası olan Nabucco West'i değil, TAP rotasını seçerek Kuzey komşusuyla çıkar çatışmasına izin vermedi.

Bunu takiben, 19 Eylül'de Bakü'de Şahdeniz-2 projesinin uygulanmasına yol açan birçok önemli anlaşma imzalandı. Şah Deniz Konsorsiyumu ile 9 Avrupalı şirket arasında imzalanan uzun vadeli gaz satış anlaşmasına göre, Azerbaycan 25 yıl boyunca Avrupa ülkelerine her yıl 10 milyar metreküpten fazla gaz satmalıydı.

Şah Deniz projesinin ve Güney Kafkasya Boru Hattı'nın ikinci aşaması Boru hattının genişletilmesine yönelik nihai yatırım anlaşması SOCAR ve Şah Deniz Konsorsiyumu Başkanları tarafından imzalandı. Şah Deniz sahasının tam ölçekli gelişiminin önemini vurgulayan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, bu projeyi "XXI yüzyılın anlaşması" olarak adlandırdı ve bu projenin bölgenin ve Avrupa'nın enerji haritasını değiştireceğini söyledi.

Güney Gaz Koridoru, bölge ülkeleri için önemli politik, ekonomik, sosyal ve stratejik öneme sahiptir. Buna karşılık Türkiye, Azerbaycan'dan daha ucuz bir fiyata gaz satın alarak mavi yakıtın ihtiyaçlarını gidermek suretiyle aynı zamanda sosyo-ekonomik kalkınma üzerinde ciddi bir etki yarattı.

“Şah Deniz-2” projesi ile ilgili son yatırım anlaşmasını imzaladıktan sonra, Azerbaycan hükümeti dikkatini Güney Gaz Koridoru projesinin zamanında ve kaliteli uygulamasına odakladı. Bu amaçla Azerbaycan Cumhurbaşkanı, gerekli yönetim mekanizmasının oluşturulması ve mali kaynakların sağlanması 25 Şubat 2014 tarihinde Şah Deniz doğalgaz saha operasyonunun ikinci aşaması ve Güney Gaz Koridorunun kurulması ile ilgili diğer projeler hakkında serencam imzaladı. Azerbaycan hükümeti, Güney Gaz Koridoru projesinin zamanında uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri aldı. 12 Şubat 2015 tarihinde, Güney Gaz Koridoru Danışma Konseyi içerisindeki bakanların ilk toplantısı Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in inisiyatifinde gerçekleştirildi.

Danışma Konseyi toplantısında BP'nin bölge başkanı Q. Birrelle'nin görüşleri memnuniyetle karşılandı. O projenin önemine dikkat çekti ve şunları söyledi: “ Bu proje, petrol

ve gaz endüstrisinde bir mega proje. Şimdi muhtemelen dünyanın en büyük üçüncü veya dördüncü enerji projelerinden biridir. Bu Avrupa ve Türkiye için yeni bir enerji kaynağıdır”. Bakanların Bakü’deki toplantısından 1 ay sonra 17 Mart’ta Türkiye’nin Kars ilinde Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan Cumhurbaşkanlarının katılımı ile Trans-Anadolu boru hattının temel atma töreni yapıldı.

Böylece, Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye işbirliğinde yeni bir aşamaya geçişin temeli atıldı. Enerji, ulaşım ve iletişim alanındaki bölgesel ilişkiler daha da pekiştirildi ve geliştirildi. Bu format, diğer ülkelerin - Yunanistan, Arnavutluk, İtalya ve Bulgaristan’ın da katılma fırsatını sağladı. ABD hükümetinin siyasi konumu, TANAP ve diğer projelerin kaderinde önemli bir rol oynadı. Dışişleri Bakanlığı Özel Temsilcisi A.Hockstein etkinlikte bunları söyledi: “ABD hükümeti bu projenin önemli olduğuna ve Avrupa’da enerji güvenliğine bağlı olduğuna inanıyor. Bu nedenle ABD hükümeti "Güney Gaz Koridoru" projesinin TANAP ve TAP ile gerçekleşmesinin ulusal güvenliğinin çıkarına uygun olduğunu düşünüyor”

TANAP inşaatı Batı’nın büyük desteği ile başlamış olmasına rağmen, devam eden kabul edilen TAP projesinin önündeki engeller henüz ortadan kalkmamıştı. TANAP inşaatı Batı’nın büyük desteği ile başlamış olmasına rağmen, onun devamı eden kabul edilen TAP projesinin önündeki engeller henüz ortadan kalkmamıştı. Yunan hükümetinin boru hattının inşası konusunda karar vermemesi projenin uygulanmasını yavaşlattı. Böylece, Azerbaycan gazının boru hattıyla Avrupa’ya taşınması 2019’dan 2021’e geçirildi.

Yunanistan karşılaştığı finansal ve ekonomik sorunların çözümü için TAP projesinden bir baskı aracı olarak kullanıyordu. Batı’nın itirazına rağmen, Yunan hükümeti TAP konusundaki konumunu sıkılaştırdı ve "Türk Akımı" projesine destek vererek Rusya ile müzakere etti. Görüşmeler neticesinde, 19 Haziran 2015 tarihinde Rusya ile Yunanistan arasında "Türk Akımı" doğalgaz boru hattı üzerinde bir Memorandum imzalandı.

Avrupa için gaz dağıtım noktası konumunu güçlendirmeyi amaçlayan Türkiye, aynı zamanda Türk Akımı projesini destekliyordu. Rusya ile yoğun bir şekilde müzakereler eden Ankara’nın niyeti de, bu ülkeden gaz için daha düşük fiyat sağlamaktı. Bu nedenle Türkiye, TANAP ve “Türk akımı” projesinin birbiriyle rekabet etmediği konusunda ısrar etti. Azerbaycan tarafı da, iki projenin rakip olmadığını belirtti.

Bununla birlikte, 2015 yılı Temmuz başlarında anlaşıldı ki, Rusya ile Türkiye arasında doğalgaz alım satımı üzere ticari meselelerine dair fikir ayrılığını ortadan kaldırmak mümkün

olmamıştır. Bu yüzden de Türkiye "Türk akını" boru hattının yapımına izin vermemiş ve proje ile ilgili çalışmalar durdurulmuştur.

"Güney gaz koridoru" kapsamındaki çalışmalar ise devam etti. Aynı zamanda Avrupa Komisyonu da bu projeye ilgisini azaltmıyordu. Avrupa Yatırım Bankası 2015 yılının Ağustos ayında yaydığı bilgiye göre, enerji güvenliğinde rolü dikkate alınarak ‘‘ TAP boru hattı, Avrupa Komisyonu'nun ortak çıkarlarına hizmet eden 33. öncelikli enerji güvenliği listesine dahil edildi’’

Avrupa ülkelerinin "Güney gaz koridoru" na özel dikkat etmeleri ve tüm engelleri aşmak azminde oldukları bakanların çıkışından aydın görünürdü. Hem Maros Shevcovic (Avrupa Komisyonu Enerji Sorunları Başkan Yardımcısı), hem de Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı F.Mogerini bu projenin AB'nin enerji güvenliği stratejisinin önemli bir unsuru olduğunu ve enerji diplomasisinin dış ilişkileri ve güvenlik politikalarının önemli bir parçası olduğunu belirtmek üzere konuştular.

2016 yılının Mart ayında "Güney gaz koridoru" Kapalı Anonim Cemiyetinin heyeti Londra'da ve ABD'nin çeşitli şehirlerinde projenin tanıtımını yaparak, yatırımcılar ile görüşmeler yaptı. Başarıyla sonuçlanan bu görüşmelerin amacı projenin finansmanı için 1 milyar dolar tutarında bırakılacak tahvil yerleştirilmesine ulaşmaktı.

TANAP inşaatının planlanması uluslararası finans kurumlarının konumunu etkilemişti. Böylece, Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası "Botaşa" her biri yaklaşık 1 milyar dolar kredi tahsis etmeye hazır olduklarını söylediler.

TANAP projesi girişiminin uzun ve ilginç bir tarihi vardır. Henüz Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Avrupa'nın enerji güvenliğini temin etmek meselesi gündemde iken, Hazar bölgesi enerji kaynaklarının nakli de dahil olmak üzere çeşitli fikirler ve seçenekler aday gösterildi, gözden geçirildi. O anda, NABUCCO projesinin ortaya konulduğu ve daha sonra AB üye ülkelerinin doğal kaynaklar ve transit sağlayıcılarla ilgili anlaşmaları onayladığı ortaya çıktı. Ama projeye ABD ve Avrupa Birliği tarafından büyük destek gösterilse de, ileriye herhangi adım atmadılar. Azerbaycan ve Türkiye liderlerinin iradesi ile Nabucco yeni proje - TANAP projesinin gölgesinde kaldı. TANAP fikri, onu uygulamak için kullanılan kaynakların sadece iç mali hesaplar olduğu gerçeğinden dolayı fark yaratıyor. Tüm bunlar Azerbaycan'ın yeteneğini, becerisini bir kez daha göstermektedir. Ve burada konu sadece finansal kaynaklardan değil aynı zamanda kusursuz deneyimlerden, yeni teknik fırsatlardan ve yeni bir ilişkiler sisteminden de kaynaklanıyor.

Güney Gaz Koridorunun son bölümü olan TAP projesi ile ilgili konular da sürekli olarak çözüldü. Son olarak, Trans-Adriyatik Boru Hattı'nın temel atma töreni 17 Mayıs 2016'da Yunanistan'ın Selanik kentinde gerçekleşti. Törene, Azerbaycan, Türkiye, Gürcistan, Yunanistan, İtalya, Arnavutluk, Bulgaristan, ABD ve Avrupa Komisyonu'ndan üst düzey delegasyonlar katıldı. Türkiye sınırlarından İtalya'ya kadar 878 km uzunluğunda boru hattının inşasına başlamak üzere "Güney gaz koridoru" nun tamamlanması alanında belirleyici bir adım atıldı. TAP-ın 2020 yılında faaliyete başlayacağı öngörülüyor.

STAR Rafineri.

STAR'ın temeli 25 Ekim 2011'de Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katılımıyla atıldı. Tesisi, Técnicas Reunidas (İspanya), Saipem (İtalya), GS Engineering & Construction Corp. (Güney Kore) ve Itochu'dan (Japonya) şirketlerinden oluşan bir konsorsiyum inşa etti. Projenin toplam yatırım maliyeti 6,3 milyar dolar. STAR, Türkiye'nin ilk Stratejik Yatırım Geliştirme Belgesine sahiptir.

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Azerbaycanlı mevkidaşı İlham Aliyev ile yaptığı görüşmede Bakü'ye yaptığı ziyaret, Rosneft ile SOCAR Trading arasında Rus petrolünün Türk STAR tesisine teslim edilmesi üzerine 1 Eylül'de imzalanan anlaşmanın imzalandığını belirtti. Anlaşmaya göre Rosneft, Türkiye'nin STAR Petrol Rafinerisi'ne yılda bir milyon ton 'Ural' markalı petrol hasil edecek. Anlaşmada Rus petrolünü Türkiye fabrikasına "SOCAR Trading" ulaştıracağı yer aldı. Şirket Türkiye'nin İzmir kenti yakınlarındaki STAR Petrol Rafinerisi'ne hem hafif, hem de ağır çeşit petrol gönderecek.

03.09.2015 tarihinde SOCAR Başkanı Rovnag Abdullayev Malezya'nın "Petronas" petrol-gaz şirketinin Başkanı ve CEO'su Datuk van Zulkiflee van Ariffin başkanlığındaki heyeti kabul etti. Toplantıda, Statoil'in Şah Deniz projesindeki payının Petronas tarafından alındığı belirtildi. Görüşmede R.Abdullayev aynı zamanda konuklara Şah Deniz sahasının gelişiminin ikinci aşaması ve boru hatları inşaatı hakkında geniş bilgi vererek 2018 yılında ilk gaz hacimlerinin Türkiye'ye aktarılmasının mümkün olduğunu de söyledi. Toplantı sonunda SOCAR ve "Petronas" arasında "Karşılıklı anlaşma hakkında Memoranduma ek" imzalandı. Belgeni R. Abdullayev ve D. Ariff imzaladılar.

Nihayet 19 Ekim 2018 tarihinde Türkiye'nin petrol ürünü ihtiyacının dörtte birini ödeyecek olan SOCAR'ın dev yatırımı olan Star Rafineri düzenlenen görkemli bir törenle açıldı. Bundan başka SOCAR'ın diğer işbirlikleri Petkim Rüzgar Enerji Santrali , Petlim Konteyner Terminali, ve Aliğa Genel Müdürlük Binası İzmir Aliğa'da açılışları da

gerçekleşti. Törene başta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, her iki devletin de hükümet temsilcileri ve başka misafirler katıldı.

Rafineri'nin inşaatında 14 ülkeden 3000'in üzerinde mühendis olmak üzere toplam 19.500 bin kişi çalışmıştır. Dev proje faaliye başladıktan sonra ise istihdam sayısı 1.100 kişi olacaktır. Proje SOCAR (%60), Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı ise (% 40) hisseye sahiptir. Star Rafineri Avrupa, Orta Doğu ve Afrika (EMEA) bölgesindeki en büyük petrol operasyonundan olarak Türkiye petrokimya sektöründe cari açığın azaltılmasına önemli katkı sağlayacak. Açılışları birlikte gerçekleştirilen Türkiye'nin en büyük 3 limanından biri olarak yıllık 1.5 milyon TEU kapasitesine sahip olan Petlim Konteyner Terminali'ne ise yaklaşık 400 milyon dolar yatırım yapılmıştır.

PETKİM Rüzgar Enerji Santrali SOCAR'ın alternatif enerji alanında gerçekleştirdiği önemli projesidir. Santral 51 megavat güce sahiptir ve projeye 55 milyon Euro yatırım yapılmıştır. PETKİM Rüzgar Enerji Santrali, Türkiye'nin genel enerji sistemine bağlı olarak, SOCAR'ın Aliğa'daki enerji talebinin karşılanmasına da önemli katkı sunacaktır.

SOCAR'ın Türkiye'deki yatırımların yoğunluğunu artırma ve iki ülkenin petrokimya komplekslerini entegre etme niyetinin açıklanması, gelecekte önemli sonuçlara yol açabilir. Bu entegrasyon, iki kardeş ülke ekonomisinin birlikte işlemesi için ciddi bir adım olacaktır. Bütün bunlar, ülkelerimiz arasındaki yatırım akışlarının zaten karşılıklı olduğunu gösteriyor. Birkaç yıl önce, kural olarak, Azerbaycan'da Türk yatırımlarından söz ediliyordu, şimdi Azerbaycan Türkiye'de büyük yatırımlar yapmaya başladı.

Türkiye, Azerbaycan'ın petrol dışı sektörüne yatırım açısından da liderliğini koruyor. Azerbaycan'da 1000'den fazla Türk şirketinin (Azerbaycan'daki tüm yabancı sermayeli şirketlerin üçte biri) toplam yatırımı, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın (TPAO) enerji sektöründeki yatırımları dahil 6 milyar dolardır.

Azerbaycan tarafı da son yıllarda Türkiye'de ortak girişimler kurarak yeni yatırımlar yapmakla ilgileniyor. 2008 yılında SOCAR'ın SOCAR & TURCAS Enerji A.Ş. (STEAS) ittifakı, kimyasal madde şirketi PETKİM'in 2,04 milyar dolar ödenen %51 hissesinin satış ihalesini kazandı. PETKİM Petrokimya Holding, plastik ambalaj, kumaş, deterjan vb. üretimi yapmakta ve bu ürünlerin Türkiye'deki tek üreticisidir.

SOCAR'ın yatırımı ile iki ülke devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla 25 Ekim 2011'de İzmir'de inşa edilecek yeni bir petrokimya kompleksinin temelini atılması, ikili

ekonomide yeni bir aşamanın simgesi haline geldi. ilişkiler. Star Rafineri adı verilen kompleks, projeye 5,5 milyar dolarlık yatırımla SOCAR-TURCAS ortak girişimi tarafından inşa ediliyor. dolar. SOCAR ve TURCAS'ın sahibi olduğu PETKİM arazisi üzerinde inşa edilen STAR petrokimya kompleksine yapılan yatırım, Türk özel sektör tarihinin tek başına en büyük yatırımı olma özelliğini taşıyor.

Star Rafineri Fabrika yılda 10 milyon ton ham petrol işleme kapasitesine sahiptir. İşletmede "Urals", "Azeri Light" ve "Kerkük" petrol türlerini imal etmek mümkündür. Tesis yıllık 1.6 milyon ton nafta, 5 milyon ton dizel, 1.6 milyon ton uçak yakıtı, 300 bin ton LP, 700 bin ton petrol köksü, 400 bin ton karışık ksilen, 160 bin ton kükürt, 500 bin ton reformat üretilecek. STAR ana payı SOCAR'a ait olan tek petrokimya kompleksi Petkim'i, Türkiye pazarında gittikçe artan dizel ve uçak yakıtı ihtiyacının bir bölümünü karşılayacak ve ülkenin ithalatını 1.5 milyar dolar azalatacaktır. Aynı zamanda şirket, Türkiye'nin petrol ürünleri talebinin % 25'inden fazlasını sağlayacak.

Bu yılın Ağustos ayında ise, "AzeriLight" markalı ilk ham petrolü, 80.000 ton miktarında "Absheron" adlı bir tanker ile STAR tesisine teslim edildi. İlk ham petrolün gelişi ile ilgili düzenlenen etkinlikte "STAR Rafinerisi A.Ş." Genel Müdürü Mesut İlter ve "SOCAR Turkey Enerji A.Ş." nin Genel Müdürü Zaur Qehremanov Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'yı kapsayan, bölgedeki en büyük petrol operasyonlarından biri olan STAR Rafineri'de faaliyete başlamadan önce en önemli noktalardan biri sayılan deneme faaliyetleri için ilk petrolün Azerbaycan'dan gelmesinin iki kardeş ülke arasındaki bu tarihi işbirliğinin bir örneği olduğunu belirttiler.

Böylece, Azerbaycan'ın "Şahdeniz" yatağından çıkarılan doğalgazın Avrupa pazarlarına ihracı konusunu uzun süren karmaşık bir süreç olarak nitelendirilebilir. Bu sürecin ilk aşamasını "Şahdeniz" gazının 2006 yılından sonra "Nabucco" kemeri ile nakil edilmesi projesinin gerçekleştirilmesi ile ilgili girişimler oluşturmaktadır. Fakat Batı devletlerinin sorumluluğu kendi üzerlerine almaktan çekinerek, kararsız davranması "Nabucco" projesini sonu görünmeyen tartışma konusu haline getirdi. Bu nedenle, Azerbaycan'ın Haziran 2012'de Türkiye'de TANAP projesi imzalamaya girişimi, Nabucco projesinin gündemden çekilmesine neden oldu.

Azerbaycan kendisinin siyasi-ekonomik ve jeopolitik çıkarlarına değinerek, Türkiye ile birlikte Batı ile işbirliğinin yeni formatını teklif etti. Karşılıklı menfaatlerin uzlaşdırılması sonucunda TANAP ve onun devamı olarak TAP projesi ortaya çıktı. Böylece, Şahdeniz-2, Güney Kafkasya Boru Hattı, TANAP ve TAP'tan oluşan Güney Gaz Koridoru projesi

oluşturuldu. Hazar Denizi'nden Güney İtalya'ya 3500 km'den fazla uzanan bu boru hattı, Azerbaycan'ın, Türkiye'nin, diğer transit ülkelerin ve Avrupa'nın enerji güvenliğini sağlamak ve ekonomik ve jeopolitik çıkarları korumak için stratejik olarak önemli bir projedir.

Aynı zamanda, "Güney gaz koridoru" ona bağlı tüm ülkelerin karşılıklı yararlı, ekonomik-siyasi işbirliğinin gelişimine yeni bir ivme kazandıracak ve sosyal ilerlemeye hizmet edecektir. Azerbaycan ile Türkiye arasındaki stratejik işbirliği, tüm projelerin tek bir format ve alanda uygulanması için çok önemlidir.

Türk sermayeli şirketlerde toplam 50.000 kişi istihdam ediliyor. Azerbaycan'da faaliyet gösteren Türk şirketlerini diğer ülkelerdeki şirketlerden ayıran en önemli şey, bu şirketlerin ekonominin hemen hemen tüm sektörlerinde faaliyet göstermesidir. Petrol dışı sektörün gelişmesinde Türk şirketleri özel bir rol oynuyor. Türk şirketleri inşaat, hizmet, tarım ve gıda sektörleri, bankacılık ve sigortacılık, tekstil ve hafif sanayi alanlarında güçlü konumlara sahiptir. Son zamanlarda, Türk yöneticiler, ülkelerimiz arasındaki sosyo-ekonomik ilişkilerin gelişmesine olumlu katkı sağlayan yerel Azerbaycan şirketlerinin yönetimine geniş ölçüde dahil oldular. Son yılların önemli eğilimlerinden biri Azerbaycan'ın Türkiye'ye, özellikle Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) aracılığıyla milyarlarca dolarlık yatırım yapmasıdır. Daha spesifik olarak, şu anda Türkiye'de faaliyet gösteren 850 Azerbaycanlı şirket var ve son yıllarda bu şirketler Türkiye ekonomisine 4,5 milyar dolar yatırım yaptı.

5.1. İkili Ekonomik İlişkilerin Diğer Ülke Gruplarına Etkileri

Azerbaycan-Türkiye ilişkileri sadece ikili değil, bölgesel dengeyi etkileyen, bölgedeki bölgesel ve küresel güçlerin politikalarına karşı ortak bir konum alabilen, bölgesel olaylardan etkilenen ilişkiler. İki ülke, bölgesel çıkarların örtüşmesi nedeniyle birçok bölgesel konuda ortak bir görüşe sahip. Enerji kaynakları ve hatları, Ermeni sorunu, Rusya, İnan ve ABD'nin Güney Kafkasya'daki politikası Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini etkiliyor. Bunlar bölgesel meselelerdir ve her iki tarafın da bu konulara ilişkin görüşleri, bazen farklı olsa da, büyük ölçüde örtüşmektedir.

Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin (APR) 1918'de Bolşevikler tarafından işgali, Ermenistan-Azerbaycan savaşlarında Rusların tarihi desteği, Sovyet Ordusu'nun 19-20 Ocak 1990'da Bakü'yi işgal etmesi ve sivillerin Ruslar tarafından öldürülmesi Azerbaycan halkında Rusya'ya güvensizlik yarattı.

Türkiye ve Rusya, Güney Kafkasya'da yüzlerce yıldır rakiplerdi. 19. yüzyılda iki ülke arasında dört savaş çıktığı halde Güney Kafkasya, Rusya tehdidine karşı Türkiye için de tampon bölge olmuştur. Örneğin, 1877-1878 Rus-Türk Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği, Güney Kafkasya üzerinden Türkiye'yi tehdit etti.

1920'lerde Türkiye'de Kurtuluş Mücadelesi sırasında ve Bolşevik Devrimi sırasında Rusya'da müttefik olan iki ülke, ortak bir düşman olan İngiltere nedeniyle, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden "düşman" oldular. Sovyetler Birliği, II.Dünya Savaşı'ndan bu yana bölgedeki koşulların değiştiğini iddia ederek, I.Dünya Savaşı sırasında Türkiye'ye vermek zorunda kaldığı toprakların iadesini talep etti. Türkiye'nin NATO üyeliğine yol açan olay, Stalin'in ölümüne kadar sürdü ve ardından Sovyetler Birliği Türkiye ile arasını düzeltmeye çalıştı. Stalin'in ölümünden sonra ikili ilişkilerde ciddi sorunlar yaşanmasa da, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Güney Kafkasya için rekabet devam ediyor.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki temel görevi, Rusya'nın etkisini azaltmak ve bölgenin Batı dünyası sistemine entegrasyonunu sağlamaktır. Bu dönemde Türk karar alıcılarının temel amacı, Azerbaycan dahil Güney Kafkasya ülkelerini eski Sovyet sisteminden ayırmak ve Batı merkezli sisteme entegre etmektir. Aynı zamanda hedef Rusya ve İran'ı bölgeden uzaklaştırmak, bölgesel olaylara ve devletlere müdahalelerini en aza indirmektir.

Özellikle, 20 Eylül 1994'te imzalanan "Yüzyılın Anlaşması" Rusya'nın bölgedeki gelecekteki konumunu zayıflatmak açısından önemli bir rol oynadı. Bölgedeki Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol ve Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) doğalgaz boru hatlarının dengesi son 20 yılda önemli ölçüde değişti. Haydar Aliyev'in dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile kişisel ilişkileri, Azerbaycan'a hem ülke içinde hem de Batı ülkeleri ile ilişkilerinde avantajlar sağladı. Bu dönemde Türkiye-Azerbaycan ilişkileri "tek millet, iki devlet" sloganıyla gelişmeye başladı.

Gürcistan, Azerbaycan'ın Batı'ya ve Hazar Havzası elektrik hatlarına açılan tek güvenilir kapısı olarak kabul ediliyor. Gürcistan'da 400.000 Azerbaycanlı yaşıyor ve onların sosyal, ekonomik ve insani durumları Azerbaycan devleti ve toplumunun ilgisini çekiyor. Gürcistan'da yaşayan Ermenilerin siyasi faaliyetleri hem Azerbaycan'ın hem de Türkiye'nin odak noktasında bulunmaktadır.

Bölgede jeopolitik değere sahip olan aynı zamanda Azerbaycan ve Türkiye'yi ilgilendiren projelerin merkez ülkesi olan Gürcistan, sadece Güney Kafkasya için değil, Doğu-Batı projeleri

için de önem kazanmıştır. Karadeniz'de limanları bulunan Gürcistan, Azerbaycan'ın petrol ve diğer ürünlerinin açık denizlere ulaşmasında önemli rol oynuyor.

Azerbaycan ve Türkiye'nin ortak desteğiyle Gürcistan topraklarından Bakü-Tiflis-Akhalkalaki-Kars (BTAQ) demiryolu projesi, batı-doğu ulaşım yapısında Gürcistan için önemli bir rol oynuyor. Azerbaycan ve Türkiye'den gelen protestolar nedeniyle proje Ermenistan'dan geçmedi, bu nedenle Ermeni diasporasının faaliyetleri sonucunda Avrupa ve ABD bankaları projeye mali destek vermeyi reddetti. Mali sıkıntılar yaşayan Gürcistan, ABD ve Avrupa bankalarından kredilerden mahrum kaldı. Ancak Azerbaycan, demiryolunun Gürcistan bölümünü inşa etmesi için Gürcistan'a 200 milyon dolarlık kredi sağladı.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü sırasında İran ekonomik olarak Batı güçlerine bağımlıydı. Yaptırımlar nedeniyle dünyanın geri kalanından izole edilerek ekonomik sorunlarla karşılaştı ve rejimi ihraç etmeye çalıştı. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, İran için yakın çevresinde ekonomik izolasyon yaratabilecek yeni bir pazar yarattı ve Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkeler rejimin ihracatı için yeni fırsatlar vaat etti. Türk-Müslüman devletleri bağımsızlığını kazandıktan sonra Türkiye ile İran arasında yeni bir rekabet alanı haline geldi.

Azerbaycan bağımsız olmadan önce enerji kaynaklarını Türk, ABD ve Avrupalı şirketlerle çıkarılması için görüşmelere başladı. İran, Batı emperyalizminin bir aracı olarak gördüğü bu şirketlerin yakın komşusu Azerbaycan'da faaliyete geçme tehdidini değerlendirdi. Yeni bağımsızlığını kazanan Azerbaycan ise açık deniz enerji sahalarından petrol ve gaz çıkaracak sermayeye veya teknolojiye sahip değildi aynı zamanda Rus-İran yatırımlarına ve teknolojisine güvenmiyordu. Ayrıca Azerbaycan, bölgeye Türk, ABD ve Avrupalı şirketlerin gelişini Rusya ve İran üzerindeki siyasi baskıyı dengelemek için kullandı. Azerbaycan'ın Batı ülkeleriyle enerji kaynaklarının çıkarılmasına ilişkin anlaşmalarını engellemek için İran, Alov-Azeri-Sharq petrol sahasına dava açtı ve 2001 yılında İran uçakları Azerbaycan'ın sınırlarını ihlal etmekle Hazar Denizi'ndeki araştırma gemilerini tehdit etti. Buna karşılık Türkiye, İran'a bir not attı, aynı yılın 24 Ağustos günü Bakü semalarında Türk uçaklarıyla bir gösteri düzenledi ve Türkiye Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kivrikoğlu, Bakü ziyareti ile Azerbaycan'a destek verdi.

İran'ı enerji konularında Türkiye ve Azerbaycan ile rekabet etmeye zorlayan bir diğer nokta da enerji kaynaklarının taşınmasıydı. İran, Hazar Havzası'nın enerji kaynaklarını dünya pazarına ihraç ederek uluslararası ilişkilerdeki konumunu güçlendirmek istedi. Azerbaycan ile Türkiye buna karşı çıktı ve BTC, BTE örneğinden de anlaşılacağı üzere elektrik hatları Türkiye üzerinden dünya pazarına getirildi.

Azerbaycan-Türkiye ilişkileri sadece ikili değil, bölgesel dengeyi etkileyen, bölgedeki bölgesel ve küresel güçlerin politikalarına karşı ortak bir konum alabilen ve bölgesel olaylardan etkilenen ilişkilerdir. İki ülkenin birçok bölgesel meseledeki ortak tutumu, bölgesel çıkarların örtüşmesinden kaynaklanıyor. Enerji kaynakları ve hatları, Ermeni sorunu, Rusya, İran ve ABD'nin Güney Kafkasya'daki politikası Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini etkiliyor. Bunlar bölgesel meselelerdir ve her iki tarafın da bu konulara ilişkin görüşleri, bazen farklı olsa da, büyük ölçüde örtüşmektedir.

İki ülke arasında 2009'dan beri yaşanan bölgesel olaylara tepkiler çok aynıydı. Türkiye'nin 2009 yılında Ermenistan ile sınırını açması ve ilişkileri "normalleştirme" girişimlerinin yanı sıra, Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik farklı bir yaklaşım ve 2011'de Türkiye'nin Orta Doğu'daki rolü, tarafların bazı bölgesel konularda sorunları farklı pozisyonlar almasına yol açtı. İki ülke arasındaki bölgesel işbirliği çerçevesinde yürütülen projeler askeri projeler değil, bölge halkının sosyal ve ekonomik refahını artıracak projelerdir. BTC, BTE ve BTAQ bu projelerin açık örnekleridir. İki ülke ayrıca Gürcistan'ı destekleyerek bölgede üçüncü bir devletin gelişmesine ve bağımsızlığını güçlendirmesine yardımcı oldu.

5.2. Türkiye ve Azerbaycan İkili İlişkileri ve Ekonomik Etkileri

Azerbaycan'ın Türkiye'ye yakınlığı ve ekonomik ilişkilerin etkin bir şekilde uygulanması, birçok alanda bu ülkeler arasında karşılıklı işbirliği için elverişli koşullar yaratmıştır. Türkiye ile sınırın sadece 11 km uzunluğunda olmasına rağmen, eski çağlardan beri iki ülkenin tarihi kökleri var. Eski bir tarihsel geleneğe sahip olan iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişimini etkileyen bir dizi önemli faktör vardır:

İlk olarak Bakü-Nahçıvan-Türkiye, doğrudan ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için elverişli bir ulaşım sistemine sahiptir;

İkincisi, her iki ülkenin ekonomik kalkınmasına olumlu etki yapabilecek doğal kaynakların zenginliğidir. Üretim tesislerinin her mevsim ritmik çalışmasını sağlayan, özellikle elverişli doğal iklim koşullarının mevcudiyeti bu faktördür.

Üçüncüsü - Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye, Azerbaycan-İran-Türkiye arasında uygun ulaşım bağlantılarının mevcudiyeti. Bu önemli bir faktör, çünkü sadece Nahçıvan sınırını ve Azerbaycan'ın Nahçıvan ile doğrudan sınırı olmadığını düşünürsek, bu faktör daha da belirgindir. Azerbaycan'ın Türkiye ile ilişkileri İran veya Gürcistan ile mümkün olan en kısa olanıdır ve bu alanda bir ulaşım sisteminin varlığı karşılıklı ilişkiler üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.

Dördüncüsü, Türkiye, modern koşullarda ekonomik ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynayan çeşitlendirilmiş bir üretim yapısına sahiptir. Birçok endüstrinin gelişimi: metalurji, makine mühendisliği, kimya, hafif ve gıda endüstrileri, iç talebi karşılamanın yanı sıra, dış ekonomik ilişkilerin büyük ölçekli gelişimini de etkiledi. Bu nedenle Türkiye'nin Azerbaycan ile ekonomik ilişkileri diğer ülkelere göre daha aktiftir. Bu faktörler, mevcut durumda Azerbaycan-Türkiye ekonomik ilişkilerinin gelişimini baltalamaktadır. Türkiye'nin hem Avrupalı hem de Asya ülkesi olması, bu ilişkilerin geniş bir zeminde kurulmasında bir başka itici güçtür.

Öncelikle Türkiye bir Asya ülkesidir. Bu, Türkiye ile ilişkilerde bir dizi ortak yönü belirler:

- Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Asya ülkeleri ile Avrupa ülkelerinden daha elverişli bir stratejik konumda konumu;
- Cumhuriyetin tarihi kökleri olan birçok Asya ülkesiyle tarihsel yakınlığı, eski kültürel ve ekonomik geleneklerin yakınlığı;
- Asya ülkeleri ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde cumhuriyetin düzenleyici rolü;
- Türkiye dahil Asya ülkeleri arasında Hazar Denizi boyunca en ucuz mal nakliyesi.

Azerbaycan'ın bir Asya ülkesi olarak Türkiye ile ekonomik ilişkilerinin gelişmesine ivme kazandıran işte bu özelliklerdir. Özellikle yirminci yüzyılın sonlarında ve yirmi birinci yüzyılın başlarında Asya ülkeleri arasında gerçekleşen entegrasyon süreçleri, bu bağlamda Azerbaycan-Türkiye işbirliğini daha da yoğunlaştırmıştır. Türkiye aynı zamanda bir Avrupa ülkesidir. Türkiye'nin Ortadoğu'da bir Asya ülkesi olduğu doğru ama Türkiye Cumhuriyeti ekonomik ve siyasi bir güç açısından bir Avrupa ülkesidir. Ülkenin 780,6 bin kilometrekaresinin yalnızca 23,7 bin kilometrekaresi Avrupa kıtasına düşse de, ülkenin ekonomik dahil tüm alanlardaki entegrasyonu, Avrupa ve Batı'yı temsil eden uluslararası ve bölgesel kuruluşlara yöneliktir.

Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarıyla birlikte ekonomi dahil her alanda Avrupa ve Batı'ya yönelmesi, Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelecekte çelişkili değil, daha umut verici olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin Avrupa'ya entegrasyonu sadece Türkiye'nin değil, Azerbaycan'ın Avrupa ülkeleriyle devam eden işbirliğinde de önemli bir rol oynuyor. Türkiye, Azerbaycan aracılığıyla bölgedeki Orta Asya ülkelerine, Afganistan'a ve Pakistan'a (ECO üyeleri) erişime sahiptir. Bu, Azerbaycan'a Ekonomik İşbirliği Teşkilatı içindeki rolünü artırması için büyük fırsatlar sunuyor. Öte yandan Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği projesini uygularken, bölgede etkili bir siyasi ve ekonomik güç olan Azerbaycan pazarını kazanmadan bu hedefe ulaşamazdı, yani burada Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan kapısı olarak Azerbaycan da rol oynuyor.

Ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişmesini zorunlu kılan faktörlerden biri de hammadde faktörü, özellikle petrol dahil enerji taşıyıcılarıdır. Türkiye'nin menfaati petrol ve akaryakıt ihtiyacını karşılamaksa, ihracatçı olarak Türkiye petrol için hem bir pazar hem de transit bir ülkedir ve petrol taşımacılığında önemli bir rol oynamaktadır. Türk rotası, sadece Karadeniz limanı için değil, aynı zamanda Akdeniz'in Türkiye'den geçmesi için de elverişli koşullar yaratıyor.

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomi politikasında yeni bir aşama başlamıştır. Bu olaydan sonra devletimiz her alanda dünya ile bağımsız ilişkiler kurmaya başladı. Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kapsamlı siyasi ve ekonomik ilişkiler kurduğu ilk ülkedir. Ve o zamandan beri, iki ülke arasında her alanda işbirliği gelişmeye başladı.

Azerbaycan 1991'de bağımsızlığını kazandıktan sonra 9 Kasım 1991'de Türkiye onu tanıyan ilk ülke oldu. Ekonomik ilişkilerin kurulması için öncelikle iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması gerekiyordu. Olan buydu. Azerbaycan-Türkiye diplomatik ilişkileri 14 Ocak 1992'de kuruldu. O zamandan beri Azerbaycan'da Türkiye, 1992 Ağustos ayında Türkiye'deki Azerbaycan diplomatik misyonu faaliyete geçti.

1992, ikili ekonomik ilişkilerin kurulması ve ardından gelişmesi ve bir dizi temel anlaşmanın imzalanmasıyla çok verimli bir yıl oldu. Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Hükümetleri arasında sadece 2 Kasım 1992'de: küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesine ilişkin hükümetler arası anlaşmalar, teknik işbirliği, ticaret, ekonomik işbirliği, yatırımın teşviki ve korunması, turizmde işbirliği, Azerbaycan Cumhuriyeti Türkiye Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında bir kredi anlaşması, ulaşım altyapısının kurulması konusunda bir anlaşma, karayolu taşımacılığı ile ilgili bir anlaşma ve diğer belgeler

imzalandı. Böylelikle ekonomik ilişkilere yasal bir çerçeve oluşturmak için önemli adımlar atılmıştır.

Ulu Önder, Türkiye'ye ilk resmi ziyaretini yaptı ve bu zaten her şeyi ifade ediyordu. 8-11 Şubat 1994 tarihleri arasında süren bu resmi ziyaret ikili ilişkilerin, özellikle ekonomik ilişkilerin gelişmesine yeni bir ivme kazandırdı. Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında 9 Şubat'ta Ankara'da yapılan görüşmelerden sonraydı: bilimsel, teknik, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda işbirliği üzerine. Çifte vergilendirmenin kaldırılması, karşılıklı teşvik ve yatırımların korunması ile tarım alanında iki ülke arasında bilimsel, teknik ve ekonomik işbirliği, gümrük belgelerinin ve kira sözleşmelerinin karşılıklı tanınması, işçi göçüne ilişkin protokoller ve gümrük ve diğer önemli belgeler imzalandı.

Özellikle, 20 Eylül 1994 tarihinde Yüzyılın Sözleşmesini imzalayan yabancı petrol şirketleri konsorsiyumunda Türk Petrolleri'nin (TPAO) temsil edilmesi, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ekonomik işbirliğinin gelişiminin gerçek bir tezahürüdür.

2000 yılına gelince, Türkiye açısından olayların gelişimi yeni bir aşamaya girdi. Yeni seçilen Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 11-12 Temmuz 2000 tarihlerinde Azerbaycan'a ilk dış ziyaretinde gelişi ve Bakü'de imzalanan Ortak Bildiri, karşılıklı siyasi ve ekonomik işbirliğinin derinleşmesinin, her iki ülkenin dış ekonomi politikasında önemli röle sahipti.

Mart 2001'de Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirdi ve bu ziyaret sırasında Azerbaycan doğal gazının Türkiye'ye nakliyesine ilişkin vergiler, mali işler, anlaşmalar ve diğer belgeler imzalandı.

İlham Aliyev'in 2004 yılında Cumhurbaşkanı seçilmesi ve 13-15 Nisan tarihlerinde kardeş ülkeyi ziyareti, ikili ilişkilerdeki en yeni aşamanın başlangıcı oldu. Ziyaret sırasında taraflar, birçok alanda işbirliğine ilişkin ortak bir bildiri ve protokoller imzaladı. Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ticaret cirosunun artırılmasına yönelik bir dizi önlem alınmasına yönelik kararlar da alınıyor. Sonuç olarak, 2005 yılında iki ülke arasındaki ticaret cirosu yarım milyar ABD dolarını aştı. İki ülke arasındaki ekonomik bağlar, 2005 ortalarında BTC ana ihraç petrol boru hattının ve 2007 başlarında Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattının başlatılmasıyla daha da güçlendirildi.

5.3. İki Ülke Arası Dış Ticaret

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki yakın ekonomik işbirliği ticari ilişkilerin yanı sıra tüm alanlara da yansımaktadır. Öncelikle Türkiye ile ekonomik ve ticari ilişkilerimizin 1 Kasım 1993 tarihli "Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması" çerçevesinde yürütüldüğünü belirtmek gerekir. Bu anlaşmaya göre tarafların birbirlerini "en ayrıcalıklı ülke" olarak tanımları kararlaştırıldı. O zamandan beri imzalanan çok sayıda anlaşma ve antlaşma, ikili ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi için sağlam bir temel oluşturmuştur.

Olayları daha net, analizi daha doğru ve etkili kılmak için bu dönemi farklı zaman dilimlerine ayırmamız daha doğru olacaktır. 1991-2020'yi kapsayan karşılıklı ticari ilişkiler: 1991-1995; 1996-2000; 2001-2004 ve 2004'ten günümüze beş yıllık arka arkaya analiz edilecektir.

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin ilk aşaması 1991-1995 yıllarını kapsamaktadır. Bu aşama, Azerbaycan'ın bağımsızlığının ilk yıllarını kapsadığı için kendine has özelliklere sahiptir. Mevcut üretim tarzı çöktü ve yeni ekonomik ilişkiler kuruldu. Bu, Azerbaycan'ın ticaret ilişkileri de dahil olmak üzere dış ülkelerle ilişkilerini etkiledi.

1990'larda Azerbaycan'ın Türkiye ile ithalat-ihracat işlemlerinin hacmi (SSCB'nin ticaret cirosunun bir parçası olarak Türkiye) çok küçüktü, % 0,003, ancak diplomatik ilişkilerin kurulmasından sonra bu rakam hızla artmaya başladı. Bu aşama, Türkiye'nin ticari ilişkilerdeki özel ağırlığı ile ayırt edilir. Dolayısıyla bu aşamanın analizi Türkiye-Azerbaycan ticari ilişkileri açısından ayrı bir önem arz etmektedir. 1991 yılından bu yana kurulan ve gelişen siyasi ve ekonomik ilişkilere paralel olarak Türk işadamlarının bu ülkeye yoğun ilgisi ve Azerbaycan pazarında Türk firmalarının şube ve temsilciliklerinin açılması ithalat talebinde istikrarlı bir artış yaşayan iki ülke arasındaki ticaret, Türkiye'nin lehine oldu.

1992 yılında Azerbaycan 55 ülke ile 1086.6 milyon ticaret yaptı. Türkiye ile toplam ticaret cirosu 192,7 milyon \$ ve % 17,7 olarak gerçekleşti. Türkiye, toplam ithalatın % 26,1 veya % 67,1'ini ve toplam ihracatın % 16,7 veya 125,6 milyon \$ 'ını gerçekleştirdi. 1993'ün başında Türkiye, Azerbaycan'ın ana ticaret ortağı olarak kaldı. Aynı yıl Türkiye ile yapılan ithalat operasyonlarının toplam değeri ise 63.634 milyon dolar oldu.

1992'de ağırlıklı olarak petrol ve petrol ürünleri (% 60,5), 1993'te hafif endüstriyel hammaddeler, ağırlıklı olarak pamuk lifi (% 50,3), 1994'te pamuk lifi (% 60,3) ve 1995'te aynı yıl, pamuk lifi, pamuk Türkiye Cumhuriyeti'ne ihracatta ağırlıklı olarak kumaş vb. ürünler yer

alıyordu. İthalatımıza gelince, bu dönemde 1992 yılında ağırlıklı olarak tüketim malları (% 42,49), 1993 yılında üretim ve teknik mallar (% 55,2), 1994 yılında bitkisel ürünler (buğday, un, çay) ve hayvansal menşeli ürünler (kümes hayvanları) ve 1995 yılında Türkiye'den ithal edilen ürünlerde çeşitli makine, teçhizat, elektronik ve ev aletleri (% 26,6) özel bir paya sahiptir.

İkinci aşama 1996-2000 yıllarını kapsamaktadır. Bu aşamanın özelliği, ilk aşamadan farklı olarak Türkiye'nin ikili ticari ilişkilerdeki rolünün giderek azalmasıdır. 1990'ların başında Türk şirketleri hem yatırımda hem de ticarete diğer ülkelerdeki şirketlere göre daha büyük bir paya sahipti. Türk işadamlarının bağımsızlığımızın ilk yıllarında görece boş olan Azerbaycan pazarına olan yoğun ilgisi ve bu pazarda Türk şirketlerinin şubelerinin ve temsilciliklerinin açılması nedeniyle Türkiye, Azerbaycan ithalatının önemli bir ithalatçısı haline geldi. Ancak, Türkiye'nin ekonomik ve ticari ilişkilerdeki bu avantajı zamanla azalmaya başladı, diğer ülkeler pazara giriyor ve yerel işletmeler zaten kendi ayakları üzerinde duruyor ve kısmen yerel üretime geçiyor.

Diğer bir neden de 1998'de Rusya Federasyonu'nda yaşanan krizdi. Böylelikle bu krizin ardından Rus rublesinin değeri düşürülmüş ve neticesinde Rusya'dan ülkemize gelen mallar, Türk malı dahil diğer ülkelerden gelen mallarla rekabette Azerbaycan pazarında mutlak bir fiyat avantajı elde etmiştir. Nüfusun düşük gelir düzeyi, bu fiyatı talebi karşılayan en önemli kriter haline getirmiştir.

2000-2004 yılları arasında Azerbaycan ile Türkiye aralarındaki ticari ilişkilerin üçüncü aşamasını yaşadı:

Bu dönemde (2001-2004) Azerbaycan-Türkiye ticari ilişkilerinde aşağıdaki mallar hakim oldu:

Türkiye'den Azerbaycan'a ithal edilenler:

- Gıda ve tarım ürünleri;
- Elektrik;
- Kimyasal ürünler;
- Çeşitli makine ve ekipmanlar;
- İnşaat malzemeleri;
- Çeşitli arabalar;
- Mobilya.

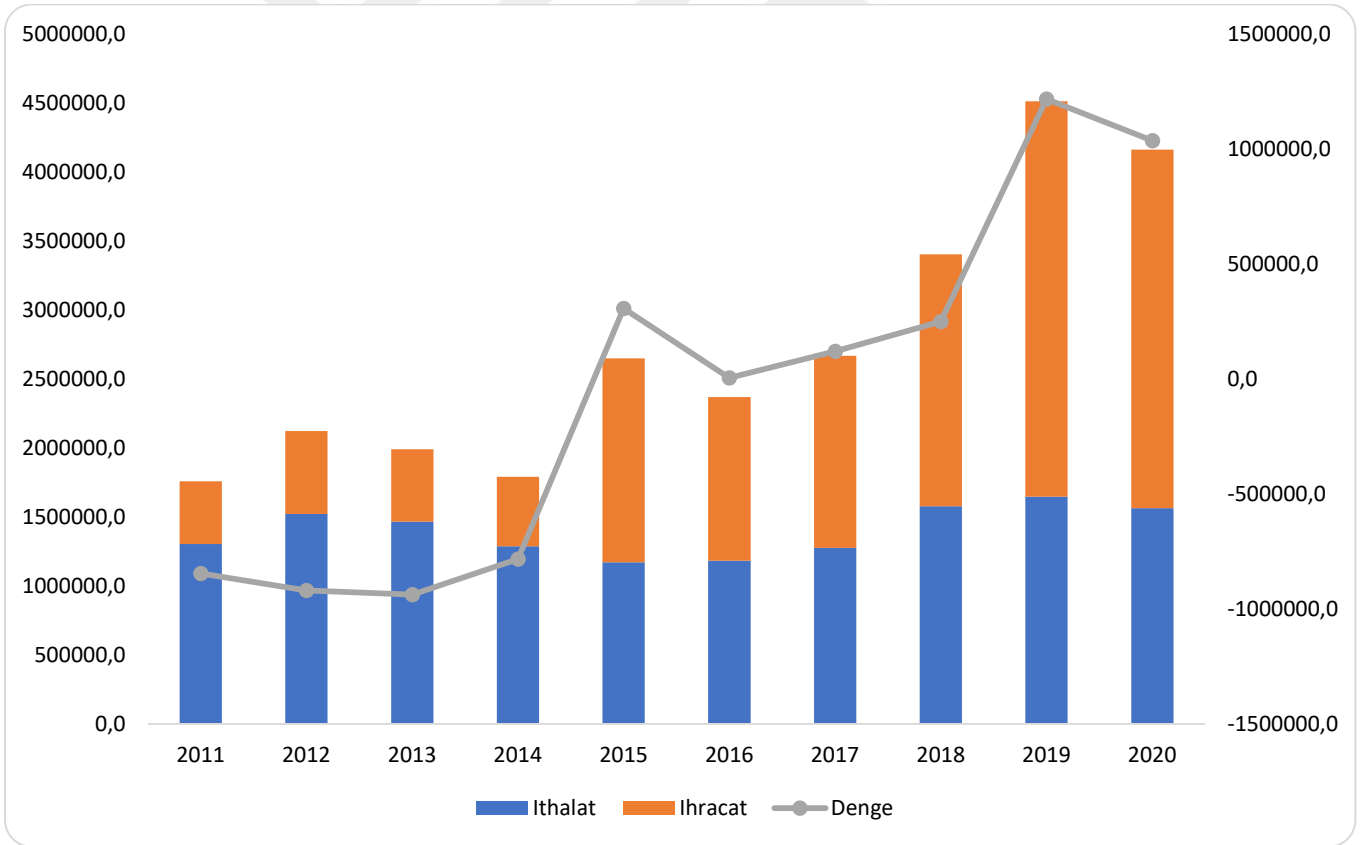
Azerbaycan'dan Türkiye'ye İhracat:

- Petrol ve petrol ürünleri (dizel yakıtı);
- Pamuk yünü;
- Polietilen;
- Şekerpancarı.

Son yılların istatistikleri, Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin genişlediğini, buna karşılık iki ülke arasındaki ticaret cirosunun her yıl arttığını ve ticaret dengesinin Azerbaycan lehine değiştiğini gösteriyor.

Şekil 5.1:

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ticaret hacmi, bin ABD doları

Şekil 5.1'den de görülebileceği gibi, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ihracat son beş yılda hızla büyümüştür. 2015'ten bu yana ise ihracatta ithalat baskın hale geldi.

SONUÇ

Teorik olarak, modern zamanlarda küreselleşmenin, dünyada hiçbir ülkenin adım adım gelişemeyeceği bir kalkınma aşamasına ulaştığı sonucuna varıyoruz. Bugün hiçbir ülke, dünya ekonomisiyle yakın ilişkiler kurmadan kendi ekonomisini geliştiremez. Azerbaycan'ın bağımsızlığının ilk yıllarında Türkiye ve diğer ülkelerle ekonomik ilişkiler kurması ve bugünkü kalkınmasını krediler ve yatırımlarla sağlaması bu sonuca varmamızı sağlıyor.

Modern uluslararası uzmanlaşma ve ülkelerin çeşitli üretim ve değişim alanlarındaki işbirliğinin bir sonucu olarak bölünmenin derinleşmesi, ekonomik ilişkilerin uluslararasılaşmasına ve ulusal ekonomilerin korunmasına yol açar. Bütün bunlar, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi ve güçlenmesi sayesinde mümkündür. Bu nedenle, Azerbaycan'ın dış ekonomik ilişkilerinin ana yönlerinden biri, yabancı ülkelerle ekonomik işbirliği, onlara uyumun sağlanması ve geliştirilmesidir.

Kardeş Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan'ın dış ekonomik ilişkilerin kurulmasında potansiyel ortaklarından biridir. İki ülke arasındaki ilişkiler incelendiğinde, modern zamanlarda Türkiye ile Azerbaycan arasındaki işbirliğinin ekonominin birçok alanında geliştiği ortaya çıktı. Ancak son zamanlarda Azerbaycan ile Türkiye arasında özellikle dış ticaret ve yatırım alanlarında ekonomik işbirliği gelişmektedir. Dolayısıyla Türkiye ile ticari ilişkilerin analizi, bu ülkenin Azerbaycan'ın dış ticaretinin bir üyesi olduğunu göstermektedir.

Yatırımların değerlendirilmesi sırasında Türkiye'nin bu alanda Azerbaycan'ın en yakın rakiplerinden biri olduğu sonucuna vardık. Nitekim Türkiye, oluşturulan ortak girişim sayısında ilk sırada yer almaktadır. Ülkede faaliyet gösteren 927 yabancı sermayeli girişimin 392'si ve 293 ortak girişimin 78'i ise Türk girişimcilere aittir. Azerbaycan'da faaliyet gösteren ortak girişimler, mal üretiminde ilk Türk ortaklığına sahip olanlardır. Genel üretim alanındaki ortak girişimlerde toplam üretimin %55'ne, sanayi üretimi alanındaysa toplam üretimin %45'ne Türkler sahiptir.

Öte yandan Azerbaycan'da girişimcilerin yatırım yapmaları ve diğer ekonomik faaliyetlerde bulunmaları için çeşitli yasal garantilerin oluşturulduğunu öğrendik. Bu hukuki güvenliğin güçlendirilmesinin iki ülkenin ekonomik yönetimine bağlı olduğu sonucuna varıyoruz. İmzalanan anlaşmalar da büyük önem taşımaktadır. Son olarak Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ekonomik işbirliğini daha da geliştirmek için aşağıdaki önerileri hedeflemekte fayda vardır:

- Belirli ürün ve mallar için "serbest ticaret" sözleşmesi imzalanarak karşılıklı ticaretin kısmen serbestleştirilmesi. Bu ürünler, özellikle Azerbaycan'da üretilen en son ürünler olmak üzere temel ekipman ve teknolojik süreçleri içermelidir.

- Bilindiği üzere Azerbaycan'da üretim yerli hammaddelere ve yarı mamüllere dayalıdır. Bu, Türkiye dahil diğer ülkelerde yarı mamul ve diğer mamul ürünlerin analoglarını aramayı gerekli kılmaktadır. Türkiye'de üretim alanındaki bağları güçlendirmek amacıyla Türk üretiminin yapısını tanımak için dil sloganlarının oluşturulması, özellikle mamul mal tercihinin yapılması vermekte fayda var. Aynı zamanda, iki ülkenin ulusal ekonomilerinin karşılıklı olarak birbirini tamamlaması bu yönde olumlu bir etkiye sahip olabilir.

- Ulaştırma sektöründe bağların güçlendirilmesi. Bilindiği üzere Azerbaycan'ın kuzeyine ulaşım yollarının kullanımı çeşitli faktörlerle sınırlıdır. Bu yön tamamen açık olsa bile, Azerbaycan'ın dünyaya ve yabancı gelişmiş ülkelere sınırlı erişimi bu alanda alternatif arayışlarını gerektirmektedir. Bu seçeneklerden en uygunu Azerbaycan-Türkiye-Gürcistan karayolu taşımacılığının gelişmesidir.

- Cumhuriyetimize çekilen fonların doğrudan ve portföy yatırımları. Bunun nedeni, kredi sermayesinden farklı olarak, devletin girişimci sermayenin ardı sıra geri ödemesinden sorumlu olmamasıdır. Öte yandan, yatırımcı, doğrudan ve portföy yatırımlarını çekmek, gerçekleştirmek ve sonraki geri ödemesi için kendisini haklı çıkarmakla doğrudan ilgilenir.

Dünyanın farklı yerlerinde faaliyet gösteren üreticiler ve tüketiciler, dış ticaret yoluyla yakın ilişkiler kurabilmişlerdir. Aynı zamanda dış ticaretini başarıyla sürdüren ülkeler, milli gelirlerini ve refahlarını artırmayı başarmışlardır. Gelişmekte olan ülkeler ise ekonomi politikası yoluyla makroekonomik istikrarı sağlayarak ekonomik kalkınmayı hızlandırmaya çalışıyorlar. Bu amaçla ithalat ve ihracat arasında optimal bir denge kurmaya çalışmakta, bazen de ihracatı artırarak ve ithalatı azaltarak ülkenin makroekonomik gücünü artırmaya çalışmaktadırlar. Ancak bunu başarmak için ülkenin ihracat potansiyelini genişletmek ve ihraç edilen mal çeşitliliğini artırmak önemlidir. Bu hedefin gerçekleştirilmesiyle elde edilen sonuç, ekonominin uluslararası arenadaki rekabet gücünü de yansıtmaktadır. Öte yandan, herhangi bir ekonomide ihtiyaç duyulan tüm mal ve hizmetlerin ülkenin kendi öz kaynakları pahasına üretilmesi mümkün değildir. Bu durum ihracat kadar ithalat sürecini de önemli kılmaktadır. Diğer bir deyişle, ekonomik varlığını sürdürmek isteyen ülkeler, sağlıklı dış ticaret ilişkileri kurarak ve bu alandaki açıkları yöneterek ihracat ve ithalat sürecini optimize etmeye çalışmaktadır. Bütün bunlar, Azerbaycan'da dış ticaret ilişkilerini ve gelişme beklentilerini incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış ticaret politikasını geliştirmek ve perspektif geliştirme yolunun önündeki engelleri kaldırmak için aşağıdaki görevleri uygulanmak amaçlanmalıdır:

Azerbaycan'ın jeoekonomik stratejisinin belirlenmesinde, dış ticaret politikasının özel ilkesine özellikle dikkat gösterilmelidir. Geçiş döneminde karşılaştırmalı üstünlüklerin kullanımı, reel piyasa geliştiğı sürece devam edebilir. Reel pazarda rekabet üstünlüğü ilkesine güvenilmeli ve ülke potansiyeli bu doğrultuda gruplandırılmalıdır;

1. Dış ticaret ilişkilerinin düzenlenmesinde devlet müdahalesinin nesnel ve özel sınırları belirlenmelidir.
2. Dış ticaretin genişlendirilmesinin amacı ve dünya pazarındaki rolü şu şekildedir:
3. Devlet vergilendirme sisteminin oluşumu, optimal sağlığa ulaşmak;
4. Ortak girişimlerin geliştirilmesine ve mevcut sorunlarının çözümlüne yönelik programlı bir yaklaşım;
5. Manatın suni devalüasyon uygulamasına son vermekle ihracatı artırmak amacıyla koşullar yaratmak için hedefli bir devalüasyon politikası izlemek;
6. Ekonomik büyüme ile dış ticaret stratejisi arasındaki etkinlik kriterleri temelinde üyelik ve üyeliğin oluşumuna yönelik kavramsal yönler tanımlanmalıdır;
7. İthalatın yapısal çeşitlendirilmesinden devlet düzenlemelerine ve küçük terminolojiye olan ithalat bağımlılığının ortadan kaldırılması;
8. Mevcut bölgesel ticaret bloklarından herhangi biri içinde bölgesel manat cirosu elde etmek ve manatta dış ticaret cirosunun ilk olarak %25-30'unu yürütmek;
9. Ülkenin dış ticaret rejimini optimize etmek için Dünya Ticaret Örgütü'ne katılma ihtiyacı;
10. Dış ticarete ulusal çıkarların sağlanması için önemi dikkate alınarak ekonomik kümelenme uygulamalarının ülke ekonomisinde kullanılması.

KAYNAKÇA

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 2011-2015 istihdam stratejisinin uygulanmasına ilişkin Devlet Programı. <https://president.az/az/articles/view/2721>

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesinin Materyalleri www.stat.gov.az

Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı'nın Resmi İnternet sitesi: www.economy.gov.az

Hasanov, A. M. (2005) "Modern uluslararası ilişkiler ve Azerbaycan'ın dış politikası".

Aliyev, A. Shakaraliyev, A Dadaşov, İ. (2003) "Dünya Ekonominin modern sorunları".

Ganbarov, F. (2012) "Dış ekonomik ilişkiler ve ekonomik büyüme".

Orujov A., Kerimov J., (2008) "Uluslararası Ekonomik İlişkiler".

Shakaraliyev A.Ş. (2000). "Geçiş Ekonomisi ve Devlet".

Hajiyev, Ş. G. (2000) "Azerbaycan dünya toplumu yolunda: dış ekonomik kalkınma stratejisi".

Krasavinoy, L.N. "Uluslararası parasal ve finansal ilişkiler".

Valiyev, D. (1998) Uluslararası Ekonomi.

Marangi, A. (2000) "Azerbaycan-Türkiye işbirliği perspektifleri".

Karaoğlu, A. Kamal, O. (2004) "Azerbaycan'ın doğal kaynakları ile ekonomik potansiyali karşısında Türkiye'nin dış ticaretinin gelişme olanakları".

Jahangirli, C.X. (2006) "Modern zamanlarda Azerbaycan-Türkiye ilişkileri".

Aliyev, A. (2003) "Azerbaycan'ın Ekonomi Politikası" Yasası.

Abbasov, Ç.A (2005) "Azerbaycan'ın dünya ekonomisine entegrasyon yolları".

Atakişiyev, M. (2005) "Azerbaycan sosyo-ekonomik ilerleme yolunda".

Jahangirli, C.X. (2006) "Azerbaycan-Türkiye".

Azerbaycan gazetesi <https://www.azerbaijan-news.az/az>

Halk gazetesi <https://xalqqazeti.com/>

Хасбулатов, Р.И. (1991) «Международное Экономическое Отношения».

Черкасов, П.А. (1990) «Международное Экономическое Отношения».

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Dış İşleri Bakanlığı'nın resmi internet sitesi: www.mfa.gov.az

Aras, O.N (2001) "Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi".

Arslan, F. (2005) "Hazarın Kurtlar Vadisi: Petrol İmparatorluğundaki Güç Savaşları".

Aslanov, E. (2011) "Azerbaycan-Türkiye: dostluk, kardeşlik ve stratejik ortaklık".

Resullu, R. Aslanlı, K. (2011) "Azerbaycan-Türkiye ekonomik ilişkileri: ana eğilimler ve başarılar".

Valiyev, C. (2011) "Bölgesel olayların Türkiye-Azerbaycan ilişkilerine etkisi".

Vikipedi Azerbaycan-ABD arasında ekonomik ilişkiler

Şirinli, K. (2015) "Azerbaycan'da enerji güvenliği ve temini".

Muradov, Ş. Bakhiş, Ç. (2013) "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde etno-demografik süreçler: tarihsel değişimler ve gerçekler".

Avrupa-Kafkasya-Asya Uluslararası Ulaştırma Koridoru Programı (TRACECA) <https://www.mfa.gov.tr/avrupa-kafkasya-asya-ulastirma-koridoru.tr.mfa>

Yağubzade, M. (2009) "Azerbaycan'ın dış ülkelerle ticari ilişkileri geliyor".

Nadirov, A. (2009) "Azerbaycan ekonomisi dinamik bir şekilde geliyor".

Eminov, O. TRACECA - Tarihi İpek Yolu Restorasyonu

Garibov, A. Azizov, A. Ahmadova, S. (2017) "Uluslararası ticaret operasyonları".

Ramazanov, C. (2015) "Azerbaycan'ın dış ticaret ilişkilerinde belgelendirmenin rolü".

Nadirov, A. Muradov, Ş. Alesgerov, A (2005) Azerbaycan ekonomisi.

Nadirov, A. (2005) Bağımsız Azerbaycan'ın ekonomik kalkınma sorunları.

Yaliyev, A. Şakaraliyev, A. Dadaşov, İ. (2003) Dünya Ekonomisi. Modern çağın sorunları.

Abdullayev, A. (2003) Ekonomi ve ekonomi politikası.

Aliyev, A. (2003) Azerbaycan'ın ekonomik politikası.

Uluslararası Para Fonu'nun resmi web sitesi: www.imf.org

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu'nun resmi web sitesi: www.oilfund.az

Bayramli, E. “DTÖ üyeliğinin Azerbaycan'daki ekonomik kalkınma ve yapısal değişiklikler üzerindeki etkisi”

Kerimli I.A. (2006) “Uluslararası ekonomik ilişkilerin modern sorunları”.

Valiyev C., Resullu R., Aslanli, K. (2011) “Son 20 yılda Azerbaycan-Türkiye ilişkileri: başarı ve fırsatlar” (makalelerin toplanması).

Aliyev, C. “Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi'nin Azerbaycan Enerji Politikasının Oluşumundaki Rolü”

İbadoglu, G. “Azerbaycan'ın ekonomik modeli ve bağımsızlığından bu yana gelişimi”

